

AUSPICIA

Recenzovaný časopis pro otázky společenských věd

2004

číslo II • ročník I

AUSPICIJA

Recenzovaný časopis pro otázky společenských věd

VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH STUDIÍ
JIHOČESKÁ POBOČKA ČESKÉ SPOLEČNOSTI PRO POLITICKÉ VĚDY
ČESKÉ BUDĚJOVICE

2004

AUSPICIA

recenzovaný časopis pro otázky společenských věd
vydává Vysoká škola evropských a regionálních studií
České Budějovice, Česká republika

Předseda redakční rady:

prof. Dr. Josef Dolista, Th.D., Ph.D.

Odpovědný redaktor:

Dr. Mgr. Milena Berová

Odborný redaktor:

doc. PhDr. Karel Dvořák, CSc.

Garanti:

prof. dr hab. Tomasz Weclawski
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
prof. JUDr. Ing. Antonín Cyrner, CSc.
Vysoká škola evropských a regionálních studií, ČB
prof. PhDr. Jaroslav Erneker, DrSc.
Akadémia Policajného zboru Bratislava, SR
prof. Ing. Vladimír Gozora, PhD.
Slovenská poľnohospodárska univerzita Nitra, SR
PhDr. Alena Hrdličková, CSc.
Krajský úrad, Jihočeský kraj, ČB
prof. Ing. Ivo Janík, CSc.
Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava
JUDr. Vilém Kahoun, Ph.D.
Jihočeská univerzita, ZSF, ČB
Ing. Taťána Kozáková
Jihočeská hospodářská komora
doc. Ing. Růžena Krninská, CSc.
Jihočeská univerzita, ZF, ČB
doc. ThDr. Jan B. Lášek,
Karlova univerzita, Husitská teologická fakulta, Praha
prof. PhDr. Emanuel Pecka, CSc.
Vysoká škola ekonomická, Praha
doc. PhDr. Vladimír Prorok, CSc.
Vysoká škola politických a společenských věd, Kolín
JUDr. Daniel Prouza, Ph.D.
Okresní soud, ČB
PhDr. Miroslav Sapík, Ph.D.
Jihočeská univerzita, PF, ČB

AUSPICIA

a reviewed magazine for questions of social sciences
published by the College of European and regional studies
České Budějovice, Czech Republic

Chairman of the editorial board:

Josef Dolista,

Chief editor:

Milena Berová

Technical editor:

Karel Dvořák

Guarantors:

Tomasz Weclawski
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Antonín Cyrner
Vysoká škola evropských a regionálních studií, ČB
Jaroslav Erneker
Akadémia Policajného zboru Bratislava, SR
Vladimír Gozora
Slovenská poľnohospodárska univerzita Nitra, SR
Alena Hrdličková
Krajský úrad, Jihočeský kraj, ČB
Ivo Janík
Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava
Vilém Kahoun
Jihočeská univerzita, ZSF, ČB
Taťána Kozáková
Jihočeská hospodářská komora
Růžena Krninská
Jihočeská univerzita, ZF, ČB
Jan B. Lášek
Karlova univerzita, Husitská teologická fakulta, Praha
Emanuel Pecka
Vysoká škola ekonomická, Praha
Vladimír Prorok
Vysoká škola politických a společenských věd, Kolín
Daniel Prouza,
Okresní soud, ČB
Miroslav Sapík
Jihočeská univerzita, PF, ČB

Adresa redakce: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice, tel.: + 420 386 116 816, fax: + 420 386 116 824, berova@vsers.cz, předmět: auspicia, www.vsers.cz
Vychází dvakrát ročně. Objednávky telefonicky přijímá redakce. Předplatné na rok 2004 činí : 200 Kč. Způsob placení: fakturou (na základě objednávky). Sazba: Martin Vach, INFO EXPRES. Tisk: Tiskárna J.I.E., s.r.o.
Povoleno MK ČR pod ev. č. MK ČR E 14912. Květen 2004. ISSN 1214 - 4967

Editors' office address: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice, tel.: + 420 386 116 816, fax: + 420 386 116 824, berova@vsers.cz, subject: auspicia, www.vsers.cz
Issued twice a year. Orders will be taken over the phone by the editors' office. The subscription fee for the year 2004 is 200 CZK. Payment: by invoice (based on an order). Type: Martin Vach, INFO EXPRES. Print: Tiskárna J.I.E., s.r.o. Approved by MK ČR under reg. Nr. MK ČR E 14912. May 2004. ISSN 1214 - 4967

OBSAH

ČLÁNKY VĚDECKÉ

Slovenská politická scéna a návrh ústavní zmluvy Európskej únie

Ján Lid'ák

Psychologické aspekty stresu ve vztahu ke kvalitě života a pracovní výkonnosti vedoucích pracovníků útvarů policie ČR Správy Jihočeského kraje

Milan Veselý, Václav Lukeš, Petr Petr, Hana Kalová

Marketingový výzkum na VŠERS – dílčí výsledky a zkušenosti

Ladislav Skořepa

ČLÁNKY ODBORNÉ

K výzkumu komunikace dětí z rodin imigrantů

Jarmila Alexová, Karel Dvořák

Podněty k reflexi o sociální etice

Josef Dolista

Křesťanský Seneca a křesťanský Cicero – dva pohledy na latinské apologetiky

Ondřej Doskočil

Jedna epizoda ze života profesora Jana Sedláka

Jaroslav Hrdlička

Generál Charles de Gaulle a jeho koncepce evropského sjednocení Šesti

David Hubáček

Společenský konsensus a rozhodování v sociální politice

Aleš Lisa, Lubomír Pána

Otevřená společnost a její nepřátelé

Marek Migalski

Sociální rozměr židovství

Eva Sotoniaková

Problém překladu reálií v slovenských prekladoch V. S. Solovjova

Dušan Tellinger

ČLÁNKY INFORMAČNÍ

Kvalifikační připravenost volených zástupců

Josef Dolista

Strategické problémy celoživotního učení pro českou republiku

Ivan Fišera

ANOTACE, RECENZE

Martin Weis. Historie – učitelka života?

Josef Dolista

Kvalita života v balneologii

Petr Petr

Revoluce z jiného pohledu

Martin Weis

ČLÁNKY SPECIÁLNÍ

Jde to bez drog?

Petr Petr a kolektiv

Současné trendy v užívání dotazníkového nástroje SF-36

Petr Petr

Strava pro třetí tisíciletí

Petr Petr, Kalová Hana, Faltusová Kamila

SLOVENSKÁ POLITICKÁ SCÉNA A NÁVRH ÚSTAVNEJ ZMLUVY EURÓPSKEJ ÚNIE.

The slovak political scene and the proposed constitution of the European union.

Ján Liďák

Ekonomická univerzita Bratislava, Fakulta medzinárodných vzťahov, Katedra politológie

Souhrn:

Studie se zaměřuje na povahu vnitropolitické situace ve Slovenské republice a na určitá prohlášení koaličních i opozičních stran ohledně navrhované ústavy Evropské unie.

Autor se soustředí na skutečnost, že Slovenská republika se nestala pouze objektem, ale i subjektem mezinárodních vztahů, poté co se stala členem Evropské unie, převážně pak mluví o účasti Slovenské republiky na Konventu a na vyjednávání o navrhované ústavě Evropské unie. Lze říci, že Slovenská republika nikdy ve své historii nehrála tak velkou roli při ovlivňování budoucnosti Evropy. Stanovisko vlády Slovenské republiky komentující Evropskou komisi a volební systém, založený na kompetentní většině, je velmi důležité. Dále jsou zmíněny některé politické požadavky, vznesené určitými politickými kruhy. Především se pak detailně probírá stanovisko Křesťansko Demokratického Hnutí (KDH). Tato politická strana nesouhlasí s textem ústavy Evropské unie. Prohlašují, že evropská ústava prokazuje známky superstátu, že mění povahu unie a oslabuje postavení menších členských zemí. Trvají na vypuštění Listiny základních práv z textu ústavy. V případě hlasování v parlamentu bude KDH volit proti. V případném referendu otevřou diskusi o snížení úrovně minimální účasti. Skeptický postoj KDH komplikuje vztahy v koalici a tvoří tak dobrý základ pro destabilizaci domácí politické scény.

Klíčová slova: Evropská unie, ústava Evropské unie, Slovenská republika, Slovenská politická scéna, superstát.

Summary:

The study concerns the characteristics of the inner political situation in the Slovak Republic and certain statements of coalition as well as opposition parties on the proposed constitution of European Union.

The author is focusing on the fact that the Slovak Republic became not only the object but also the subject of international relations after becoming a member of the European Union, mainly he is speaking about the participation of the Slovak Republic in the Convent and on negotiating the proposed European Union Constitution. It is possible to say that the Slovak Republic has never in history had such a strong role in influencing the future of Europe.

The statement of the government of the Slovak Republic commenting the European Commission and the voting system based on competent majority, is very important. Further, some political demands are mentioned that were raised by certain political circles.

Mainly the statement of the Christian Democratic Movement (KDH) is discussed in detail. This political party does not agree with the text of the European Union Constitution. They state that the Euro-constitution shows some signs of a super state, that it changes the character of the union and weakens the position of smaller member states. They insist on deleting the Charter of basic rights from the constitution. In the case of voting in the parliament, KDH will vote against. In the case of a plebiscite they will open the discussion for lowering the level of minimum votes. The skeptic position of the KDH is complicating the relations in the coalition and makes a good basis for destabilizing the domestic political scene.

Key words: European union, European union Constitution, Slovak Republic, Slovak political scene, super state.

Vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie 1. mája 2004 a zároveň účasťou na práci Konventu a na rokovaníach o návrhu ústavnej zmluvy Európskej únie, historicky Slovenská republika dostala prvú príležitosť stať sa subjektom, nielen objektom medzinárodného diania. Je možné tvrdiť, že nikdy

počas svojho historického vývoja Slovensko nemalo podobnú možnosť tak výrazne ovplyvňovať budúce usporiadanie Európy.

Hneď na úvod treba poznamenať, že text, prijatý 10. júna 2003 a odovzdaný prezidentom Konventu Valéry Giscard d'Estaing talianskemu predsedníctvu

18. júla 2003, predstavoval široký záujmový kompromis. Neprinášal revolučné zmeny, skôr konsoliduje existujúci stav v Európskej únii. Návrh odrážal reálnu politickú vôľu pre momentálne prijateľné zmeny vo fungovaní a v rozvoji Európskej únie.

V súvislosti s tým, že ústava sa dotýka v rozšírenej Európskej únii postavenia každého štátu a vzhľadom na to, že návrh ústavy priniesol viaceré nové myšlienky, objavili sa pri posudzovaní jednotlivých častí rôzne protirečivé názory a stanoviská. Relatívnu spokojnosť s predloženým návrhom vyjadrili predovšetkým Veľká Británia, Francúzsko, Nemecko a Taliansko. Nespokojnosť najmä Španielsko, Poľsko, Rakúsko, Fínsko ako aj viaceré malé krajiny, medzi nimi Slovenská republika, ale aj Česká republika, Maďarsko a ďalšie. Tieto názory boli premietnuté do pozičných stanovísk, z ktorých potom vychádzalo rokovanie medzivládnej konferencie. Pod talianskym predsedníctvom sa do konca roka 2003 nepodarilo dosiahnuť jednomyselný súhlas všetkých členských krajín, najmä pre stanovisko Španielska a Poľska a stalo sa prvoradou úlohou írskoho predsedníctva v prvom polroku 2004.

Pokiaľ ide o Slovenskú republiku, jej priority možno zhrnúť nasledovne – požiadavka mať svojho člena v Európskej komisii – jedna krajina – jeden komisár; namiesto názvu Ústava prijať názov Ústavná zmluva; zachovať právo veta v niektorých pre Slovenskú republiku citlivých oblastiach spoločnej európskej politiky – spoločná zahraničná a bezpečnostná politika Európskej únie, dane a trestné právo; vyjasniť systém rotujúceho predsedníctva v Európskej únii; v Preambule doplniť zmienku o európskych kresťanských hodnotách a dedičstve. Najmä však išlo o problém zmeniť systém rozhodovania, ktorý by umožnil zvýšenie vplyvu malých štátov – zachovanie hlasovacieho systému z Nice, o ktorom vládne strany vo všeobecnosti hovorili, že je možné v ňom síce urobiť isté malé korekcie, ale je vhodnejší pre malé štáty, ako navrhovaný systém tzv. dvojitej väčšiny.

Najzložitejšími a najviac diskutovanými otázkami na slovenskej politickej scéne ostali problémy zloženia Európskej komisie a systém tvorby a rozsahu rozhodovania kvalifikovanou väčšinou. Vláda si za hlavnú prioritu zvolila zachovanie princípu jedna krajina – jeden komisár, aj keď možno tvrdiť, že z hľadiska národných záujmov nemá komisár veľký význam. Od začiatku bolo jasné, že otázka Komisie predstavuje ústupový priestor Nemecka a Francúzska, ktoré kalkulovali so svojím ústupkom v tejto oblasti za súhlas s dvojitou väčšinou v Rade, čo sa nakoniec nepriamo potvrdilo na summite v Bruseli.¹

Problém hlasovania v Rade ministrov bol najzásadnejšou a najcitlivejšou otázkou ústavy. Problém, ktorý spôsobil krach rokovaní na medzivládnej konferencii. Treba podčiarknuť skutočnosť, že stanoviská Slovenskej republiky neboli celkom zreteľné – na papieri Slovenská republika prezentovala, že je za zachovanie systému z Nice rovnako ako Španielsko

a Poľsko. Po návšteve nemeckého kancelára na Slovensku 29. októbra 2003 však premiér M. Dzurinda prezentoval stanovisko, že chápe postoj Nemecka a dokonca naznačil, že sa pokúsi presvedčiť L. Millera, aby Poľsko zmenilo svoj názor. Na summite v Bruseli sa M. Dzurinda vyjadril, že je ochotný podpísať akýkoľvek text ústavy. Aj minister zahraničných vecí Slovenskej republiky E. Kukan po stretnutí so svojim poľským kolegom 26. februára 2004 vyhlásil, že Slovensko znovu potvrdzuje svoju ochotu brániť Nice.² Naopak, premiér M. Dzurinda na stretnutí V4 v Prahe 8. marca 2004 opäť nemecký návrh dvojitej väčšiny jasne neodmietol. Tieto postoje spolu s ochotou podpísať čokoľvek Slovenskú republiku pri jednaniach v podstate diskvalifikovali do pozície krajiny s univerzálnym použitím na podporu akéhokoľvek návrhu.³

Vládna pozícia neobsahovala požiadavky vyslované niektorými politickými kruhmi a to požiadavku zakomponovať do ústavy zmienku o Bohu, o kresťanských resp. židovsko-kresťanských hodnotách. Podľa profilu politických strán nesúhlas s touto požiadavkou vyjadrovali najmä socialistické, resp. liberálne strany – ANO, SMER a Komunistická strana Slovenska (KSS). Druhým táborom, ktorému zmienka v Preambule o kresťanskom dedičstve chýba tvorí najmä – Kresťansko-demokratické hnutie (KDH), Strana maďarskej koalície (SMK) a Ludová strana – Hnutie za demokratické Slovensko (LS-HZDS). Dôležitejšia však bola požiadavka KDH - vypustiť z ústavy Chartu základných práv a odmietnuť zavedenie postu európskeho prezidenta.

Pozíciu o rokovaní o európskej ústave sa z iniciatívy predsedu Národnej rady Slovenskej republiky (NR SR) a predsedu KDH P. Hrušovského zaoberala 15. júna 2004 aj Národná rada SR. Premiér konštatoval, že prezentácií Slovenskej republiky sa darí presadzovať vytýčené priority. Parlament si vypočul správu o postupe rokovaní a stanoviskách kabinetu. Nepodarilo sa však zaviazat delegáciu na rokovaníach záväznými inštrukciami NR SR o vyjednávacích pozíciách, ktoré by mala táto delegácia záväzne obhajovať. Išlo najmä o požiadavky KDH, ktoré parlament zamietol. Boli zamietnuté dve požiadavky – aby sa do textu euroústavy nedostala Charta základných práv a aby sa zachovalo veto vo veciach zahraničnej politiky, v trestnom a rodinnom práve, vo veciach obrany, daní, súdnej a policajnej spolupráce, azylu a migrácie. Treba poznamenať, že išlo o pokus povýšiť agendu KDH na úroveň štátnych priorít. Podľa kresťanských demokratov Charta základných práv zavádza do európskej mravnej tradície úplný relativizmus⁴. Podstatou je obava z liberalizácie napríklad v oblasti práv sexuálne inak orientovaných menších, čo je pre KDH mimoriadne citlivá téma. S tým úzko súvisí aj snaha zachovať systém jednomyselnosti vo veciach rodinného práva, čo súvisí s problémom registrovaných partnerstiev homosexuálov. Stanoviská KDH jasnejšie formuloval minister vnútra za KDH V. Palko vo svojom vystúpení

16. júna 2004 na televíznej stanici TA 3. Palko položil otázku, prečo Európska únia vôbec takúto zmluvu potrebuje. Pripomenul, že pri každej dohode odovzdávali národné štáty stále viac kompetencií centrálne v Bruseli. Preto sa treba tiež pýtať, prečo by mal tento proces pokračovať aj ďalej, až by jeho výsledkom bol vznik európskeho superštátu. Zavrnutie práva veta pri hlasovaní by napríklad znamenalo prehlasovanie malých štátov a stratu ich suverenity. Palko položil otázku, kto dal slovenským politikom mandát takto rozhodovať. Pre KDĽH je v zmluve najdôležitejšie zachovanie práva veta, odmietajú tiež Chartu ľudských práv ako súčasť ústavnej zmluvy, pretože je to podľa nich zbytočný dokument. Pokiaľ by ústavná zmluva bola podpísaná v predloženej podobe KDĽH sa bude snažiť zabrániť jej ratifikácii. KDĽH si podľa V. Palka uvedomuje, že európsky superštát ako globálny hráč môže byť pre niektorých politikov lákavá predstava, ale nevidia dôvod, prečo by mala byť aj pre Slovensko.

18. júna 2004 sa delegácie 25 členských krajín, pod írskym predsedníctvom, dohodli na texte Ústavnej zmluvy Európskej únie. Kompromisné stanovisko v kľúčových problémových témach stanovuje, že:

Európska rada (najvyšší orgán EÚ zložený z hláv štátov a vlád členských krajín) si kvalifikovanou väčšinou zvolí na 2,5 roka svojho predsedu, s možnosťou zvolenia na jedno ďalšie funkčné obdobie. Predseda bude pripravovať a viesť summity EÚ, bude hybnou silou strategického smerovania únie, bude úniu zastupovať navonok v otázkach týkajúcich sa spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky bez toho, aby bola dotknutá pôsobnosť európskeho ministra zahraničných vecí. Dnes Európskej rade predsedá vždy krajina, v ktorej rukách je práve polročné rotujúce predsedníctvo. To ostane do určitej miery zachované pri väčšine ministerských rád, predsedáť bude tím troch krajín počas 18 mesiacov s výnimkou Rady pre zahraničné veci, ktorej bude stále predsedáť európsky minister zahraničných vecí,

Európska rada kvalifikovanou väčšinou zo súhlasom predsedu Európskej komisie vymenuje ministra zahraničných vecí, ktorý bude viesť a riadiť spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku únie a svojimi návrhmi prispievať k jej rozvoju. Bude zároveň podpredsedom Európskej komisie,

Európska komisia bude mať až do roku 2014 jedného člena z každej krajiny, potom sa počet komisárov zníži tak, aby zodpovedal dvom tretinám členských štátov, ak Európska rada nerozhodne jednomyselne o inom počte. Krajiny sa budú v zastúpení rovnoprávne a spravodlivo striedať tak, aby každý štát mal zástupcu v Európskej komisii dve funkčné obdobia z troch. Zoštíhlená komisia musí podľa ústavy pracovať v úzkej súčinnosti zo všetkými členskými štátmi, aj tými ktoré v nej práve nemajú zastúpenie,

Únia bude od novembra 2009 rozhodovať dvojitou väčšinou najmenej 55 percent členských štátov, ktorých však nesmie byť menej ako 15, a musia zároveň predstavovať aspoň 65 percent obyvateľov. Rozhodovací

mechanizmus obsahuje dôležitú poistku malých krajín voči veľkým - na blokovanie rozhodnutia sú potrebné najmenej 4 krajiny. Kvalifikovanú väčšinu tak nebudú môcť zablokovať tri najľudnatejšie krajiny, aj keď budú mať na to dosť obyvateľov. Do novembra 2009 sa bude rozhodovať podľa rozdelenia hlasov zo Zmluvy v Nice,

Rozšírenie väčšinového hlasovania do nových oblastí na úkor jednomyselnosti. V najcitlivejších oblastiach však zostane zachované veto (dane, rozpočtová politika, zahraničná politika), alebo aspoň mechanizmus tzv. záchranej brzdy, ktorá členskej krajine umožní oddialiť väčšinové rozhodnutie, či dosiahnuť jeho zmenu (sociálna politika, justičná spolupráca),

Podľa ústavy bude musieť dôjsť tiež k prerozdeleniu kresiel v Európskom parlamente, kde má dnes najväčšie Nemecko 99 poslancov, najmenšia Malta 5 poslancov. Celkový počet europoslancov sa zvýši zo 732 na 750, maximálny počet pre krajinu bude 96, minimálny 6. Európsky parlament získa právomoc spolurozhodovať o legislatíve vo všetkých oblastiach okrem niektorých výnimiek. Spolu s Radou Európskej únie bude tiež rozhodovať o rozpočte únie a schvaľovať predsedu Európskej komisie,

Ústava zjednocuje doterajšie základné zmluvy o Európskej únii do jedného dokumentu, ktorý má zmluvné základy únie zjednodušiť a urobiť zrozumiteľnejšími občanom. Zavádza klauzulu solidarity medzi členskými štátmi v prípade teroristického útoku a poskytuje možnosť posilnenej spolupráce skupiny krajín v oblasti obrany. Dáva únii právnu subjektivitu a zjednodušuje jej legislatívu, v ktorej smernice a nariadenia nahrádza zákonmi. Obyvatelia Európskej únie získajú právo iniciovať legislatívu, ak o to požiada milión obyvateľov. Prvýkrát zmluva Európskej únie upravuje možnosť členského štátu vystúpiť z Únie.

Prijatý text ústavy slovenskú politickú scénu jasne rozdelil – na jednej strane kresťanské a na druhej strane socialistické resp. liberálne strany. Zo znením euroústavy sú zjavne spokojné strany inklinujúce k Socialistickej internacionále a ANO. Druhým táborom je najmä KDĽH, SMK a LS-HZDS. Výnimku v tomto smere tvorí KDĽH, jej predseda P. Hrušovský prezentoval 23. júna 2004 oficiálne stanovisko kresťanských demokratov, podľa ktorého euroústava vykazuje znaky superštátu, mení charakter únie a oslabuje postavenie malých štátov. Podľa niektorých predstaviteľov KDĽH, dokonca v prípade jej prijatia hrozí samostatnej Slovenskej republike zánik. KDĽH chce požiadať Ústavný súd SR o výklad, či ide v súvislosti s ratifikáciou euroústavy o vstup Slovenska do štátneho zväzku, čo zakladá povinnosť uskutočnenia referenda. V prípade referenda je KDĽH podľa svojho predsedu dokonca pripravené diskutovať o znížení kvóra potrebného pre platnosť referenda.⁵ Euroskeptický postoj KDĽH výrazne komplikuje vzťahy vo vládnej koalícii a zadáva predpoklady roztržiek a postupnej destabilizácie domácej politickej scény.

Väčšina politických strán na Slovensku sa zhoduje, že novú Ústavu Európskej únie má na Slovensku schváliť parlament. Výnimkou, ako už bolo povedané, je KDH, tiež komunisti a Slobodné fórum (odštiepené od SDKÚ), ktoré chcú referendum. Zaujímavá je zároveň diskusia, v ktorej sa politici nevedia dohodnúť, koľko poslancov musí toto referendum podporiť – či na jeho schválenie stačí súhlas sedemdesiatichšiestich, alebo najmenej deväťdesiatich poslancov parlamentu.

Schválenie Ústavnej zmluvy Európskej únie poslancami Národnej rady SR podporuje 41,7 percenta občanov Slovenskej republiky. Podľa názoru 30,1 percenta obyvateľov by sa európska ústava, ktorá bude platiť aj na území Slovenskej republiky, mala schváliť v referende. Vyplýva to z prieskumu verejnej mienky Slovenského rozhlasu a Ústavu politických vied Slovenskej akadémie vied. Presne 22,7 percenta opýtaných sa vyjadrilo, že im je ľahostajné, akým spôsobom sa bude Ústava Európskej únie na Slovensku prijímať. Posúdiť to nevedelo 5,5 percenta občanov.⁶

Ako uvádza B. Šaková a D. Šíbl, k novej entite Európskej únie vedie jej právna subjektivita, nadradenosť práva Európskej únie nad právom národných štátov v rámci kompetencie Európskej únie, zriadenie predsedu Európskej rady, zavedenie funkcie ministra zahraničných vecí Európskej únie, systém hlasovania, atď. Kroky týmto smerom vedú k zmene charakteru Európskej únie. Proti tomu však stojí fakt, že Európska únia sama sebe nemôže určiť a dať nové právomoci. Základom Európskej únie sú naďalej suverénne štáty, čo hovorí pre ústavnú zmluvu, ktorá má konštitutívny charakter, teda rieši vzťahy a kompetencie medzi inštitúciami. Zatiaľ čo Ústava vytvára základ Európskej únie ako štátu. Nejde teda o vytváranie superštátu, existuje stále dostatok mechanizmov, aby každá členská krajina mohla uplatniť výhradu v prípade, že niektorý z komunitárnych krokov vážne bude zasahovať do jej národného záujmu.

Snaha všetkých politických síl v Slovenskej republike sa doposiaľ koncentrovala na jediný cieľ – vstup do Európskej únie. Slovenskej republike chýba však akási jasná stratégia a formulácia cieľov, čo chce v dlhodobej perspektíve dosiahnuť. Zdá sa, akoby vstup Slovenskej republiky do Európskej únie bol koncovým cieľom a nie začiatkom. Nadšenie z nadobudnutia zvrchovanosti v roku 1993 vystriedali obavy z jej straty po vstupe do Európskej únie. V súčasnej ére globalizácie sa akosi zabúda, že o časť svojej suverenity Slovenská republika prišla vstupom do viacerých medzinárodných organizácií, ale tiež zapojením ekonomiky do medzinárodnej spolupráce a tým odovzdaním jej časti do rúk medzinárodných korporácií.

Vo verejnosti politické strany udržiavajú pozitívny názor na vstup do Európskej únie, ale problémom je to, že síce slovné sa vstup do Európskej únie prezentuje ako úspech slovenskej zahraničnej politiky, súhlasia s ním, ale zároveň sa snažia zachovať existujúci stav.

Neprejavujú príliš veľký záujem o to, aby vývoj išiel ďalej, skôr je akcentovaný názor zachovať právo veta.⁷

Vzniká dojem, že sa opätovne na Slovensku nezohľadňuje skutočnosť, že člen Európskej komisie nemôže a nesmie presadzovať národné záujmy, ale musí rešpektovať záujmy Európskej únie. Obavy z posilnenia moci veľkých štátov nezohľadňujú možnosť spájať záujmy a postoje malých krajín proti tejto moci. Ak by skupina veľkých štátov získala nadmerný vplyv na dianie v únii, viedlo by to v ostatných krajinách určite k nárastu nacionalizmu, protieurópskych nálad a nepokojov. Tento presun moci by teda úniu nemusel zefektívniť, ale naopak oslabiť, či dokonca ochromiť. Je potrebné konštatovať, že ústava Európskej únii dáva väčšiu váhu, posúva veci dopredu, posilňuje jednotu. Federalistické prvky ústava nevytvára, tie už v Európskej únii existujú. Proti nim však pôsobia odstredivé sily – možno spomenúť Veľkú Britániu a škandinávské štáty.

Primárnym politickým cieľom európskej integrácie bolo zjednotiť celý kontinent, čo sa 1. mája 2004 skutočne aj podarilo, vstupom desiatich nových členov. Teraz je tu úloha politicky, ekonomicky a občiansky posilniť Európsku úniu, čiže je potrebné zefektívniť jej fungovanie. Návrh ústavy nie je v žiadnom prípade uzavretý dokument, je pravdepodobné, že po istom čase, na základe získaných skúseností, sa objavia nové názory, požiadavky, prístupy, čo vyvolá nutnosť nových úprav, čo je výrazom prirodzeného vývoja určitého živého organizmu. Nevstúpili sme do Európskej únie preto, aby sme ju brzdili, kompromis je súčasťou politického života.

Poznámky:

- 1) Zsapka, P.: Analýza postojov a výsledku Slovenskej republiky na medzivládnej konferencii. In: Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2003. Bratislava 2004, s.32.
- 2) Sme, 27.február 2004, s.2.
- 3) Zsapka, P.: c.d., s.33.
- 4) Hospodárske noviny, 17. jún 2004, s.6.
- 5) Postoj KDH komplikuje aj postavenie slovenského eurokomisára, ktorým je J. Figeľ, niekdajší podpredseda KDH a stále člen tejto strany. Nový deň, 28. jún 2004, s.2.
- 6) Sme, 13. júla 2004, s.2.
- 7) Šaková, B.-Šíbl, D.: Návrh ústavy Európskej únie a Slovenská republika. In: Ekonomický časopis, 52, č. 4/2004, s. 426-427.

Literatúra:

1. Bilčík, V.: Niekoľko poznámok k reforme EÚ. In: Listy SFP, júl – august 2003, s. 3-4.
2. Convention Praesidium Presents First Draft of EU Constitution. EurActiv.com Portal- Document, 27.5.2003 < www.euractiv.com >.
3. Európska rada, Declaration on the Futur of the Union. Záverečné vyhlásenie na MVK 2000, Nice 2000.
4. Stanoviská Slovenskej republiky na medzivládnej konferencii Európskej únie v rokoch 2003-2004. Bratislava 2003, vláda Slovenskej republiky 2003.
5. Szép, A.: Niektoré inštitucionálne aspekty začleňovania Slovenskej republiky do Európskej únie. In: Medzinárodné otázky. Roč. XIII, č.2/2004, s. 3-15.
6. Šefčovič M.: Inštitucionálna reforma EÚ. In: Listy SFP, marec – apríl – máj – jún 2004, s. 9-10.

7. Šaková, B.- Šíbl, D.: Návrh ústavy Európskej únie a Slovenská republika. In: Ekonomický časopis, 52, č. 4/2004, s. 417 - 428.
8. Šíbl, D. a kol.: Európska únia a budúcnosť európskeho kontinentu. Bratislava 2003.
9. Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2003. Výskumné centrum slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku. Bratislava 2004. www.euractiv.sk, www.europa.sme.sk, www.europa.eu.int.

Adresa:

doc. PhDr. Ján Lidák, CSc.

Katedra politológie

Fakulta medzinárodných vzťahov

*Ekonomická univerzita Bratislava, Dolnozemská 1,
Slovenská republika*

PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY STRESU VE VZTAHU KE KVALITĚ ŽIVOTA A PRACOVNÍ VÝKONNOSTI VEDOUČÍCH PRACOVNÍKŮ ÚTVARŮ POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY SPRÁVY JIHOČESKÉHO KRAJE.

Psychologic aspects of stress in relation to living standards and working efficiency of leading officers of the Police of the Czech Republic of the county administration of South Bohemia

Veselý Milan, Lukeš Václav, Petr Petr, Kalová Hana

Část I.

*Stres a pracovní výkonnost vedoucích pracovníků
Policie České republiky Správy Jihočeského kraje České Budějovice)*

Souhrn:

V rámci diplomové práce (Veselý, 2004) jsme v letech 2003 a 2004 realizovali průzkum zátěže vedoucích pracovníků útvarů Police České republiky Správy Jihočeského kraje dotazníkovými metodami. Průzkum byl zaměřen ke zjištění hodnocení kvality jejich života podmíněného zdravím a ke zjištění míry ovlivnění jejich pracovní výkonnosti stresovými faktory. O některých závěrech šetření informujeme ve dvou samostatných statích.

Klíčová slova: Stresový faktor, zátěže vedoucích pracovníků, pracovní výkonnost.

Summary:

Within the framework of the thesis (Veselý, 2004) we have realized in the years of 2003 and 2004 a survey of the workload of leading officers of the Police of the Czech Republic of the county administration of South Bohemia using the query method. The survey was concentrates on the evaluation of the quality of their living standards, with stress on health, as well as on the extent of the influence of stress factors on their working efficiency. We inform about some of the results of the survey in two separate articles.

Key words: Stress factor, workload of leasing officers, working efficiency

Úvod:

Stres je považován za jeden ze základních problémů současné společnosti. Může negativně ovlivňovat jedince i pracovní skupiny v jejich činnosti a produktivitě práce. Profesionální skupinou, která je negativním účinkům stresu výrazně vystavena, je i profesionální skupina vedoucích pracovníků Policie České republiky.

Stres je faktor, který má vliv na rozhodovací proces i průběh pracovních aktivit. Ovlivňuje často negativně zdravotní stav manažerů. Stres lze tedy obecně zařadit mezi závažné problémy současné společnosti ovlivňující činnost jednotlivých profesionálních skupin. Negativně může ovlivnit činnost a produktivitu práce vedoucích pracovníků policie a tím významně negativně působit na výkonnost a následné aktivity podřízených útvarů a jejich organizačních součástí.

Např. v roce 1993 byla uveřejněna rozsáhlá studie týkající se souvislosti stresu a výskytu onemocnění (Archives of Internal Medicine), která popisuje celou řadu účinků stresu na lidský organismus: oslabení

funkce imunitního systému, zvýšenou náchylnost k virovým onemocněním, zrychlení tvorby aterosklerotických plátů a narušení srážlivosti krve vedoucí k infarktům myokardu, uspořádaní nástupu diabetu I. stupně, tj. juvenilní cukrovky, a urychlení průběhu diabetu II. typu a zhoršení nebo vyvolání astmatického záchvatu. Stres může vést také ke vzniku vředů v trávicím ústrojí, vyvolává příznaky ulcerózní kolitidy, tj. vředovitého zánětu tlustého střeva provázený bolestmi, průjmy a krvácením do střeva, nebo Crohnovy choroby, tj. zánětlivého procesu, vyskytujícího se na různých místech od jícnu až po konečník.

Působením dlouhodobého nepřerušovaného stresu je poškozován také mozek: narušuje se funkce hipocampu, tedy i paměti. Hromadí se důkazy, že právě kvůli stresujícím zážitkům dochází ke snížení kvality činnosti nervového systému (Bruce, Mc Ewen, 1993).

Zvláště přesvědčivé důkazy o vlivu stresu na lidské zdraví bylo získáno ze studia infekčních onemocnění, jako je nachlazení, chřipka a opar. Během pokusů, kdy byla funkce imunitního systému sledována přímo, se

také zjistilo, že stres a úzkost ji oslabují. Zdravotním důsledkem stresu a úzkosti však není pouze oslabení obranyschopnosti.

Jiné studie svědčí pro nepříznivý vliv stresu na vývoj kardiovaskulárních chorob. Trvalá zloba a opakované záchvaty vzteku ohrožují možnost vzniku ischemické choroby srdeční především muže. Pro ženy je v tomto ohledu nejnebezpečnější pravděpodobně úzkost a strach.

Je pochopitelné, že zdravotní rizika působení stresu jsou největší u těch lidí, jejichž zaměstnání v nich vzbuzuje napětí. To se stává tehdy, jsou-li lidé vystavováni vysokým požadavkům na svou práci, ale současně mají jen malý nebo dokonce žádný vliv na její úspěšné provedení.

Protože jsou důsledky stresu na lidské zdraví tak průkazné a tak závažné, začínají se používat složitě i jednodušší ozdravné programy zaměřené ke snížení výskytu chronických onemocnění.

V podmínkách zaměstnaneckých vztahů, tj. zaměstnanec – zaměstnavatel se možnostmi boje proti stresu zabýval např. Cooper (Cooper, 1994). Shrnuje dosavadní poznání a zkušenosti větších průmyslových firem, které se zabývají podporou zaměstnanců a zvyšováním své produkce tím, že zaměřeně bojují proti stresu svých pracovníků. Tyto zkušenosti je možné aplikovat i na podmínky práce policistů a jiných profesních skupin. Ze statistik autora např. vyplývá, že přinejmenším polovina pracovních absencí je spojena se stresem.

Proto větší firmy realizují specificky zaměřené kurzy ovládnání stresu. Tyto se zpravidla týkají identifikace stresu u zaměstnanců, lepšího využívání volného času či asertivních dovedností, nácviku relaxačních a jiných zvládacích technik, plánování kariéry a dalších aktivit v životě k tomu, aby se lidem napomohlo lépe zvládnout jejich budoucí zaměření. Většinou to bývají jedno či dvoudenní výcvikové programy, které nabízejí instituty vyššího vzdělávání či poradenské a výcvikové organizace.

Cíle průzkumného šetření:

Cílem průzkumu bylo zjistit, zda policisté ve vedoucích funkcích u útvarů Policie České republiky Správy Jihočeského kraje jsou více ohroženi stresem než řadoví policisté zařazení v přímém výkonu služby, jaké jsou hlavní stresory v jejich práci a jak stres a subjektivně vnímané zdraví ovlivňuje kvalitu jejich života a pracovní výkonnost.

Popis metod:

K prozkoumání vzorku respondentů byly použity dva dotazníky, a to dotazník SF – 36, typu GENERIC, „Kvalita života podmíněná zdravím – HRQOL“ a experimentálně upravený Dotazník průzkumu stresorů (dále DPS) autorů Rowetta a Breakwellové

(1992). Experimentální verze DPS upravená na české podmínky je popisována např. Lukešem (2001), která byla použita a standardizována při výcvikových kurzech antistresového programu, kterých se zúčastnili psychologové z civilního, policejního a vojenského sektoru, pedagogové a policisté z výkonu v rámci jejich odborného školení a výcviku.

Vlastní DPS obsahuje celkem 70 položek, které postihují šetřenou problematiku. Je sestaven ze tří částí. Normy české experimentální verze byly vypočteny ze vzorku 665 respondentů ve věku 18 – 46 let.

I. část - “Co považujete za zdroje svého stresu”

Obsahuje 30 položek, které jsou zaměřeny k detekci jednotlivých stresorů jedince. Celkové skóre je maximálně 120 bodů.

Průměr standardizačního vzorku (N 665) je 60, sigma 7.

II. část - “Jaké symptomy stresu se u vás projevují”

Obsahuje 25 položek, skóre je maximálně 100 bodů. Tyto položky odrážejí typ a intenzitu symptomů stresu. Průměr standardizačního vzorku (N665) této části dotazníku je 49, sigma 6.

III. část - “Vhodnost mechanismů antistresové obrany”

Obsahuje 15 položek, celkový součet je maximálně 60 bodů. Průměrné skóre standadizačního vzorku (N665) je 25 a sigma 3.

Ke zjištění kvality života podmíněného zdravím u policejních manažerů byl použit již shora zmíněný dotazník SF - 36, typ GENERIC, který je osvědčeným nástrojem pro hodnocení jak jednotlivců, tak i celých populačních skupin. Hodnotí se jím stav “pozitivního zdraví” srovnáním s populačními standardy, tj. normály, popř. i efektivnost léčebných nebo sociálních intervencí. O závěrech této části šetření budeme referovat později.

Z dosavadních zkušeností s metodou SF - 36 usuzujeme, že tato metoda má význam zejména při posuzování stavu populačních skupin buďto handicapovaných, nebo významně společensky, fyzicky či psychicky exponovaných. Jako příklad zmíněných “exponovaných populačních skupin“ lze uvést jednak všechna tzv. **pomáhající povolání** (helping professions) a dále povolání z oblasti **udržování práva a pořádku** (law and order enforcement professions).

Popis vzorku a vlastní realizace průzkumu:

Poučení k vyplňování dotazníků probíhalo v malých skupinách po 12 až 16 respondentech a zúčastnilo se ho celkem 122 policejních manažerů. Z tohoto počtu vyplnilo dotazník SF-36, typ GENERIC, 111 respondentů. Dotazník DPS v experimentální verzi vyplnilo 96 policejních manažerů (88 mužů a 8 žen) ve věku 25 až 56 let.

V úvodu poučení byli policejní manažeři seznámeni s tím, co je to stres a jak se projevuje a co se děje s psychikou člověka během stresové situace. Instrukce poukazovala i na to, že dotazník je třeba vyplnit podle pravdy, upřímně a není nutné ho podepisovat. Po vy-

plnění si každý sám dle instrukcí lektora dotazník orientačně vyhodnotil. Respondentům byla poskytnuta hrubá zpětná vazba.

Zastoupení respondentů podle věku

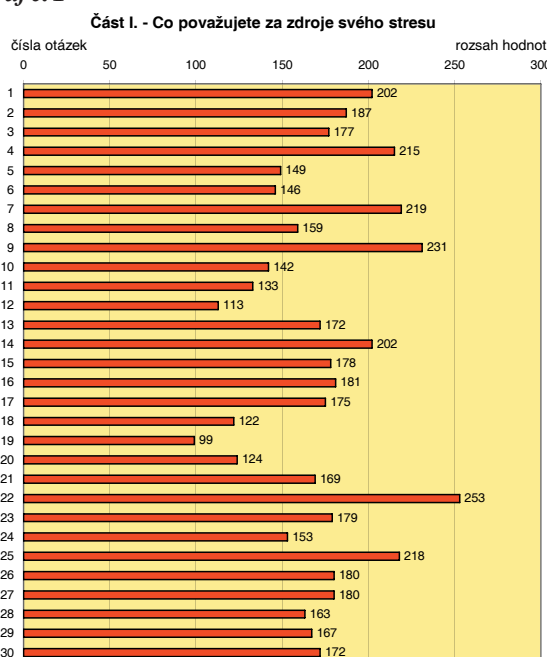
Věk respondentů	Počet respondentů	Procentní podíl
25 – 40	29	30,2 %
41 – 50	33	34,4 %
51 – 56	34	35,4 %
Celkem	96	100 %

Výsledky průzkumu:

I. část dotazníku DPS - "Co považujete za zdroje svého stresu"

Z vyhodnocení první části dotazníků byly u celého zkoumaného souboru respondentů zjištěny následující skutečnosti a tyto výsledky pak byly popsány a graficky znázorněny ve formě tzv. kumulovaného hrubého skóru u každé položky (viz graf č. 1). Opatrně lze usuzovat, že položka „nejvyšší“ má i větší význam pro interpretaci, než položky ostatní.

Graf č. 1

Celkový průměr zkoumaného vzorku: 53,36.

V komparaci uvedeného skóre s výše uváděným výzkumem (Lukeš, 2001) vyplývá, že průměrné skóre našeho šetřeného souboru respondentů je téměř o 6,64 bodu nižší než průměr srovnávací skupiny. Takové skóre lze opatrně interpretovat tak, že zkoumaný vzorek policistů je odolnější proti běžnému stresu než srovnávací skupina. Pouze u 6 respondentů bylo skóre vyšší než 67.

Z třiceti položek významnější skóre vykazují následující položky: položka č. 1 - konfliktní požadavky práce a domova, položka č. 4 - organizační změny v práci, které jsem nečekal(a) předem, položka č. 7 - malý plat a neobjektivní finanční ohodnocení za práci, položka č. 14 - nevyhovující systém komunikace v zaměstnání,

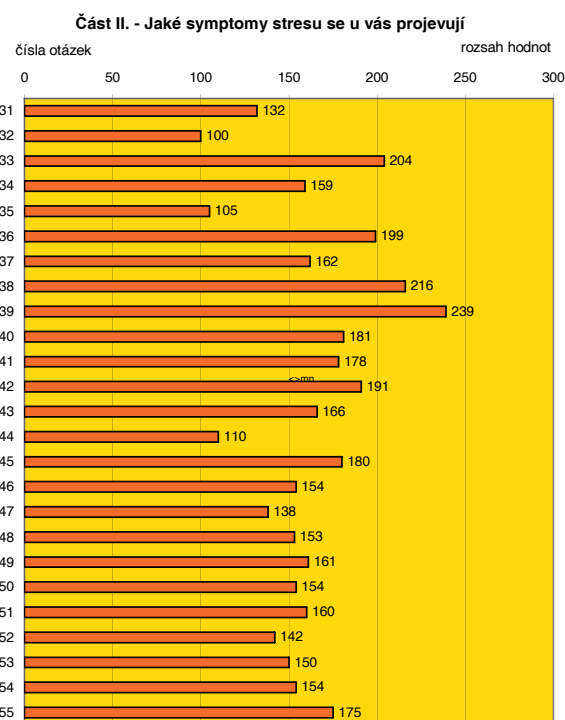
položka č. 25 - nereálné termíny či uzávěrky. Za nejvýznamnější je možné uvést položku č. 22 - tj. neadekvátní zdroje, materiál či nástroje k práci.

Celkově lze usuzovat, že pro respondenty jsou více stresující situace vyskytující se v zaměstnání než mimo pracoviště a jsou v přímé souvislosti s pracovní činností. Nejvíce respondentů je nespokojeno s neadekvátními zdroji, materiály či nástroji k práci, s pracovním přetížením a malým platem a neobjektivním finančním ohodnocením za práci, organizačními změnami v práci, které nečekali předem, a nevyhovujícím systémem komunikace v práci.

II. část dotazníku - "Jaké symptomy stresu se u vás projevují"

Z vyhodnocení druhé části dotazníků byly u celého zkoumaného souboru respondentů zjištěny následující skutečnosti a tyto výsledky popsány a graficky znázorněny (graf č. 2).

Graf č. 2

Průměr zkoumaného vzorku 42,38.

V konfrontaci uvedeného skóre s výše uvedeným výzkumem (Lukeš, 2001) vyplývá, že průměrné skóre u našeho šetřeného souboru respondentů je téměř o 6,62 bodu nižší než průměr srovnávací skupiny.

Z uvedeného vyhodnocení vyplývá, že policejní manažeři zkoumaného vzorku v porovnání s výše uváděnými výzkumy (Lukeš, 2001) méně intenzivně prožívají různé stresory než běžná populace. Pouze u šesti zkoumaných respondentů bylo skóre získané v této části testu vyšší jak 55 bodů.

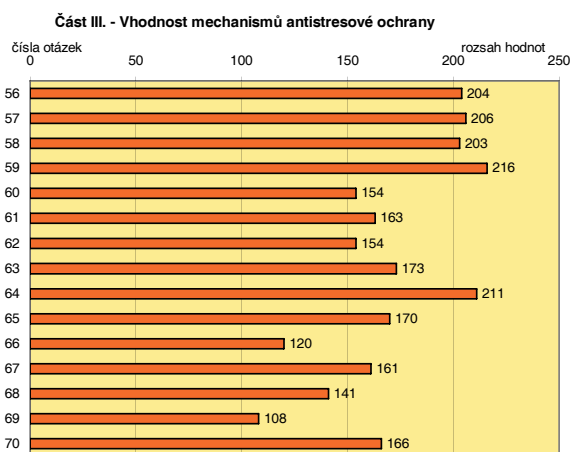
Nejčastější projevy příznaků stresu byly registrovány u těchto položek : položka č. 39 - cítíte se více unaven(a) a vyčerpán(a), položka č. 38 - jste více prchlivý(á) a vztekly(á) , položka č. 33 - večer se nedokážete uvolnit . Vyšší skóre se vyskytlo u položek č. 36 - máte problémy se spaním, č. 42 - nedaří se vám přijímat nové informace tak dobře jako dřív, č. 40 .

Celkově lze usuzovat, že projevy stresu u respondentů se vyskytují jak v zaměstnání, tak i mimo pracoviště a příznaky stresu souvisejí s pracovní činností. Nejvíce respondentů uvádí jako příznaky stresu pocit únavy a vyčerpání, prchlivost a vzteklost, neschopnost se večer uvolnit, problémy se spaním, s přijímáním nových informací jako dříve, pocit sklíčenosti nebo deprese a podrážděnost i po slabém podnětu.

III. část dotazníku - Vhodnost mechanismů antistresové obrany

Z vyhodnocení třetí části dotazníků byly u celého zkoumaného souboru respondentů zjištěny následující skutečnosti a tyto výsledky popsány a graficky znázorněny (graf č. 3).

Graf č. 3

Průměr zkoumaného vzorku 27, 05.

V konfrontaci uvedeného skóre s výše uváděným výzkumem vyplývá, že průměrné skóre u našeho šetřeného souboru respondentů je o 2, 05 bodu vyšší než průměr srovnávací skupiny. To naznačuje, že obranné aktivity policejních manažerů jsou někdy mírně nepřiměřené, ale stále korespondují s průměrem populace.

Část policejních manažerů našeho vzorku se domnívá, že situaci, která je stresuje, zvládnou sami, nežádají své nadřízené o pomoc a rovněž tak se nehodlají o svých starostech radit s kamarády či se svými blízkými. Rizikem pak může být přehlížení projevů stresu a rovněž i jejich zakrývání, což při dlouhodobějším působení a neřešení situace může zapříčinit již výše uváděná somatická onemocnění.

Ukazuje se, že minimálně třetina dotazovaných má tendence podceňovat hrozící nebezpečí, nesnaží se změnit svůj životní styl. Obvykle mají vytvořené určité

návyky a strategie ke zvládnutí vlastního stresu, které však jsou někdy rigidní a méně účinné.

Závěr:

Celkově lze z dosažených výsledků dovozovat, že posuzovaná část policejních manažerů útvarů Policie ČR Správy Jihočeského kraje není nadměrně stresována, subjektivně popisují projevy stresu jako přiměřené a nepříliš nápadné. Také obranné aktivity manažerů jsou běžné a normální. Projevy stresu, jak z výsledků vyplývá, nemají podstatný vliv na pracovní výkonnost a na kvalitu života převážně většiny policejních manažerů.

Literatura:

Veselý, M.: JČU, České Budějovice, 2003
Cooper, C.L.: Cena pracovního stresu a nápravná opatření. Psychologie v ekonomické praxi č. 3, 1994, s. 137-142.
Lukeš, V.: Antistresový program. České Budějovice, Pedagogické centrum 2001.
Rowett, C., Breakwell, G.: Násilí na pracovišti, Psychodiagnostika, Bratislava, 1993,
Dotazník typu "GENERIC", SF-36, "Kvalita života podmíněná zdravím".

ČÁST II. KVALITA ŽIVOTA VEDOUČÍCH PRACOVNÍKŮ POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY SPRÁVY JIHOČESKÉHO KRAJE ČESKÉ BUDĚJOVICE

V rámci bakalářské práce (Veselý, 2004) byl proveden průzkum u vedoucích pracovníků útvarů Policie České republiky Správy Jihočeského kraje dotazníkovými metodami zaměřenými ke zjištění kvality jejich života podmíněného zdravím a ke zjištění míry ovlivnění jejich pracovní výkonnosti stresovými faktory. O výsledcích informujeme ve dvou samostatných státech.

V předložené sondě do kvality života podmíněného zdravím příslušníků Policie ČR v Jihočeském kraji (Kontakt, 2003) byly stanoveny následující cíle :

- stanovit kvalitu života podmíněnou zdravím u příslušníků PČR v činné službě,
- stanovit kvalitu života příslušníků PČR ve velitelských funkcích,
- získané výsledky porovnat s evropskými normály, a mezi sebou.

Metodou se stal dotazníkový nástroj SF-36, typu generic, a údaje byly zpracovány metodou dle Jenkinsona. Dotazník je tvořen otázkami zaměřenými na subjektivní vnímání vlastního zdraví.

Vyšetřeno bylo 103 příslušníků Policie české republiky v činné službě, tj. v přímém výkonu služby, a

111 příslušníků Policie České republiky ve velitelských funkcích zařazených u Policie České republiky Správy Jihočeského kraje.

Kvalita života podmíněná zdravím byla u shora uvedených respondentů hodnocena v osmi doménách a sice:

- Fyzické funkce = Physical function
- Fyzické omezení rolí = Role limitation - physical
- Emoční omezení rolí = Role limitation - emotional
- Fyzické a emoční omezení sociálních funkcí = Social functioning
- Bolest = Pain
- Duševní zdraví = Mental Health
- Vitalita = Vitality
- Všeobecné vnímání vlastního zdraví = General Health Preception

Přehled výsledků příslušníků Policie České republiky ve velitelských funkcích a jejich srovnání s evropskými populačními normály je uváděn v tabulce č. 1.

V doménách Fyzické funkce, Emoční omezení rolí, Bolest, Duševní zdraví a Vitalita vykazují naši příslušníci Policie České republiky ve velitelských funkcích statisticky významně vyšší kvalitu života podmíněnou zdravím, nežli evropský normál.

V doméně Všeobecné vnímání vlastního zdraví vykazují naopak naši příslušníci Policie ČR ve velitelských funkcích statisticky významně horší výsledky nežli evropský normál.

V doménách Fyzické omezení rolí a Fyzické a emoční omezení sociálních funkcí nebylo shledáno prakticky žádných rozdílů. Grafické znázornění těchto skutečností podává graf č. 1.

Současný synoptický přehled výsledků příslušníků Policie české republiky ve velitelských funkcích a příslušníků Policie České republiky v činné službě v nevelitelských funkcích a srovnání těchto dvou souborů mezi sebou je uveden v tabulce č. 2.

Z výsledků je dobře patrné, že kvalita života podmíněná zdravotním stavem je u velitelských funkcí vyšší nežli u nevelitelských v doménách Emoční omezení rolí a Vitalita. Tyto shledané rozdíly ve prospěch skupiny ve velitelských funkcích jsou statisticky významné.

V doménách Fyzické omezení rolí a Bolest jsou výsledky skupiny ve velitelských funkcích též lepší nežli u kontrolní skupiny. V doméně Všeobecné vnímání vlastního zdraví je stav skupiny ve velitelských funkcích statisticky významně horší, nežli kontrolní skupiny. Grafické znázornění těchto skutečností podává graf č. 2.

Kvalita života podmíněná zdravotním stavem je u našich policistů, a to i ve velitelských funkcích, v naprosté většině ukazatelů statisticky významně vyšší nebo lepší nežli evropské normály. Pouze v ukazateli (doméně) Všeobecné vnímání vlastního zdraví je statisticky významně nižší.

Tento fakt je na jedné straně výborným vysvědčením pro personální politiku v resortu a potvrzením uvážlivého a zodpovědného povyšování do hodností a

ustanovování do funkcí, ale na druhé straně ukazuje, že tyto kvalitní kádry jsou vystaveny zvýšeným nárokům, jejichž dopad na vlastní zdraví vnímají negativně. Aforisticky řečeno, objektivně jsou ve výborném stavu, ale stojí je to hodně sil.

Kvalita života podmíněná zdravotním stavem u našich policistů ve velitelských funkcích je buďto stejná nebo vyšší ve srovnání se skupinou ostatních policistů v činné službě, s výjimkou ukazatele/domény Všeobecné vnímání vlastního zdraví.

Tento fakt opět potvrzuje vysokou kvalitu a uvážlivost personální práce v resortu, ale zároveň poukazuje varovně na vysoký stupeň zátěže velitelského sboru, který si jeho příslušníci subjektivně uvědomují a promítají do svého vnímání a vlastního konceptu své osoby.

Kvalita života podmíněná zdravotním stavem, vyjádřená jako index Health Related Quality of Life - HRQOL, je u našich policistů vysoká. Je stejná nebo vyšší nežli je evropský normál/standard. Policisté ve velitelských nebo vedoucích funkcích vykazují výsledky stejné nebo lepší nežli jejich podřízení. Jedinou výjimkou je ukazatel/doména Všeobecné vnímání vlastního zdraví, kde vykazují výsledky statisticky významně horší.

Vedoucí pracovníci Policie České republiky v Jihočeském kraji jsou velmi kvalitní jak v oblasti fyzické, tak sociální a psychické.

Pro udržení tohoto stupně kvality bude nezbytné plně využívat, případně dále posílit a rozšířit systém rekondičně/rekreačních programů a projektů pro tyto cílové osoby.

Kvalita života podmíněná zdravotním stavem, je vhodným ukazatelem stavu příslušníků Policie České republiky a též vhodným ukazatelem vyhodnocování účinnosti a účelnosti prováděných programů rekondice a rekreace.

Tabulka č. 1: Výsledky hodnocení HRQOL Policie ČR-Headquarters a Oxford v osmi doménách a jejich srovnání

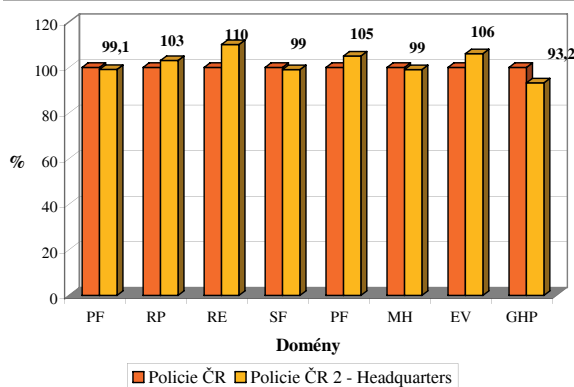
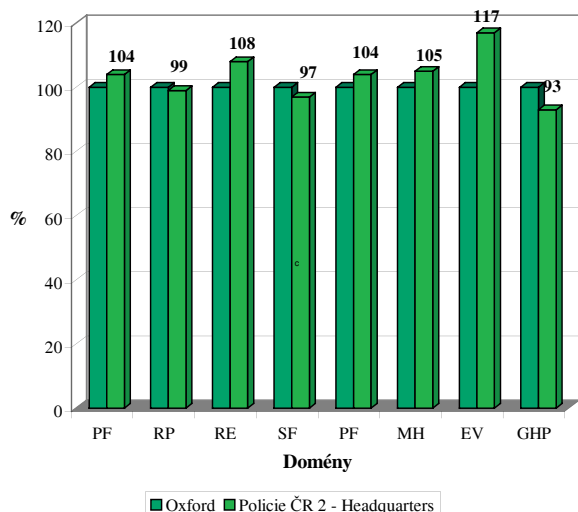
Specimen 1:		Policie ČR 2 – Headquarters n = 111									
	PF	RP	RE	SF	P	MH	EV	GHP	CH		
X	91,71	84,91	89,19	85,36	84,88	77,26	71,31	68,33	48,87		
S ²	79,95	735,13	643,89	343,11	384,37	160,28	183,65	238,44	162,02		
S	8,94	27,11	25,37	18,52	19,61	12,66	13,55	15,44	12,73		
Specimen 2:		Oxford									
	PF	RP	RE	SF	P	MH	EV	GHP	CH		
X	88,40	85,82	82,93	88,01	81,49	73,77	61,13	73,52			
S ²	323,28	895,90	1008,70	383,38	470,46	297,22	386,91	470,46			
S	17,98	29,93	31,76	19,58	21,69	17,24	19,67	21,69			
	PF	RP	RE	SF	P	MH	EV	GHP	CH		
U	3,81	0,35	2,57	1,50	1,81	2,87	7,81	3,50			

u-kritická = 1,64, pakli u-shledaná je větší nežli u-kritická, platí že rozdíl je významný.

- PF = Physical function (Fyzické funkce)
- RP = Role limitation – physical (Fyzické omezení rolí)
- RE = Role limitation – emotional (Emoční omezení rolí)
- SF = Social functioning (Fyzické a emoční omezení sociálních funkcí)

P = Pain (Bolest)
MH = Mental Health (Duševní zdraví)
EV = Vitality (Vitalita)
GHM = General Health Preception (Všeobecné vnímání vlastního zdraví)

Graf č.1: Grafické znázornění výsledků hodnocení HRQOL Policie ČR-Headquarters a Oxford v osmi doménách a jejich srovnání

Ověření hypotéz:

a) vedoucí pracovníci policie jsou vystaveni působení velké a různorodé stresové zátěži, a přesto nemá stres ve svých důsledcích podstatný vliv na jejich pracovní výkonnost a kvalitu života

Z provedeného průzkumu a jeho výsledků vyplývá, že první část stanovené hypotézy byla potvrzena. Průměrné skóre zkoumaného souboru respondentů v první části dotazníku je téměř o 6,64 bodu lepší než průměr srovnávací skupiny. To znamená, že policejní manažeři jsou sice běžně stresovatelní, negativně na ně působí méně faktorů, ale jsou vyrovnaní a více rezistentní vůči působení stresu. Taktéž v sedmi doménách kvality života podmíněného zdravím jsou policejní manažeři nad průměrem běžného vzorku lidí a taktéž jsou nad průměrem vzorku policistů zařazených v přímém výkonu služby. Pouze v doméně všeobecného vnímání vlastního zdraví jsou pod průměrem vzorku policistů zařazených v přímém výkonu služby, ale nad průměrem běžného vzorku zkoumané populace.

Tedy z provedeného průzkumu se nabízí objektivní závěr, že působení stresu na policejní manažery nemá ve svých důsledcích podstatný vliv na jejich pracovní výkonnost a kvalitu života.

b) stresová zátěž vedoucích pracovníků policie nemá podstatný vliv na kvalitu pracovního výkonu a kvalitu života vzhledem k jejich odborné a psychické připravenosti pro výkon funkce a zvýšené adaptabilitě na rychlé životní a pracovní změny

Na základě provedených průzkumů a jeho výsledků lze dovést závěr, že i druhá část hypotézy byla potvrzena. Policejní manažeři méně intenzivně prožívají různé stresory vlivem jejich odborné a psychické připravenosti, životní zkušenosti z práce s lidmi a schopnosti řešení složitých životních a pracovních situací. Průměrné skóre zkoumaného souboru respondentů v druhé části dotazníku je o 6,62 bodu lepší než u srovnávací skupiny. Taktéž ke shora uvedenému závěru nasvědčuje skutečnost, že podle dotazníku ke kvalitě života podmíněného zdravím vykazují v doménách "Fyzické funkce", "Emoční omezení rolí", "Bolest", "Duševní zdraví" a "Vitalita" policejní manažeři statisticky významně vyšší kvalitu života

Tabulka č.2: Výsledky hodnocení HRQOL příslušníků PČR ve velitelských funkcích a příslušníků PČR v činné službě v nevelitelských funkcích v osmi doménách a jejich srovnání

Specimen 1:	Policie ČR 2 – Headquarters n = 111								
	PF	RP	RE	SF	P	MH	EV	GHP	CH
X	91,71	84,91	89,19	85,36	84,88	77,26	71,31	68,33	48,87
s ²	79,95	735,13	643,89	343,11	384,37	160,28	183,65	238,44	162,02
S	8,94	27,11	25,37	18,52	19,61	12,66	13,55	15,44	12,73

Specimen 2:	Policie ČR n = 103								
	PF	RP	RE	SF	P	MH	EV	GHP	CH
x	92,57	82,28	81,23	86,29	81,23	77,71	67,33	73,35	51,94
s ²	95,08	990,67	985,33	350,47	537,05	216,73	267,39	300,67	311,76
s	9,75	31,47	31,39	18,72	23,17	14,72	16,35	17,34	17,66

u	PF	RP	RE	SF	P	MH	EV	GHP
	0,67	0,65	2,03	0,36	1,24	0,24	1,93	2,23

u-kritická = 1,64, pakli u-shledaná je větší nežli u-kritická, platí že rozdíl je významný

PF = Physical function (Fyzické funkce)
RP = Role limitation – physical (Fyzické omezení rolí)
RE = Role limitation – emotional (Emoční omezení rolí)
SF = Social functioning (Fyzické a emoční omezení sociálních funkcí)
P = Pain (Bolest)
MH = Mental Health (Duševní zdraví)
EV = Vitality (Vitalita)
GHP = General Health Preception (Všeobecné vnímání vlastního zdraví)

Graf č.2: Grafické znázornění výsledků hodnocení HRQOL příslušníků PČR ve velitelských funkcích a příslušníků PČR v činné službě v nevelitelských funkcích v osmi doménách a jejich srovnání

podmíněnou zdravím než je evropský normál. V doménách "Fyzické omezení rolí" a "Fyzické a emoční omezení sociálních funkcí" jsou policejní manažeři v evropském normálu.

Z provedeného průzkumu se nabízí objektivní závěr, že stresová zátěž vedoucích pracovníků nemá podstatný vliv na kvalitu jejich pracovního výkonu a kvalitu života vzhledem k jejich odborné a psychické připravenosti pro výkon funkce a zvýšené adaptability na rychlé životní a pracovní změny.

c) v průběhu policejní služby a výkonu vedoucí funkce si vedoucí pracovníci policie vytvořili dostatečně účinné obranné mechanismy a metody proti působení stresorů a k udržení standardní kvality života

Na základě provedeného dotazníkového průzkumu a jeho výsledků lze u vzorku zkoumaných respondentů potvrdit třetí část hypotézy s výhradou, a to z toho důvodu, že skóre šetřeného souboru činí 27,05. Tudíž je mírně zvýšené než průměrné skóre běžné populace (průměr 25 sigma 3), ale stále je tento výsledek v normálu. Výsledek průzkumu ukázal, že jedna třetina dotázaných policejních manažerů spíše se stresem neumí bojovat a jejich antistresová opatření nejsou přiměřená, neuplatňují tak protistresová opatření nebo je neumí používat. Také při zkoumání života podmíněného zdravím byli policejní manažeři v doméně "Všeobecné vnímání vlastního zdraví" statisticky významně horší, než kontrolní skupiny, tj. evropský normál a policistů v velitelských funkcích.

Z provedeného průzkumu se nabízí objektivní závěr, že převážná část, tj. dvě třetiny policejních manažerů, si vytvořila dostatečně účinné obranné mechanismy a metody proti působení stresorů a k udržení standardní kvality života. Jedna třetina policejních manažerů se stresem spíše neumí bojovat a je jím ohrožena. Jako důvod tohoto stavu se nabízí vyšší věk, dlouhé působení ve vedoucí funkci, profesní vyhoření nebo také zdravotní problémy. Celkově však třetí část hypotézy lze hodnotit jako potvrzenou.

Závěr:

Rozsahem malý průzkum, který byl proveden u policejních manažerů Policie ČR Správy Jihočeského kraje fakticky potvrdil a prokázal, že policejní management je z převážné části velmi kvalitní, stresová zátěž nemá podstatný vliv na kvalitu jejich pracovního výkonu a kvalitu jejich života. Vedoucí pracovníci Policie ČR Správy Jihočeského kraje jsou velmi kvalitní jak v oblasti fyzické, tak sociální a psychické.

Dosažené výsledky potvrzují vysokou kvalitu a uvážlivost v oblasti personální práce, tj. povyšování a ustanovování do funkcí, ale zároveň dosažené výsledky varovně poukazují na vysoký stupeň zátěže velitelského sboru.

Literatura :

Bartko, D.: Neurologie. Praha, Avicenum 1983.

Bástecký, J., Savlík, J., Šimek, J.: Psychosomatická medicína. Praha, Grada Avicenum 1993.
Cooper, C.L.: Cena pracovního stresu a nápravná opatření. Psychologie v ekonomické praxi č. 3, 1994, s. 137-142.
Čírtková, L.: Profese se zvýšeným rizikem posttraumatické stresové poruchy. Psychologie v ekonomické praxi č. 3-4, 1996, s. 145-150.
Čírtková, L.: Policejní psychologie. Praha, Portál 2000.
Hnilica, K.: Povolání a kvalita života. Psychologie v ekonomické praxi č.4, 2000
Hnilica, K.: Konflikt hodnot a kvalita života. Psychologie 5, 2000
Lukeš, V.: Antistresový program. České Budějovice, Pedagogické centrum 2001.
Pelková, L. : Pracovní spokojenost současných manažerů Psychologie v ekonomické praxi č. 4, 2000
Petr P., Veselý M., Dolista J., Kalová H.: Kvalita života příslušníků PČR v Jihočeském kraji, Kontakt, ročník 5, č. 4, 2003, s. 216-223
Spurný, J., Čírtková, L.: Stres a policie. Psychologie v ekonomické praxi. č. 1-2, 2001, s. 51-58.
Šolcová, I.: Psychologické souvislosti stresové odpovědi. Role osobnosti ve vztahu stres - zdraví. Čsl. Psychologie, 1992, roč. 36, č. 6, s. 564-570.
Tománek, P.: Salutoprotektivní rysy osobnosti. Diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno 1995.
Dotazník z publikace "Zvládání násilí na pracovišti",
C. Rowett, G. Breakwellová, NFER-NELSON, G. Britain, 1992 Psychodiagnostika, Bratislava, 1993, (upravená verze, Lukeš, 1994)
Dotazník typu "GENERIC", SF-36, "Kvalita života podmíněná zdravím".

Adresa:

Pplk. Bc. Veselý Milan, Vedoucí kanceláře ředitele, Policie České republiky, Správa Jihočeského kraje, Č. Budějovice
PhDr. Mgr. Lukeš Václav, policejní psycholog Policie ČR Správy Jihočeského kraje.
Petr Petr, oddělení Sociální a klinické farmakologie, Katedra veřejného a sociálního zdravotnictví, Zdravotně – sociální fakulta JU v Č. B.
Kalová Hana, Zdravotně – sociální fakulta JU v Č. B., Pracoviště klinické farmakologie, Nemocnice Č. B., a. s.

MARKETINGOVÝ VÝZKUM NA VŠERS O.P.S. – DÍLČÍ VÝSLEDKY A ZKUŠENOSTI

Marketing research at VŠERS o.p.s. – partial results and experiences

Ladislav Skořepa

Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR

Souhrn:

Příspěvek pojednává o zaměření, metodice a dílčích výsledcích marketingového výzkumu uskutečněného v roce 2004 na VŠERS. Cílem výzkumu bylo zjištění názorů na problematiku veřejné správy v oblasti dopravní obslužnosti, krizového řízení, přístupu občanů ke zboží denní potřeby, zdravotní a sociální služby v obcích, využití komunitního plánování při řízení obcí, přístupnost a konkrétní čerpání strukturálních fondů EU, současná problematika řízení obcí a možnosti spolupráce VŠERS s obcemi. Bylo získáno 140 dotazníků od představitelů obcí Jihočeského kraje. V článku jsou zveřejněny názory představitelů obcí na možnosti spolupráce s VŠERS. Vedení obcí by uvítalo spolupráci na grantech, vzdělávání úředníků a pomoc při přípravě projektů krizového řízení.

Klíčová slova: názory na spolupráci obcí s vysokou školou, krizové řízení, strukturální fondy EU, vzdělávání úředníků

Summary:

The contribution deals with intention, methodology and partial results of marketing research realized in 2004 at VŠERS. The aim of the result was to find opinion about problems concerning public administration in the sphere of transport attendance, crisis management, approach to goods of daily use, health and social services in municipalities, using of planing by managing municipalities, approach and using of EU structural funds, actual problems of managing municipalities and possibilities of cooperation with VŠERS. We have got 140 questionnaires from head of municipalities of South Bohemia region. In the article are presented opinions to possibilities of cooperation with VŠERS. Municipalities would be glad to cooperate on projects, education the office-holders and help by preparing projects of crisis management.

Key words: opinions to cooperation of municipalities with the university, crisis management, structural funds of the European Union, education of office holders

Úvod

V dlouhodobém záměru VŠERS je zdůrazněn význam výzkumné a tvůrčí činnosti. V rámci naplňování plánu dlouhodobé činnosti VŠERS v oblasti výzkumu byl uskutečněn projekt „Analýza vybrané problematiky obcí a měst Jihočeského kraje“. Cílem tohoto projektu bylo navázání kontaktů s významnými institucemi Jihočeského kraje, které úzce navazují na problematiku řešenou veřejnou správou. Projekt významnou měrou přispívá k pozitivní prezentaci VŠERS na veřejnosti a dokládá její schopnost nabídnout poradenské služby. Pracovníci VŠERS mají šanci se odborně se podílet na řešení problémů praxe. Tato spolupráce přispívá k dalšímu odbornému růstu pracovníků VŠERS, jejich schopnosti lépe a konkrétněji připravit studenty na jejich budoucí povolání. Významné jsou i osobní kontakty s pracovníky veřejné správy. Získaná data budou vhodně interpretována

v některých předmětech a přispějí k aktualizaci a konkrétnosti výuky.

Ve veřejné správě jsou uplatňovány nové prvky řízení, úředníci i představitelé obcí a měst získávají nové zkušenosti. V teorii řízení se uvádí nový koncept „New Public Management“, který je orientován na zvyšování efektivity ve veřejné správě. Veřejná správa je chápána jako služba veřejnosti orientována na zákazníka (občana), kvalitu služby a efektivní využití prostředků určených na zajištění této služby. V tomto pojetí řízení organizací veřejné správy je uplatňována řada prvků, metod a postupů, které jsou s úspěchem užívány v podnikatelské sféře (Rektořík 2001). Další významnou okolností je vstup do Evropské unie, s nímž jsou spojeny nové příležitosti rozvoje veřejné správy. Tato nová situace přináší řadu změn i příležitostí pro VŠERS.

Metodika

Při tvorbě konceptu výuky a výzkumu na VŠERS byly zdůrazňována nutnost provázat tyto základní činnosti. Praktická činnost studentů má být účelná a sledovat dlouhodobé cíle mimo jiné i analýzu prostředí veřejné správy. Studenti se proto účastnili sběru a vyhodnocení dat a byli zapojeni do jednotlivých fází výzkumu a svými seminárními a bakalářskými pracemi přispějí k dílčím částem výzkumných projektů.

Byl proto v rámci této praktické činnosti připraven dlouhodobý projekt, který přispěje k analýze veřejné správy v regionu. Tento projekt bude realizován i v dalších letech. Po konzultacích se zainteresovanými oborovými institucemi a významnými podniky z regionu bude dotazníkové šetření zaměřeno na tyto zájmové oblasti:

- dopravní obslužnost
- dostupnost základního zboží a služeb
- řízení obcí a měst
- regionální informační systém (RIS)
- dotace
- podpora přílivu investic
- vztah k národnostním menšinám
- legislativa a efektivita veřejné správy
- možnost vzdělání pracovníků veřejné správy

Data sbírali studenti VŠERS. Jednotlivé respondenty si vybírali z databáze obcí (623 obcí a měst). Data by sbírána od května do konce srpna. Výzkumu se zúčastnilo 140 obcí z 200, z toho 119 obcí I. kategorie, 14 obcí II. kategorie a 7 obcí III. kategorie (např. Český Krumlov, Písek, Prachatice...). Nejčastěji vyplnili dotazník přímo starostové měst a obcí (70 %). Data byla následně zpracována pomocí programů Microsoft Excel XP a Statistica 6.0.

Cílem výzkumu bylo shromáždit data od respondentů v Jihočeském kraji, která by byla základem analýzy výše uvedené problematiky. Otázky si na základě svých potřeb zadávaly jednotlivé instituce. Na projektu se podílí Vysoká škola evropských a regionálních studií, KÚ Jihočeského kraje, ČSAD Jihotrans a.s., České dráhy a.s., Jednota spotřební družstvo České Budějovice, Úřad práce Písek, SMOJK České Budějovice, městské a obecní úřady, RERA a.s., Západočeská univerzita v Plzni a Česká zemědělská univerzita v Praze.

Výsledky tohoto šetření budou využity při přípravě studijních textů a případových studií.

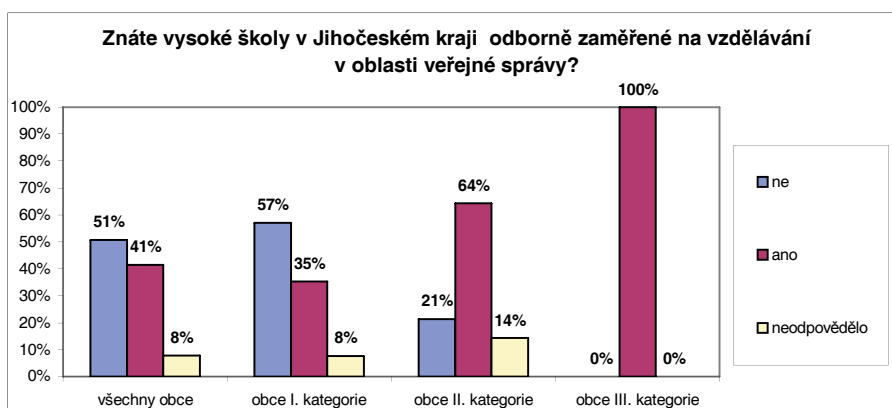
Výsledky

Součástí dotazníku je 41 otázek rozdělených do devíti skupin dle jejich zaměření. Tento příspěvek seznamuje s otázkami orientovanými na zjišťování možné spolupráce s VŠERS a znalosti této školy zaměřené na vzdělávání úředníků.

Znáte vysoké školy v Jihočeském kraji odborně zaměřené na vzdělávání v oblasti veřejné správy

Jak je zřejmé s grafu č. 1 41 % respondentů celkem zná vysoké školy v Jihočeském kraji odborně zaměřené na vzdělávání v oblasti veřejné správy. Nejvyšší je znalost v obcích III. kategorie (100 %) a II. kategorie (64 %). Nejmenší je znalost v obcích I. kategorie – 57 % respondentů žádnou takovou školu nezná. Mezi nejznámější školy patří VŠERS a Jihočeská univerzita. 23 % všech respondentů uvedlo VŠERS, 9 % JČU a 3 % respondentů obě školy. 65 % respondentů nevedlo žádnou školu. Vzhledem k tomu, že VŠERS byla otevřena v září minulého roku je znalost ve větších obcích příznivá. Publicistická i osobní kampaň, která permanentně probíhá přinesla své výsledky. Znalost značky a jména instituce je proces trvalý a je zřejmé, že je nutné dále pokračovat v tomto úsilí. Prezentace VŠERS by měla zasáhnou i menší obce, které jsou také potenciálními spolupracovníky i zdrojem uchazečů o studium. Významný je fakt, že většina respondentů nezaměňuje VŠERS a Jihočeskou univerzitu a odlišné vnímání těchto vysokých škol je pro další profilaci VŠERS velmi výhodné. Chování představitelů Jihočeské univerzity k tomu přispívá a pomáhá veřejnosti správně vnímat postavení těchto vysokých škol na trhu vzdělání. Při opakování dotazníkového šetření na toto téma umožní hodnotit úspěšnost reklamních kampaní a publicistické práce VŠERS i v dalším období.

Graf č. 1

Měli byste zájem o spolupráci s VŠERS v některé z oblastí:

§ Dotazníková šetření – zjišťování názorů občanů, návštěvníků apod.

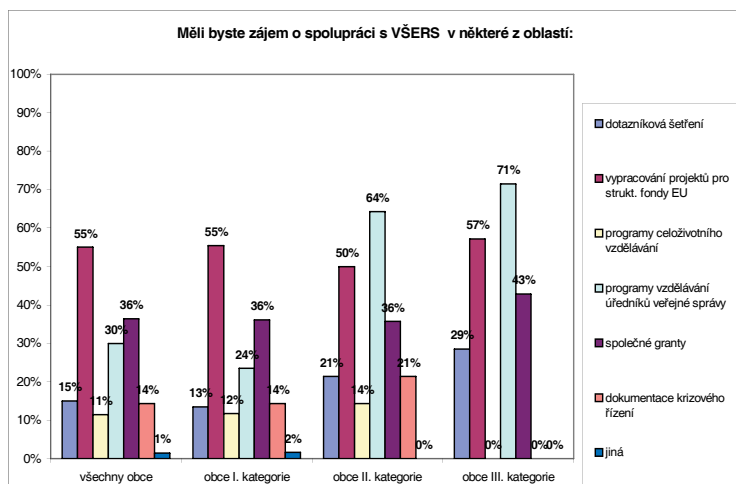
§ Vypracování projektů pro strukturální fondy Evropské unie

- § Programy celoživotního vzdělávání
- § Programy vzdělávání úředníků veřejné správy – vstupní vzdělávání, ZOS
- § Společné granty
- § Dokumentace krizového řízení
- § Jiná, jaká

Vysoká škola, která se nezapojuje do řešení problému své odborné veřejnosti a vytváří uzavřený akademický útvar, ztrácí morální i společenský kredit své existence. Praxe je vytrvalým zdrojem podnětů a orientace vysoké školy. Její zakotvenost v regionu a oboru pomáhá profilovat studenty tak, aby jejich start v povolání nebo další kariéra byla co nejefektivnější a nejuspěšnější. Soukromé vysoké škole navíc umožňuje dát smysl vědecké práci pro pedagogy i studenty, zajistit tuto práci materiálně a vytvářet příznivé image vysoké školy i jejich absolventů.

Otázka nabízí představitelům obce vybrat si ze široké nabídky spolupráce. Přehledně jsou preference uvedeny v grafu č.2. Největší zájem projevují respondenti o spolupráci s VŠERS v oblasti vypracování projektů pro strukturální fondy – 55 % (zájem mezi jednotlivými obcemi I.-III. kategorie se pohybuje mezi 50 – 57 %). Dále mají města a obce zájem o společné granty – celkem 36 % respondentů (zájem roste s velikostí obce). Třetí oblastí, o kterou mají respondenti velký zájem je oblast vzdělávání – 30 % respondentů má zájem o programy vzdělávání úředníků veřejné správy (nejvyšší zájem je u obcí II. a III. kategorie 64 % a 71 %).

Graf č.2

Můžete nám sdělit, kterou oblast vysokoškolského vzdělání ve veřejné správě postrádáte?

Tato otázka byla položena s cílem zjistit potřeby vzdělávání, tak jak je vnímají představitelé obcí. Výsledky tohoto šetření by mohly ovlivnit i rozhodování vedení VŠERS jaké další studijní obory připravovat. 76 % respondentů neví a neodpovědělo na otázku, jakou oblast vysokoškolského vzdělání postrádají ve

veřejné správě. 11 % respondentů označuje za chybějící oblast vysokoškolského vzdělání právní oblast a oblast odborné pomoci všeobecné (5 %). Chybějící vysokoškolské vzdělání v právní oblasti postrádají hlavně obce II. a III. kategorie (14 %). Je příznivé, že se potvrdily předpoklady VŠERS a studijní program právního zaměření je připravován.

Máte zpracovanou krizovou dokumentaci obce?

Význam připravenosti obcí na krizové situace je po povodních v roce 2002 doceňován. VŠERS má možnost obcím pomoci i v této oblasti. Podoba a podmínky této služby budou upřesněny na odborném semináři, který bude uskutečněn 7.12.2004 na VŠERS. Obce I. a III. kategorie zájem o odbornou spolupráci při zpracování krizové dokumentace spíše nemají (38 % a 43 % ne). Obce II. kategorie mají zájem nejvyšší (43 %). Největší procento nerozhodnutých je u obcí II. kategorie (36 %). Celkově jsou všechny výsledky velmi vyrovnané a pohybují se kolem 30 %. Neodpovědělo pouze 2 % respondentů.

Závěr

Z dotazníkového šetření pro VŠERS vyplývá řada možností jak využít zjištěných dat pro rozhodování v následujících oblastech:

- V Jihočeském kraji zná vysoké školy odborně zaměřené na vzdělávání v oblasti veřejné správy 41 % respondentů. Po roce existence je neznámější vysokou školou v tomto oboru VŠERS (uvedlo 23 % všech respondentů). Komunikační mix VŠERS bude vhodné zaměřit na menší obce, které informace o škole mají v nejmenší míře.

- Největší zájem projevují respondenti o spolupráci s VŠERS v oblasti vypracování projektů pro strukturální fondy, společné granty a o vypracování dokumentace krizového řízení. Výzkum potvrzuje, že existuje významná poptávka po službách v oblasti projektování ve veřejné správě. O vzdělávání má zájem 30 % respondentů o programy vzdělávání úředníků veřejné správy se zajímají nejvíce obce II. a III. kategorie. Pro odborníky a specialisty je toto zjištění výzvou k další práci.

- Chybějící vysokoškolské vzdělání v právní oblasti postrádá nejvíce respondentů. Je předpoklad, že připravovaný studijní program se setká s velkým zájmem veřejnosti.

Výsledky dotazníkového šetření umožňují efektivní rozhodování ve strategických oblastech VŠERS. Potvrzují správné zaměření nových studijních pro-

gramů a nabízejí možnosti komerčního využití odborných schopností pracovníků a spolupracovníků VŠERS. První naše zkušenosti potvrdily, že metody marketingového výzkumu a řízení mají své místo ve vzdělávání i řízení veřejné správy. Do jednoho dotazníku lze zařadit řadu odlišné problematiky, kterou respondenti znají. Studenti VŠERS ve své většině pochopili význam tohoto projektu pro rozvoj VŠERS, její vnímání odbornou veřejností a budování image školy i absolventů.

Seznam literatury

- REKTOŘÍK, J. a kol. Organizace neziskového sektoru. Základy teorie, ekonomiky a řízení. Praha: Ekopress, 2001
PŘIBOVÁ, M. Marketingový výzkum v praxi. Praha: Grada Publishing, 1996.
HAMAGAN, T.J. Marketing pro neziskový sektor. Praha: Management Press, 1996.
JANEČKOVÁ, L., VAŠTÍKOVÁ, M. Marketing měst a obcí. Praha: Grada Publishing, 1999.

Adresa:

*Ing. Ladislav Skořepa Ph.D.
VŠERS České Budějovice
Žižkova 6
370 01 České Budějovice
Tel.: +420 386 116 824
e-mail: skorepa@vsers.cz*

K VÝZKUMU KOMUNIKACE DĚTÍ Z RODIN IMIGRANTŮ

A Contribution to a Research on Immigrant Children's Communication

Jarmila Alexová, Karel Dvořák

Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, ČR

Souhrn:

Od počátku devadesátých let minulého století dochází v jihočeském regionu k výraznému rozšiřování funkčního potenciálu češtiny. Výzkum pracovníků katedry bohemistiky PF JU zaměřený na analýzu komunikace žáků z rodin imigrantů v prostředí jihočeských škol potvrzuje, že náš jazyk nabývá funkce multikulturního dorozumivacího prostředku a současně také ukazuje na nové úkoly našeho školství, které musí zajistit kvalitní vzdělání demograficky a jazykově nehomogenní populace.

Klíčová slova: standardizovaný dotazník, psaný text, mluvený dialog, imigrant, multikulturní komunikace

Summary:

Since the early 1990s, the Czech Language has significantly increased its functional value in South Bohemia. Recent research carried out by the Department of Czech Studies in South Bohemian schools has shown that pupils coming from immigrant families are communicating increasingly in Czech. This use of Czech as a common language is particularly important where several ethnic groups are represented in the same school. Our language is clearly acquiring a multicultural function in communication. However, this also highlights the need for new goals for our educational system: to guarantee a quality education for non-homogeneous student populations which recognize both linguistic and demographic diversity.

Key words: standardized questionnaire, written text, spoken dialogue, immigrant, multicultural communication.

Jedním z charakteristických znaků současné jazykové situace v České republice je příliv mluvčích cizích etnik do naší země. Ve všech typech škol se každým rokem zvyšuje procento žáků, jejichž mateřským jazykem není čeština. Na učitele, především na učitele češtiny, jsou kladeny nové nároky. Takto modifikovaná jazyková situace samozřejmě výrazně ovlivňuje také činnost vysokých škol, které studenty učitelství na tuto novou situaci připravují.

S tímto aktuálním sociologicko-pedagogicko-komunikačním problémem, se potýkají nejen školy, ale celé regiony. Obecným cílem řešení problému je odstraňování bariér mezi komunikanty a zvyšování úrovně komunikace v češtině. K dílčím cílům patří porovnání výsledků zjišťovaného stavu, jak v oblasti projevu ústního, tak i písemného.

Problematika multietnické komunikace je již několik let úspěšně analyzována řešitelským týmem Pedagogické fakulty UJEP v Ústí nad Labem.¹ Od roku 2002 se na řešení grantového úkolu Příprava budoucích učitelů češtiny na výchovu a vzdělávání dětí imigrantů podílí rovněž několik učitelů Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Pracovní tým, se kterým spolupracují i studenti druhého ročníku učitelství českého jazyka na PF, se v nepříliš rozsáhlé sondě zaměřil na analýzu písemného i

mluveného projevu žáků a studentů především česko-budějovických, ale i dalších jihočeských škol. Podařilo se získat řadu kontaktů v rámci celého Jihočeského kraje. Byl sestaven standardizovaný dotazník jako základ pro dialogický rozhovor s žákem imigrantem a vypracovány také standardní texty pro diktát.

Texty pro diktát byly koncipovány odlišně pro skupinu začátečníků, mírně pokročilých, pokročilých a vespělých mluvčích. Standardizovaný rozhovor zahrnuje deset významových okruhů, orientovaných obsahově na osobnost respondenta, jeho rodinu, jazykové dovednosti, zájmy, kontakty s českým prostředím apod. Jednotlivé otázky jsou pokládány podle aktuálních jazykových schopností respondenta a umožňují nejen analyzovat mluvený projev každého dítěte, ale také získat řadu podnětů, jež lze využít při začleňování žáka imigranta do dětského kolektivu třídy.

Formou standardizovaného dialogu bylo celkem zaznamenáno 26 rozhovorů. Mateřským jazykem mluvčích byly jazyky slovanské – ukrajinština, ruština, běloruština, bosenština a slovenština - i neslovanské, vietnamština, čínština, japonština a rumunština. Převládají příslušníci slovanských národností, převážně z východní Evropy. Komunikační situace v jejich rodinách není vždy zcela jednoznačná. Některé děti např.

uvádějí, že jejich mateřským jazykem je ukrajinština, ale doma hovoří rusky.

Jazykový projev respondentů je ovlivňován mnoha faktory - osobností žáka, jeho věkem a komunikačními kompetencemi, znalostí českého jazykového systému, délkou pobytu v Čechách, ale i neformálností dialogu a schopností informátora navázat s respondentem vztah. Charakteristickým rysem zaznamenané komunikace verbální jsou také výrazné mluvenostní aspekty dialogických projevů. Texty se vyznačují v podstatě všemi typickými mluvenostními kvalitami. Jsou tedy (alespoň ze strany respondentů) nepřipravené a silně vázané na anketní formu rozhovoru. V některých úsecích komunikace se však obě strany vyjadřují téměř spontánně.

Bylo třeba získat důvěru respondenta a navodit přátelskou a neformální atmosféru, neboť nahrávání rozhovoru probíhalo ve školním prostředí a každé dítě muselo překonat určité psychologické bariéry dané přítomností cizího člověka a přítomností nahrávacího zařízení. Už samo školní prostředí jistě rysy formálnosti zahrnuje. Rovněž styk s cizím člověkem, i když zprostředkovaný žákovým učitelem, může na dětské respondenty působit stresujícím dojmem. Připočteme-li v mnoha případech obavy z nahrávacího zařízení, které neškoleným mluvčím svazují jazyk, i když je v běžném životě výmluvný, je zřejmé, jak obtížně se s danou situací musí vyrovnávat dítě, pro které čeština není jazykem mateřským a které zde nežije dost dlouho na to, aby si češtinu dostatečně osvojilo.

Komunikační kompetence jednotlivých mluvčích jsou samozřejmě velmi individuální, každé dítě se s komunikačními bariérami vyrovnává po svém, rozdílně reagují mnohdy i příslušníci téže rodiny. Výmluvným příkladem je zajímavý případ dvou ukrajinských sourozenců. Mladší (žák šestého ročníku) navštěvuje českou školu od třetí třídy, je velmi dobrým žákem, v mluveném projevu mísí spisovnou a obecnou češtinu. Pouze nepatrný cizí akcent a poněkud neurčitá artikulace dlouhých samohlásek prozrazuje jeho nečeský původ. Jeho psaný projev dokládá dobrou znalost českého jazykového systému, problémy má pouze, jako ostatně převážná většina příslušníků slovanských etnik, s kvantitou samohlásek v češtině. Komunikace v češtině mu v podstatě nečiní žádné potíže. Jeho starší bratr, žák deváté třídy, komunikační bariéry překonává mnohem obtížněji a podstatně bolestněji. V šesté třídě náhle přestal být vynikajícím žákem ukrajinské školy a dostal se do situace, kterou se mu nedařilo řešit na úrovni, na jaké se dosud pohyboval zcela samozřejmě. Projevuje se velmi nejistě, má problémy s řečí, zadržuje, koktá, především v komunikaci s neznámými lidmi. Je sice nadaný, jistý v technických předmětech, ale vyjadřuje se s velkými obtížemi, dává najevo obavy z mluveného projevu. Ačkoliv rodinné prostředí je v obou případech motivující a také škola přistupuje k oběma sourozencům obdobně, liší se chlapci mírou

schopnosti řešit trauma způsobené změnou komunikačního kódu.

Neformálnost, lépe řečeno snaha o neformálnost, o potlačení formálních složek tohoto interview ze strany tazatele a postupné nabývání spontánnosti projevu ze strany respondenta, se nejčastěji projevuje přechodem ze spisovné češtiny k češtině obecné. Nelze ovšem jednoznačně tvrdit, že je užití obecné češtiny či míšení kódů u imigranta skutečně jen projevem neformální interakce, že má jeho obecně české vyjádření rozměr převážně jen sociolingvistický. Mnohdy dítě jako zdroj poznání češtiny uvádí orientaci v situacích, pro které je užití obecné češtiny v českém prostředí prostě standardní. Na otázku Jak ses naučil česky? Kdo tě učil? odpovídají děti nejčastěji, že se učily mezi vrstevníky, kamarády, podle televize, tedy zvládaly komunikaci v prostředí, kde je obecná čeština běžná.

Je zřejmé, že v mnoha případech (zvláště u příslušníků asijských etnik, jejichž jazykový systém je velmi odlišný, u Vietnamců a Číňanů) je užití obecně českých a vůbec nespisovných prostředků spíše signálem nedostatečného osvojení jazykového systému spisovné češtiny a bývá rovněž doprovázeno výskytem gramaticky defektních konstrukcí.

Posuzujeme-li syntaktickou strukturu zaznamenaných textů, lze konstatovat, že celkový ráz verbální komunikace je dán především dialogickou povahou komunikace, ve které tazatel klade otázky vycházející ze standardizovaného seznamu a respondent na tyto otázky odpovídá. Vzhledem k dialogické formě komunikace se v odpovědích respondentů objevují časté modifikace výpovědi, především elipsa. Gramatická struktura odpovědi mnohdy přesně kopíruje gramatickou strukturu otázky. Rozsah i forma odpovědí jsou velice individuální vzhledem k výše uvedeným faktorům. Zachytili jsme odpovědi velice stručné, mnohdy jednoslovné, často se objevuje jen popření nebo přitakání, včetně podob gramaticky defektních. Stejně tak jsou ovšem součástí sebraného materiálu výpovědi či textové úseky s několika výpověďmi, které jsou po obsahové i formální stránce adekvátní položené otázce.

Především mluvčí, kteří strávili v českém prostředí delší dobu, někdy třeba větší část svého života, byli ochotni se na dané téma i trochu rozhovořit, vytvářet rozsáhlejší promluvové celky. Takové úseky textu se pak vyznačují volnou syntaktickou strukturou, ve které převažují paratakticky spojené výpovědi se stereotypně se opakujícími konektory.

V situacích, kdy se komunikant pokouší vypořádat s dotazem, jehož obtížnost zřejmě převyšuje jeho schopnosti mentální či jazykové, se také objevují textové úseky s charakteristickými mluvenostními rysy vypovídajícími o obtížích s formulací textu, o nedostatečné výpovědní perspektivě mluvčího, jakými je opakování textových jednotek, užívání různých hezitačních výrazů či redundance deiktických prostředků. Mluvčí v textu vlastně kumuluje signály své komunikační nejistoty.

Také fonetická stránka zaznamenaných textů vychází v mnoha rysech právě z dialogické povahy komunikace. Dialogičnost silně ovlivňuje především intonační průběh výpovědi. Protože převážná část výpovědi dětských respondentů plní komunikační funkci odpovědi na položenou otázku a většina těchto odpovědí je velice stručná, převažují zde výpovědi s intonací klesavou. V mnoha případech ovšem není konkluzivní kadence nijak příliš výrazná, mluví se totiž někdy cítí značně nejistě, jako by váhali, zda informace je dostatečně obsáhlá. Připojují tedy postupně další složky informace, jejichž melodický průběh bychom mohli charakterizovat jako příznakovou kadenci. V rozměrnějších úsecích textu se toto postupné narůstání textu projevuje zvláště využíváním prostředků polokadence, která bývá ve spontánních mluvených projevech rodilého mluvčího pravděpodobně nejčastějším členicím prostředkem textu, ale v našem korpusu, kde převažují spíše kratší sekvence textu, se projevuje mnohem méně. Výslovnost samohlásek a souhlásek i celých slov a úseků textu jednotlivých mluvčích je v textech našeho korpusu obtížně srovnatelná a rovněž značně individuální. Je mnohdy obtížné stanovit, zda je odchylka od normy vyvolána kolizí české podoby hlásky s artikulačními kvalitami mateřského jazyka respondentova, či je dána jen nervozitou nebo nedbalostí mluvčího.

Analýza standardizovaného dialogu přinesla zajímavé poznatky. Shromážděný materiál zahrnuje převážně mluvené projevy dětí, které se dobře začlenily do mluvenostního kontextu ve svém prostředí. V neformální komunikaci užívají stejně jako jejich čeští vrstevníci prostředky obecné češtiny s komunikačními rysy příznačnými pro současnou mládež. Spontánnost (nebo možná také nedbalost) mluvené komunikace mnohdy umožňuje rezignovat na nedostatky ve znalosti českého jazykového systému, které psaná forma jednoznačně odhalí - např. chybování v délce samohlásky lze eliminovat výslovností, která balancuje mezi krátkostí a délkou. Analýza ovšem ukázala také to, že i žáci s evidentními nedostatky ve znalosti jazykového systému češtiny mohou být komunikačně úspěšnější, jsou-li vhodně motivováni. Jen velmi vzácně totiž méně zkušený mluvčí rezignoval na možnost odpovědi na položenou otázku, obvykle se takové dítě pokoušelo dobrat smyslu otázky opakovanou formulací neznámého výrazu či přímou otázkou na význam.

Pokud jde o analýzu standardizovaných diktátů, měli jsme k dispozici práci dvaceti žáků z českobudějovických škol. Zastoupeni byli Ukrajinci, Vietnamci, Bělorus, Rus a Japonec. Mezi zjištěnými nedostatky byl největší počet chyb v oblasti diakritiky. Především chybějí čárky nad samohláskou. Čárek navíc bylo zjištěno podstatně méně. Ve několika případech chyběl háček.

Je zřejmé, že nedostatky v osvojování funkce diakritik v češtině souvisejí s problémy komunikantů

vnímat zvukovou stránku jazyka. Zvuková stránka jazyka je celkově na školách zanedbávána, takže ani od spolužáků nemají imigranti možnost odposlouchat správnou výslovnost. Je málo zdůrazňován význam výslovnosti pro srozumitelnost a účinnost mluveného projevu a jejího významu společenského. Bylo by dobré dávat žákům příležitost ke konfrontaci výrazného a nevýrazného projevu a pěstovat v nich schopnost být pozorným ke zvukové stránce projevu, uvědomovat si kvality mluveného projevu. Je třeba prohlubovat předpoklady pro pochopení zvukových zvláštností českého jazyka v konfrontaci s žákovým jazykem mateřským.

Co do počtu chyb, jsou na druhém místě zkomolená slova. U žáků z rodin imigrantů je nutno věnovat mnohem více pozornosti učivu o slovu, např. při četbě výchozích textů. Žáci by se měli učit daná slova pozorovat, případně si uvědomovat z čeho a jak jsou odvozena, ze kterých částí se skládají.

K běžným nedostatkům patří, ostatně obdobně jako u žáků českých, pravopis i/y: Nejčastější jsou chyby v koncovech adjektiv, v kořenu slova po obojetných souhláskách, ale také ve shodě přísudku s podmětem. Je příznačné, že především žáci slovanského původu mnohdy volili y místo i. Protože je v češtině častěji v kořenu slova i v příponách slovesných právě i, musí vyučující na tyto stránky projevu klást u žáků imigrantů zvýšené nároky.

U žáků ruské, běloruské a ukrajinské národnosti nelze říci, že velká podobnost struktury jazyků je právě ve výuce češtiny jen pozitivním přínosem. Jako příklad lze užit i zkomolená slova. Možnost využívat pozitivní transfery nemají žáci z Vietnamu v takové míře, jako žáci, kteří vládou slovanským jazykem. Čeština má tak rozvinutý systém pádových morfémů, deklinačních typů a diferencovaný systém předložek, že minimální znalost je nutným předpokladem ke komunikaci i na té nejnižší úrovni.

Grafická podoba textu se u dětí nečeského původu vyznačuje rovněž chybami v delimitaci textových jednotek. Žáci spíše nadbytečně parcelují psaný text, hranici slov neinterpretují správně, pravděpodobně v souvislosti s nedostatečnou znalostí některých lexémů.

K obdobným výsledkům dospěli i řešitelé, kteří zadali standardizované diktáty v jiných oblastech republiky (Šebesta 2004).

Výsledky našeho několikaletého dosud prostorově omezeného výzkumu potvrzují, že i v jihočeském regionu se čeština stává druhým jazykem příslušníků řady stále početnějších jazykových menšin. Od počátku devadesátých let minulého století dochází k rozšiřování funkčního potenciálu češtiny. Analýza komunikace žáků z rodin imigrantů v prostředí jihočeských škol nejen potvrzuje, že náš jazyk nabývá funkce multikulturního dorozumívacího prostředku, ale současně také ukazuje na nové úkoly našeho školství, které musí zajistit kvalitní vzdělání demograficky a jazykově nehomogenní populace.

Poznámky:

- 1) Srov. Čechová 2001, Čechová-Zimová 1999, 2002, Brandtová 2001.

Literatura:

Brandtová, O. K překonávání jazykových bariér ve školním multi-etnickém prostředí. ČJL 52, č.1-2, 2001-2002, s. 40-43
Čechová, M. - Zimová, L. Metodický list k vyučování českému jazyku pro učitele žáků imigrantů. ČJL 53, č. 4, 2002-2003, s. 179-184
Čechová, M. - Zimová, L. Multietnická komunikace, zvláště ve škole. NŘ 84, č. 2, 2001, s. 57-61
Čechová, M. - Zimová, L. Začleňování žáků jinojazyčného původu do výuky češtiny. ČJL 50, č. 9-10. 1999-2000, s. 214-219
Mluvnice češtiny 1-3. Academia, Praha 1986.1987
Müllerová, O. Mluvený text a jeho syntaktická výstavba. Academia, Praha 1994

Müllerová, O. – Hoffmannová, J. – Schneiderová, E. Mluvená čeština v autentických textech. H&H, Jinočany 1992
Šebesta, K. Multietnická komunikace v češtině. ČJL 54, č. 5, 2003-2004, s. 243-245

Adresa:

*Jarmila Alexová,
Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých
Budějovicích, Dukelská ul., ČR
doc. Karel Dvořák, CSc.,
Pedagogická fakulta, katedra Českého jazyka,
Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*

PODNĚTY K REFLEXI O SOCIÁLNÍ ETICE

Suggestions about the reflection on social ethics

Josef Dolista

Sociálně zdravotní fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR

Souhrn:

Sociální etika se zabývá vztahy mezi lidmi, přičemž se snaží správně interpretovat principy sociální spravedlnosti. V té souvislosti zkoumá příčiny nespravedlnosti vůči jednotlivcům v kontextu rodinného, pracovního a společenského prostředí. Všímá si úlohy státu v péči o zachování sociální spravedlnosti, příčin sociálních konfliktů, náboženských střetů, vzniku situací ohrožujících humanitu. Jako významný prvek je zde vnímána úroveň smyslu pro duchovní hodnoty v nejširších kulturních a mezilidských vztazích.

Klíčová slova: Sociální etika, sociální konflikty, sociální spravedlnost.

Summary:

Social ethics deals with relationships between people its aim being to interpret the principals of social justice. In this context it is concentrating on the causes of injustice inflicted to individuals on the field of family, working and social environment. It notices the function of the state in the care for the maintainance of social justice, the causes of social conflicts, religious conflicts, arising situations which endanger humanity. The level of the sense for intellectual values in the broadest of cultural and interpersonal relations is being precieved here as an important element.

Keywords:

Social ethics, social conflicts, social justice

1. Úvod

Sociální etika je vědní obor zabývající se vzájemnými vztahy mezi lidmi, činí nad nimi etickou reflexi a eticky je hodnotí. Téma sociální etiky je obsáhlé a má interdisciplinární charakter. Můžeme jmenovat filosofii, teologii, kulturní antropologii, právo, psychologii, sociologii, politologii, kulturologii a ekonomii. Sociální etika si musí zachovat vědecký charakter, má-li být zachován dialog mezi sociální etikou a dalšími rozvinutými vědními obory. Sociální etika se nemůže vyhnout tématům z politické etiky, právní etiky, hospodářské etiky, ekologické etiky, etiky vztahující se k užívání techniky a technologií, sociální etika musí obsahovat kapitoly etiky vyplývající z práce ze sdělovacími prostředky. Každá část této vyjmenované etiky patří k celku sociální etiky.

2. Základní rozdělení sociální etiky

Základní rozdělení sociální etiky má dvě části: individuální a celospolečenskou (lidstvo jako celek). Sociální etika musí usilovat o individuální rozvoj člověka, má antropologickou dimenzi, nejen hospodářskou. Současně se musí věnovat rozvoji lidstva jako celku a zde vyjadřovat solidaritu s lidmi v nouzi. Jen realizace

„nového humanismu“ umožní lidem zprostředkovat lidštější životní podmínky. Tyto dvě hlavní části musí umět sociální etika harmonicky propojit.

Sociální etika si všímá jednotlivých **příčin nespravedlnosti vůči jednotlivcům**. Nejčastějšími příčinami sociální nespravedlnosti je krácení základních práv lidí, na které mají nárok: mzda, vzdělání, volný čas. Lidem se nedostávají buď hmotné prostředky nebo duchovní, dále kulturní a vzdělanostní dobra. Etika má diagnostikovat příčiny těchto nedostatků a nabízet podněty ke zjednání nápravy. Sociální etika má vychovávat lidi k péči o vlastní budoucnost. To se stává problémem mnoha občanů v různých částech světa, že zaměřují svou pozornost na „carpe diem“ bez jakékoli prozíravosti. Soukromé vlastnictví nabízí lidem podněty k péči o budoucnost, proto by sociální etika měla poukazovat na výchovné aspekty z práce na poli soukromého vlastnictví. Nedostatkem sociální etiky bylo mlčení před nespravedlivým zasahováním státu do soukromého vlastnictví. Sociální etika má umět vysvětlit, že nelze žít v ideálních iluzích o tom, že si všichni lidé budou rovni v hmotném zajištění a že socialistické sliby způsobí „ráj na zemi“. Z dnešního hlediska je zřejmé, že marxistická nauka o třídním boji a třídním rovnostářství je nepřijatelná. Úsilí o sociální spravedlnost je chvályhodné, ale neznamená v žádném případě slib sociální rovnosti. **Sociální**

spravedlnost (4) nemůže být vykládána ve prospěch lidí bez zájmu o práci na trhu práce a požadavcích na trhu práce. Sociální spravedlnost vyjadřuje snahu poskytnout lidem to, co je potřebné k důstojnému životu. Jedná se jistým způsobem o obranu lidí, kteří by mohli být poškozeni egoistickými skupinami, kterým se jedná jen o zisk na úkor ostatních. Sociální spravedlnost požaduje solidaritu s těmi, kteří nejsou s to postarat se o sebe, ale nikoli vlastní vinou (nemoc, stáří, postižení). Pojem „sociální spravedlnost“ vyžaduje hlubokou analýzu a výklad, pak se ukáže, že tento pojem je velmi tvrdý vůči žebrajícím bez jejich snahy o příspěvek do obecného dobra lidského společenství. Povinnosti zaměstnanců a zaměstnavatelů má zkoumat sociální etika a posoudit obě strany, zda jejich jediným zájmem není pouze zisk. Ten je jeden z nejvýznamnějších faktorů těchto vztahů, ale není jediný. Pokud dominuje, pak vztahy mezi zaměstnanci a zaměstnavateli jsou velmi křehké a většinou končí rozpadem. Sociální etika si klade otázky po spravedlivé mzdě zaměstnanců a po spravedlivém výkonu zaměstnanců. Hranice výše zisku na obou stranách většinou nejsou definované a každá strana usiluje trvale o jeho větším objemu za cenu umenšení druhé strany. Tento přístup trvale nabízí konfliktní řešení.

Sociální etika nemůže odhlížet od rodinné problematiky, rodinného soužití, výchovy v rodině, od vzdělávání dětí v rodině, od elementů, které destabilizují rodinu. Můžeme mít na mysli podporu ženy v její mateřské úloze, v roli vychovatelky dětí a všeho toho, co se nazývá teplem domácího krbu. Podle mého mínění rodinu destabilizuje dnes to, že její členové na sebe nemají čas. Rodiče jsou v pracovním procesu, aby získali větší finanční prostředky pro svou rodinu, ale paradoxní je, že tato snaha je často korunována rozpadem rodiny. Nedostatek rodinné komunikace některé lidi vede k manželské nevěře a děti bez rodičovského dohledu jsou přijaty do skupin, kde se nic dobrého nenaučí. Stát musí věnovat svou péči rodinám a jeho rodinná politika se vyjadřuje v příslušných zákonech a opatřeních. Sociální etika se nutně musí zabývat etickými hodnotami, které rodinu stabilizují a vytvářejí prostor pro radostné přijetí nové generace.

Úloha státu spočívá především v péči o dobro celku. Stát se nemůže zříci t, ale může nabízet mnohé podněty, které k sociální spravedlnosti vedou. Stát, pokud rozumně podporuje podnikání a zemědělství, bude prosperovat. Obyvatelé státu mají právo na spokojený, spravedlivý a klidný život. Sociální etika si klade otázky, zda stát svou úlohu plní dobře a kde jsou příčiny případného selhání. Stát se nemůže zříci sociálních úkolů, mezi které patří úsilí o stabilitu soukromého vlastnictví a podnikání, úsilí o spokojenost občanů v oblasti bezpečnosti, etického jednání všech spoluobčanů, má zasahovat tam, kde jsou porušována základní práva zaměstnanců (pracovní doba, nerespektování zákoníku práce, atd.). Oblast sociální spravedlnosti je podchycena zákonem, popř.

restním zákonem. Stát vstupuje do této problematiky například tím, když zaměstnavatel neplatí za své zaměstnance příslušná povinná pojištění, zejména zdravotní. Politická reprezentace České republiky chápe nutnost sociální spravedlnosti a míru, ale to neznamená, že má podporovat ty sociálně slabé vrstvy obyvatelstva, které je velmi pasivní a zneužívá sociální spravedlnosti. Ekonomická situace státu dotlačí státní představitele k tomu, aby byli ve vydávání sociálních příspěvků prozíravější.

Problematika sociální etiky má internacionální charakter. Na straně jedné existují státy s významnými civilizačními, technickými a kulturními vymoženostmi, na straně druhé existují státy, které trvale chudnou a nedokáží se **vymanit ze stavu nesrovnatelné chudoby**. Tyto státy patří do oblasti Latinské Ameriky a Afriky. Téma spravedlnosti a míru se stalo dlouhodobým požadavkem, který není po mnoho let splněn. Oprávněné tužby lidí nejchudších států světa se koncentrují na respektování jejich lidské důstojnosti, na sociální a hospodářský růst a na politickou svobodu. **Sociální konflikty** nemají jen tuzemský charakter, ale mají internacionální rozměr. Kořeny sociálních konfliktů spočívají v sobeckých zájmech bohatých a mocných skupin, které si osvojují bohatství země téměř jen pro sebe. Můžeme si položit otázku, kolik dobra se dostává obyvatelstvu v příslušných zemích z diamantových dolů a ropných vrtů. Obyvatelstvo si uvědomuje, že život v chudobě si nezasloužilo, stalo se mnohem více obětí nespravedlivých zásahů mocných skupin, popř. jiných států a mocných mezinárodních společností do jejich vlastní země. Soudobé teroristické aktivity, kromě jiného, mají také sociální rozměr, ale tato sociální problematika není řešena. **Náboženské konflikty patří také do oblasti sociální etiky, pokud vyrůstají ze sociálně nepřiměřených podmínek.** Náboženství je mocný fenomén, který je nutno stále poctivěji studovat, abychom rozuměli možným civilizačním střetům. Podceňování náboženství na život společnosti je velkou strategickou chybou nejen politiků, ale rovněž etiků. Náboženství má sílu zabránit sociálním pohromám a nabízí lidem hodnoty, které se zapomínají v technicky rozvinutých společnostech, jako je úcta k jednotlivcům, cit solidarity, spolupráce na obecném dobru a péče o ty, kteří jsou mravně pustlí. Avšak jednotlivá náboženství je třeba rozlišovat, protože některá mají škodlivý dopad na společnost.

Sociální pokrok v nejchudších zemích světa (7) může zabezpečit hospodářský růst. Základem hospodářského pokroku je zmizení analfabetismu a růst ve vzdělanosti obyvatelstva. Vzdělání ale může být uskutečněno, až když lidé netrpí hladem. Etika vede k solidaritě s trpícími hladem na celém světě, která je pak doprovázena konkrétní pomocí, nejlépe typu „pomáháme, aby sis pomohl sám“.

Sociální etika musí brát zřetel na solidární rozvoj lidstva. Žádný národ a stát nežije v izolaci, ani tak žít nemůže, proto je nutno podporovat sociální etikou

společenství mezi národy. Všechny státy světa musí respektovat sociální spravedlnost, která chce odstranit vše nespravedlivé v ekonomických vztazích hlavně mezi národy bohatými a chudými. Prudký civilizační rozmach a ekonomický růst se nemůže stát bariérou v rozvoji chudých států. Tato situace je velmi vážná a před touto otázkou stojí politikové a ekonomové nejbohatších států světa. Pokud by otázka sociální spravedlnosti zůstala neřešena, způsobilo by to časem ohrožení samotných bohatých států, forem těchto ohrožení je mnoho. Pomoc chudým národům se stalo nutností a výzvou.

Sociální etika má vědomě pěstovat v **myslech lidí povinnost solidarity**. Je nutno zachovat respekt před prací a bohatstvím jednotlivých států, ale přesto je nutno vychovávat občany těchto států k solidárnímu rozvoji ostatních národů. Přebytky bohatých států jsou velké a nelze eticky připustit, aby se tyto přebytky ničily, místo aby se darovaly potřebným lidem. Povinnost solidarity je zakotvena v našich zákonech a mnozí obyvatelé České republiky ji vyjádřili mnoha způsoby při povodních, vyjadřují ji posiláním finančních příspěvků na různá konta charitativních organizací. Motivaci k solidaritě je nutno posilovat a vychovávat k ní.

Sociální etika se musí více věnovat tématům, které **ohrožují** humanismus v jednotlivých státech. Jedná se především o **nacionalismus, rasismus a neofašistická hnutí**. Sociální etika se musí dotazovat po příčinách těchto jevů, zkoumat je a pokoušet se je výchovnými metodami odstraňovat. Pokud by tyto negativní tendence přešly do celostátních rozměrů, pak by se státy začaly ohrožovat. Solidární svět může být zachován jen bez těchto negativních jevů a patologického jednání vůči humanismu. Sociální etika může nabádat, připomínat, napomínat, vychovávat, ale nemůže vstoupit na pole represivního jednání.

Sociální etika musí vnímat **úbytek smyslu pro duchovní hodnoty** u mladé generace a jejich zvýšenou agresivitu. Pojem „duchovní hodnoty“ je třeba vidět v nejširším smyslu slova. Do duchovních hodnot lidí patří kultura, zájem o dějiny, mezilidské vztahy, umění a náboženství, literaturu a poezii, vědu a vztah k přírodě. Pokud budou mladí lidé orientováni jen na „mít“ jako realizaci smyslu života, pak taková společnost později bude kulturně a humánně upadat. Tyto problémy lze vnímat především u učňovské mládeže a mládeže málo vzdělané. Někdy se zapomíná na pojem „sociální citu“, který vede jednotlivce i společnost k pozitivnímu jednání k potřebným lidem, ke slabým a nemocným a zabraňuje jakékoli formě šikanování. K sociálnímu citu má sociální etika vychovávat. Sociální cit nevyjadřuje jen pouhou solidaritu s potřebnými lidmi, ale je to také rozhodnutí věnovat své síly intelektu a vůli celku. Sociální službou by měli projít všichni mladí lidé, protože prostřednictvím této práce, nikoli jen teorií, se sociální cit rozvíjí.

3. Program činnosti sociální etiky

Nabízený program může spojit odborníky z různých regionů a mohou se domluvit na další spolupráci. Dokonce by z nabízeného programu mohl vzniknout vědecký projekt, který by mohla přijmout některá grantová agentura.

a) Sociální etika má za úkol rozvíjet bohatství pojmu „lidská svoboda“ v souvislosti s naukou o etických základech společnosti a ceny důstojnosti lidské osoby. Člověk nemůže být redukován jen na komplex společenských vztahů.

b) Sociální etika má nabízet podněty pro zaměstnavatele, aby se starali o celoživotní vzdělávání zaměstnanců a celkový rozvoj jejich osobnosti.

c) Sociální etika má analyzovat hospodářský liberalismus a poukazovat na jeho meze.

d) Sociální etika se má vyjadřovat k výši průměrných mezd ve společnosti, která má zajistit důstojný život lidí, aniž by byl narušen řád rodinného života. Podobně se má vyjadřovat k pracovní době zaměstnanců, aby byl zajištěn jejich odpočinek a právo na důstojný kulturní život.

e) Sociální etika má zjišťovat fenomény násilí ve společnosti a poukazovat na jejich příčiny. Rovněž má poukazovat na důležitost zachování mírového soužití mezi národy.

f) Velkým tématem sociální etiky je „sociální spravedlnost“. Toto téma je zapotřebí trvale rozvíjet a vštěpovat do vědomí lidí.

g) Sociální etika nemůže přehlédnout problematiku pornografie a drog, obchodování s drogami a zločinnost vyplývající z tohoto obchodování.

h) Nejen ekologické hodnoty má sociální etika chránit, ale má dbát na rozvíjení „humánní ekologie“, kterou se rozumí rodinné hodnoty a vytváření pro-rodinné mentality.

i) Sociální etika musí podporovat vzdělanost obyvatele, protože jen tak se jednotlivci či jednotlivci uplatní na trhu práce. Současně má usilovat o podporu všech dobrovolných skupin, které konají charitativní práci.

Studijní prameny:

A. Anzenbacher, Křesťanská sociální etika. Úvod a principy, CDK, Brno 2004.

Jan Pavel II., Centesimus annus, encyklika z r. 1991.

R. Marx, H. Wulsdorf, Christliche Sozialethik, Bonifatius, Paderborn 2002.

Adresa:

prof. Dr. Josef Dolista, Ph.D., Th.D., Sociálně zdravotní fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR, e-mail: dolista@vsers.cz

„KŘEŠŤANSKÝ SENECA“ A „KŘEŠŤANSKÝ CICERO“ – DVA POHLEDY DO LATINSKÉ APOLOGETIKY

„Christian Seneca“ and „Christian Cicero“ – Two Views into Latin Apologetics

Ondřej Doskočil

Souhrn:

Článek „Křesťanský Seneca“ a „Křesťanský Cicero“ – dva pohledy do latinské apologetiky pojednává o důvodech, proč dva latinští církevní spisovatelé, Minucius Felix a Cicero byli renesančními humanisty nazváni „Křesťanský Seneca“ (Minucius) a „Křesťanský Cicero“ (Lactantius). V případě Minucia je podobnost se Senekou založena na stoickém charakteru jeho apologetického dialogu Octavius, zatímco Lactantius je srovnáván s Ciceronem pro svůj literární styl. Oba autoři se snaží ukázat křesťanství jako filosofii sui generis, která není v protikladu k antické pohanské kultuře, ale naopak jejím naplněním.

Klíčová slova: Latinská literatura; křesťanská apologetika; antická kultura; Minucius Felix; Lactantius

Summary:

The article „Christian Seneca“ and „Christian Cicero“ – Two Views into Latin Apologetics describes, the reasons why two Latin ecclesiastical writers, Minucius Felix and Lactantius, were titled „Christian Seneca“ (Minucius) and „Christian Cicero“ (Lactantius) by humanists of the Renaissance time. In Minucius the affinity of Seneca is based on the stoic character of his apologetic dialogue Octavius, whereas Lactantius is similar to Cicero in his literary style. In many aspects, however, Minucius can be compared also to Cicero and Lactantius with Seneca. Both authors aim to show Christianity as philosophy sui generis, which is not an antithesis of ancient pagan culture, but on the very contrary, its completion.

Key words: Latin literature; christian apologetics; ancient culture; Minucius Felix; Lactantius

Renesance s oblibou hledala antické vzory. Antická kultura se stala metou a ideálem, s nímž se vše poměřovalo a k němuž se vše upínalo. Hodnotu každého uměleckého díla, literatury i architektury zvyšoval antický motiv či antický vzor. Renesančním učencům však nestačilo, že s antikou poměřovali umělecké tvory své doby. Hledali antické pravzory i u děl antické kultury daleko bližších, jako jsou památky raně křesťanské literatury, neboli patristiky. Mezi latinskými křesťanskými autory pak našli dva, u nichž rozpoznali jistou podobnost s velikány antické literatury a nazvali je proto „Křesťanským Senekou“ a „Křesťanským Ciceronem“. Oním převtělením Seneky byl v jejich očích Marcus Minucius Felix (přelom 2. a 3. stol. po Kr.), křesťanskou obdobu Cicerona pak ztělesňoval Caecilius Firmianus Lactantius (přelom 3. a 4. stol. po Kr.) Podobně jako skutečného Cicerona a Seneku dělí oba tyto křesťanské autory v toku času zhruba jedno století, avšak v obráceném pořadí. „Křesťanský Cicero“ (Lactantius) přichází na dějinnou scénu až po „Křesťanském Senekovi“ (Minuciu Felixovi). I přes časovou vzdálenost bychom jen těžko v počátcích křesťanské literatury na latinském Západě hledali spisovatele, kteří jsou si způsobem myšlení tak blízcí.

Oba autoři, Minucius Felix i Lactantius, jsou součástí jednoho z proudů raně křesťanské literatury

(patristiky), který nazýváme apologetikou. Apologie v původním slova smyslu znamená obrannou řeč na soudu, v křesťanské terminologii jím však označujeme literární útvar, který má za cíl bránit křesťanství proti stále častějším útokům a nejrůznějším nařčením ze strany nekřesťanů - pohanů. Vznik apologetické křesťanské literatury přímo souvisí se značným rozšířením tohoto náboženství do celého Středomoří. Křesťanství se nejprve šířilo pouze mezi Židy a konfrontovalo se tak jen s prostředím, z něhož se zrodilo. Když však zejména zásluhou misionářské činnosti apoštola Pavla zakořenilo i mezi pohany, muselo hledat cestu, jak se s neznámým prostředím helénistické kultury vypořádat. Právě tato snaha se odráží i v křesťanské literatuře. Někteří křesťanští autoři se do obrany své víry pustili s takovým nasazením, že spolu s pohanskou náboženskou vírou odmítali i celou antickou kulturu a vzdělanost. Příkladem nám může být známý výrok latinského apologety Tertulliana (konec 2. stol. po Kr.): „Co mají Athény společného s Jeruzalémem?“ Jiní však usoudili, že má-li křesťanství v novém prostředí zdomácnět, nezbyvá mu, než aby se s jeho kulturou vyrovnalo jinak, než naprostým zavržením a odmítáním. Tito autoři se rozhodli, že křesťanství nebudou ukazovat jako něco, co je antické kultuře cizí, ale naopak jako to, co je jejím přirozeným završením.

Podobně jako se v židovském prostředí křesťané odvolávali na biblické praotce a proroky jako na Kristovy předchůdce, tak v pohanském prostředí povýšili do této role „křesťanů před Kristem“ antické filosofy a básníky. Minucius Felix i Lactantius jsou výmluvnými svědky právě tohoto přístupu, který se nesnaží, jak bychom dnes řekli, „dělat tlustou čáru za minulostí“, ale naopak chce poukázat na to, že křesťanské postoje a myšlenky byly v antické kultuře již dříve přítomny. Právě tato jejich zakořeněnost v antické kultuře jim vysloužila hrdá přízviska „křesťanský Seneca“ a „křesťanský Cicero.“ O Senekovi a Ciceronovi toho víme poměrně mnoho. Co však víme o jejich křesťanských „odlescích“ - Minuciovi a Lactantiovi?

Marcus Minucius Felix je autorem přelomu 2. a 3. stol. křesťanské éry. Většinu životopisných údajů o něm musíme čerpat převážně z jeho sporého díla, jímž je jediný dochovaný spis Octavius. Zmiňují se o něm i někteří pozdější autoři, avšak často se omezují jen na zařazení jeho jména do seznamu křesťanských spisovatelů. Takovouto zmínku o Minuciovi najdeme například u Lactantia, který jej jmenuje mezi svými předchůdci v úvodu 5. knihy svého nejobsáhlejšího spisu *Divinae institutiones* (Základy božských nauk). Množství zmínek o Minuciu Felixovi nalézáme rovněž ve spise křesťanského učenice a světce Hieronyma (sv. Jeroným, asi 347-420) *De viris illustribus* (O vynikajících mužích). Avšak i ten jej pouze stručně uvádí jako autora spisu Octavius. (Hieronymus, *De viris illustribus* 58.) Je pravděpodobné, že jedinou autentickou zprávou o Minuciovu autorství spisu Octavius je svědectví Lactanciovo, na něž se i Hieronymus pouze odvolává. („Meminit huius Minucii et Lactantius in libris suis.“ Hieronymus, *De viris illustribus*, 58.) Ze všech těchto zmínek se však nedozvídáme nic konkrétnějšího. Ve snaze zjistit nějaké bližší informace o Minuciovi se proto musíme obrátit na jeho dílo, zda v něm autor nezanechal nějaké informace o sobě samém.

Minuciův Octavius rozhodně není rozsáhlým spisem. Jedná se o poměrně útlé, avšak velmi působivé dílko vysoké literární úrovně, komponované jako filosofický dialog, v němž rozmlouvá pohan Caecilius s křesťanem Octaviem. Autor zařadil sám sebe do textu jako mluvčího několika kratších částí a rozhodčího tohoto pohano-křesťanského sporu. Je však otázkou, zda se do těchto pasáží mohou promítat autentické informace o Minuciově životě. Co nám autor na těchto místech o sobě vypovídá? A můžeme vůbec brát jeho informace vážně? Vždyť autor se v literatuře nemusí nechat vázat žádnými fakty, takže místa, osoby i sám sebe v něm může jak chce stylizovat. Avšak zdá se, že Minucius formou svého spisu zdařile napodobuje Ciceronovy filosofické dialogy, v nichž se také často vyskytují reálné osoby a události, ačkoli jinak je děj dialogu smyšlený. Máme tedy určitý důvod též protagonisty Minuciova dialogu a jejich životopisná fakta považovat za reálné. (CLARKE, s. 7.) Z Octavia tedy můžeme odvodit, jak ostatně připomíná i Hierony-

mus, že Minucius byl římským právníkem. Pocházel snad ze severní latinské Afriky, pravděpodobně z města Cirta. Narodil se jako pohan a ke křesťanství se obrátil až v dospělém věku, snad pod vlivem svého přítele Octavia, jemuž z úcty věnoval svůj spis. (Minucius Felix, Octavius 1, 4.) Dialog je situován do římského přístavního města Ostie, z čehož lze usuzovat, že v době jeho sepsání pobýval autor v Římě či v jeho blízkém okolí. Ze stylu i obsahu díla je zřejmé, že byl velmi dobře vzdělán, prvotřídně ovládal gramatiku a rétoriku a velmi dobře znal řecké i latinské autory, jež ve svém díle často parafrázuje. Více informací nám však dialog Octavius o svém autorovi neprozrazuje a veškerá další tvrzení zůstanou jen domněnkami.

Minucius Felix bývá některými badateli (z českých badatelů např. F. Stiebitzem) považován za prvního latinsky píšícího křesťanského autora. Přibližně ve stejné době byl však literárně činný daleko plodnější autor Tertullianus, jehož spis *Apologeticum* obsahuje některé velmi podobné či přímo shodné myšlenky i pasáže. Většina autorů (z našich zejména Z. K. Vysoký) se přiklání k názoru, že Tertullianovo dílo *Apologeticum* bylo jedním z Minuciových pramenů, a ne naopak. Otázka, zda prvenství na poli latinské křesťanské literatury patří Minuciovi či Tertullianovi, však již dnes nebudí takový zájem jako koncem 19. a v první polovině 20. století a mnoho badatelů ji nechává zcela otevřenou. I když si je Minuciovo a Tertullianovo dílo v některých pasážích překvapivě podobné, velmi se liší svým celkovým vyzněním. Tertullianus je výbušný, britký a nesmírlivý kritik klasické kultury, Minuciův spis je naopak klidnější a vstřícnější, mající na zřeteli křesťanství nejen bránit, ale též jej vhodnou formou přiblížit svým čtenářům. „Celkem vzato působí Tertullianus na své čtenáře svou zálibou v rozhořčeném tónu, Minucius Felix se naopak jeví jako vzor rovnováhy a zdravého rozumu.“ (CONTE, s. 573.) Zatímco tedy mezi Minuciem a Tertullianem nacházíme jisté shody v textu, je mezi Minuciem a „Křesťanským Ciceronem“ Lactantiem jasná shoda v celkovém kontextu. Oba autoři usilují právě o to, co je Tertullianovi cizí: Najít co nejvíce styčných bodů mezi křesťanským a pohanským myšlenkovým světem, tedy o jakési stavění mostů mezi těmito dvěma světy.

Ačkoli si Minucius vysloužil přízvisko „Křesťanský Seneca“ vykazuje struktura a styl jeho Octavia značnou podobnost spíše s Ciceronovým spisem *De natura deorum* (O přirozenosti bohů). Stejně jako některé Ciceronovy filosofické spisy je Octavius komponován jako dialog aristotelského typu, který se vyznačuje dlouhými výklady, kdy zúčastnění nereagují ihned na otázky, ale každý z nich souvisle přednáší své argumenty. Nejen struktura Minuciova spisu, ale i některé další prvky nápadně připomínají Cicerona, například situování dialogu do dnů volna a na mořské pobřeží, či přerušení rozmluvy soumrakem. Proč je tedy i přes tuto ciceronskou skořápku nahlíženo na Minucia jako na „Křesťanského Seneku“? Ono

„senekovské“ není skryto ani tak ve formě jako spíše v obsahu samotného textu. Při pozorné četbě Octavia můžeme sledovat častou názorovou blízkost tohoto křesťanského spisovatele se stoickou filosofií, jíž na římské půdě reprezentuje právě Seneca. Zatímco řečtí zakladatelé a myšlenkoví tvůrci stoické školy Zenón z Kitia, Kleanthés a Chrysippos upadli téměř v zapomnění, je Říman Seneca v obecném povědomí vnímán jako prototyp stoického myslitele. Seneca totiž svou rozsáhlou literární aktivitou zprostředkoval a zpopularizoval stoickou filosofii latinskému Západu. A právě stoická filosofie hrála velmi významnou roli v šíření křesťanství v řecko-římském kulturním prostředí. Právě ona byla jakýmsi prvním mostem mezi křesťanským a pohanským myšlenkovým světem. Prostřednictvím stoicismu se křesťanství seznámilo s řeckou filosofickou tradicí a zejména s platonismem, z něhož pak křesťanské myšlení těžilo více než tisíc let. Zvláště ústřední pojmy stoické filosofie – pneuma (všudypřítomný oživující duch) a logos (světový řád) se nápadně podobaly ústředním pojmům křesťanské zvěsti (pneuma jako Duch svatý a logos jako vtělené Boží Slovo – Kristus). Ačkoli tato dvě slova chápaly oba myšlenkové systémy odlišně, poskytovala jim výchozí pojmy, na nichž se bylo možné shodnout. Podobnost některých křesťanských názorů se stoickou filosofií byla dokonce ve 4. stol. po Kr. příčinou ke vzniku podvržené korespondence mezi Senekou a apoštolem Pavlem. (Českému čtenáři dnes dostupné v překladu: In J. A. DUS (ed.): Příběhy apoštolů. Novozákonní apokryfy II. Praha 2003, s. 473-495.) Seneca byl totiž mezi křesťanskými autory natolik považován, že již u Tertulliana si vysloužil označení „Seneca saepe noster“ (Tertullianus, De anima XX. Se stejným pojmenováním pro Seneku se setkáváme i u Hieronyma, De viris illustribus, XII a u Augustina, De civitate Dei VI,10. Rovněž Lactantius spatřuje Senekovy myšlenky velmi blízké křesťanským, Divinae institutiones, VI, 24, 14.) V Minuciovi Octaviovi však nejde ani tak o myšlenkovou spřízněnost s některým ze Senekových děl, jako spíše o celkovou blízkost s obecnými stoickými tématy. Toto stoické vyznění Octavia vedlo koncem 19. stol. některé badatele k názorům, že Minucius byl stoickým filosofem, který křesťanství sám ani důkladně neznal a chápe je jen jako morálně – filosofickou monoteistickou nauku. Jiní soudili, že se Minucius jako vzdělaný římský advokát snažil sestavit vlastní intelektuální verzi křesťanství na podkladě stoické filosofie, jakési okleštěné křesťanství přijatelné pro vzdělance. Vedl je k tomu fakt, že Minucius se v Octaviovi důsledně vyhýbá centrálním tématům křesťanství, jakými je nauka o Boží Trojici, o Kristově vtělení a zmrtevýchvstání. Dokonce ani Kristovo jméno se v textu neobjevuje, pouze se o něm hovoří v náznacích v souvislosti s pojednáním o symbolu kříže. (Minucius Felix, Octavius 29, 2.) Zdá se však, že uvedené názory některých badatelů nejsou opodstatněné. Jistě, Minuciovi je stoická filosofie

blízká a byla mu určitě vzorem při kritice tradičního římského náboženství a při obhajobě křesťanské víry v jediného Boha (Minucius Felix, Octavius 17-24.), avšak nevyhýbá se ani tématům stoicismu zcela cizím, jako je víra ve vzkříšení mrtvých, či křesťanský smysl utrpení a mučednictví. Z Minuciovi narážky pronesené ústy Caeciliovými v závěru dialogu je patrné autorovo vědomí toho, že tematika v dialogu probíraná není uceleným výkladem křesťanské nauky, ale že je jen prvním krůčkem ke křesťanské víře. („Ovšem jistě i nyní dlí v mém nitru něco otázek, jež sice nebrotí přímo proti pravdě, ale jsou nutné, abych byl dokonale poučen...budeme o tom hovořit až zítra, dozajista již snadněji, když se už v hlavních věcech shodujeme.“ Oct. 39, 2.). Stoický charakter Minuciova spisu nevychází tedy z neznalosti křesťanství, ale z podřízenosti základní myšlence: Nalézt a pojmenovat styčné body mezi křesťanským a pohanským intelektuálním prostředím. Ve snaze dokázat, že Bůh je jen jeden a svět je řízen Prozřetelností, se autor utíká ke stoicismu, jenž byl na půdě Říma populární a jemuž jsou tato témata vlastní. Minuciovo označení jako „křesťanského Seneky“ lze tedy chápat jako určitou literární zkratku pro vyjádření stoického charakteru Minuciovy apologie. Termín „Křesťanský Seneca“ by proto bylo vhodnější chápat ne jako křesťanské „převtělení“ Senekovo, ale jako spíše, obrazně řečeno, převlečení se křesťanského spisovatele do roucha Senekova, potažmo roucha stoického filosofa.

Druhý z autorů, Caecilius Firmianus Lactantius, pocházel rovněž ze severní Afriky, kde se narodil okolo roku 250. Jeho rodné město není známo, ale je docela možné, že je jím opět Cirta. Pravděpodobně i on pocházel z pohanského prostředí. Vysloveně jej jako křesťanského konvertitu zmiňuje Augustinus. (Augustinus, De doctrina christiana II, 61.) Narodil od Minucia, který tvořil v době, kdy křesťanství bylo potlačováno, je Lactantius autorem, zažívajícím Constantinův obrat a náboženskou svobodu. Přestože byl daleko plodnějším autorem než jeho předchůdce Minucius, nejsme ani v tomto případě o jeho životě podrobněji informováni. Opět se proto musíme obrátit zejména na svědectví Hieronymova spisu De viris illustribus a též jeho Chronicon. Z těchto pramenů se dozvídáme, že byl žákem křesťanského spisovatele Arnobia (3. stol. po Kr.), dosáhl velmi dobrého vzdělání a stal se řečníkem. (Hieronymus, De viris illustribus, 79.) Císař Diocletianus jej povolal kolem roku 290 do svého nového sídelního města Nikomedie v Bithynii jako učitele latinské rétoriky. Podle Hieronymovy domněnky nenalezl Lactantius v ryze řeckém městě dostatek zájemců o výuku latinské rétoriky, a proto se dal na dráhu spisovatele. Avšak nejen nezáměr o latinskou rétoriku, ale zvláště pronásledování křesťanů od roku 303 bylo příčinou jeho obratu ke spisovatelské činnosti. Tehdy musel jako křesťan opustit místo učitele rétoriky a žil v neutěšených majetkových podmínkách. Sám Lactantius na počátku páté knihy svého

stěžejního díla *Divinae institutiones* poznamenává, že pronásledování křesťanů bylo příčinou jeho spisovatelské aktivity. (Lactantius, *Divinae institutiones* V, 2, 1.) Lactantius však nevzal poprvé pero do ruky až Nikomedii. Ještě v Africe napsal spis *Symposium*, který se nám bohužel nezachoval a jsme o něm opět informováni jen prostřednictvím Hieronyma. Po změně politicko-náboženských poměrů za vlády císaře Constantina byl Lactantius v pozdním věku povolán tímto panovníkem do Trevíru jako vychovatel jeho nejstaršího syna Crispa. (Hieronymus, *Chronicon ad A.D.* 317.) Kdy a kde Lactantius zemřel, nevíme. Nejspíše se tak stalo v rozmezí let 320-325 v Trevíru.

Narozdíl od svého předchůdce Minucia je Lactantius autorem celé řady děl, z nichž se do našich dnů dochovalo pět prozaických děl a jedna báseň. Hlavním, nejobsáhlejším a nejcharakterističtějším Lactantiovým dílem jsou *Divinae institutiones* (Základy božských nauk). Tento spis o sedmi knihách je prvním pokusem latinské křesťanské literatury vyložit křesťanství jako věroučný systém, a ukázat je jako pravou, zjevenou a konečnou filosofii vedoucí k věčné blaženosti. Lactantiova snaha po vytvoření systému je nejen v celém díle viditelná, ale též sám autor tuto snahu svému čtenáři otevřeně vyjevuje. (Lactantius, *Divinae institutiones* V, 4, 3.) Ačkoli se již toto dílo narozdíl od Minuciova *Octavia* obšírněji zabývá některými teologickými otázkami, zejména christologií (naukou o Ježíši Kristu), soteriologií (naukou o spáse) a eschatologií (naukou o smrti a posledním soudu), nelze jej považovat za vyčerpávající přehled křesťanské věrouky. Lactantius se v něm rovněž dopustil z dnešního teologického hlediska poněkud problematických tvrzení. Přesto je možné jej s trochou nadsázky označit za první latinsky psaný katechismus, chápeme-li slovo katechismus jako učebnici základů křesťanské víry pro čtenáře, jenž s ní není doposud plně obeznámen. Spis se obrací na vzdělanější pohanské čtenáře ve snaze učinit jim křesťanskou víru srozumitelnou a přijatelnou. V tomto zaměření je první a zásadní shoda s Minuciovým myšlenkovým postupem. Jak Minucius tak Lactantius jsou křesťanskými autory, kteří spolu s pohanskou vírou neodvrhli celou řecko-římskou kulturu, jako např. Tertullianus, ale naopak se jí snaží zakomponovat do křesťanství, či křesťanství ukázat jako její přirozené vyústění.

Je-li Minucius zván „Křesťanským Senekou“ pro stoický obsah svého díla, pak je Lactantius bezesporu „Křesťanským Ciceronem“ kvůli ciceronskému literárnímu slohu. A to i navzdory tomu, že žádný svůj spis nenapsal formou ciceronského filosofického dialogu. Je pozoruhodné, že přirovnání k Ciceronovi není až dílem humanistů, ale nalezneme je již v Hieronymových listech (Hieronymus, *Epistulae* 58; 70), ba dokonce sám autor se k ciceronskému literárnímu odkazu hlásí slovy: „Přál bych si, abych dosáhl řečnického umění, jaké bylo dáno Marcu Tulliovi, jenž v něm byl obdivuhodný. A když už ne takového, tak alespoň

podobného.“ (Lactantius, *Divinae institutiones* III, 1.) Ciceronovým napodobovatelem se Lactantius ukazuje především ve slovní zásobě a stavbě vět. Nápadně ciceronské jsou zvláště rytmické větné klauzule, tedy závěrečné části souvětí, v nichž užívá daktylů a jambů. „Vždy píše korektním stylem, ale často poněkud chladným. Jen občas ho oživují pasáže, kde se autor nechá unést svým rozhorlením. Je to styl ciceronovce, který nikam nespěchá. Ovšem ciceronovce, jehož přece jen ovlivnila jiná doba, a jenž rafinovaně postupuje hlavně ve vyprávěních a portrétech.“ (MONCEAUX, s. 47.)

Kvůli napodobování Cicerona je Lactantiův jazyk z valné části klasický, odchylky ve významech a syntaxi jsou téměř zanedbatelné. (Např. vyjádření budoucnosti pomocí „habeo“ ve spojení s infinitivem, jak jej lze nalézt na několika místech v *Institutiones* prozrazuje neúprosný nástup pozdní latiny.) Někdy je možné pozorovat i jistý výrazový posun od Ciceronova slovníku, zejména užívá-li výrazů z ryze křesťanské oblasti jako např. *diabous*, *sacramentum*, *scriptura sancta*. Nejvíce se od ciceronského stylu i lexika autor odklonil ve spisu *De mortibus persecutorum* (O smrtích pronásledovatelů). Spis, který líčí kruté smrti pronásledovatelů církve je plný výbušného a podrážděného tónu (např. se neostýchá častovat císaře slovy *bestia*, *animal*, *tyrannus*) do té míry, že někteří badatelé pochybovali o Lactantiově autorství. Lactantius zde však chce poukázat na fakt, že všechny, kdo utlačovali církve, potkal bídný konec a výbušný tón mu dodává na naléhavosti a dramatickosti.

Vedle stylu a lexika je možno sledovat podobnost s Ciceronem ještě v jednom ohledu, totiž v literárním a filosofickém eklekticismu. Ciceronův eklekticismus (z řec. *eklegein* – vybírat) spočíval ve volném kombinování a srovnávání názorů různých filosofických škol. Nešlo mu ani tak o polemiku, jako spíše o hledání shodných myšlenek s postojů. Ani Lactantius není původním myslitelem, ale často předkládá názory jiných autorů, které volně kombinuje, srovnává a skládá tak, aby potvrdil či vyvrátil určité své teze. Snaží se tak v dílech řeckých i římských autorů najít společnou myšlenkovou linii, která by dosvědčila, že celá klasická kultura spěje ke svému naplnění v křesťanství. Lactantiovo dílo je skládáno jako mozaika z citací různých antických autorů či z odkazů na jejich díla. Řecké autory užívá výrazně méně a cituje je pouze zprostředkovaně, obzvláště ústy Ciceronovými a Lucretiovými. Latinské klasiky však zná velmi dobře. Vedle Cicerona patří k jeho častým zdrojům Salustius, Seneca a Livius, z básníků pak Lucretius, Horatius, Vergilius a Ovidius. Klasiky cituje jednak doslovně, nebo pasáže z nich volně přetváří. Lactantius je vedle Minucia Felixe prvním z latinských autorů, který cituje klasiky, jednak aby jejich názory vyvracel, jednak, aby jimi argumentoval a dodal tak závažnosti svým výročkům. Vedle klasických autorů se Lactantius dovolává svědectví prorockých a hermeneutických knih, jako jsou věštby Apollónovy, Sibyll, či Herma Trismegista,

jimž bezmezně důvěřuje a jejichž výroky pro něj mají téměř srovnatelnou váhu se starozákonními proroky. Rovněž předcházející latinské křesťanské autory zná Lactantius velmi dobře a hojně jich ve svém díle využívá. Zvláště to platí o Minuciu Felixovi, Tertullianovi a Cyprianovi.

Návaznost na Cicerona pochopitelně nebrání Lactantiovi v odmítnutí tradičního římského polyteismu. Cicero ve svých filosoficko-náboženských spisech *De natura deorum* a *De divinatione* sice ostře vystupuje proti některým aspektům římského kultu (antropomorfní představy o bozích, auspicia apod.) z pozice filosofického skepticismu, avšak nevyslovuje se proti tradičnímu náboženství v jeho celku. Přesto Lactantius některé jeho argumenty přijímá, ale vycházejí z tradice eklekticismu jen ty, které mu mohou být užitečné. Narozdíl od Cicerona však Lactantius jako křesťan odmítá řecko-římský polyteismus jako takový. Ostatně ten již v Lactantiově době dávno plnil jen funkci státního kultu a lidového náboženství. U vzdělaných pohanů se pod vlivem stoicismu a římského eklekticismu mění pohled na svět, a kloní se spíše k filosofickému deismu (víře v jednu neurčitou neosobní božskou moc). Počátky této tendence však můžeme spatřovat již u samotného Cicerona. Například ve spisu *De divinatione* (O věštění) „jako by váhal mezi příznáním falše tradičního náboženství a nutností jeho zachování.“ (CONTE, s. 192.) Není bez zajímavosti, že ač je Lactantius považován za „Křesťanského Cicerona“, jehož literární styl uvědoměle napodobuje, váží si po filosofické stránce daleko více Seneky, kterému vyčítá, že se nechal Ciceronem příliš ovlivnit. (*Lactantius, Divinae institutiones* III, 15, 1.)

Minucius Felix a Lactantius jsou i přes rozličnou literární formu a přes propast jednoho století v mnohém podobní, nejen v přiřknutí Senekova a Ciceronova jména. Oba autoři pocházeli ze severní Afriky, oba spojuje pohanský původ a pozdější konverze ke křesťanství, oba opustili své rodiště a pobývali v politických centrech impéria a oba dali své klasické vzdělání a řečnické nadání do služeb křesťanské víry. Oba se ve svých spisech obražejí na tu společenskou vrstvu,

z níž sami pocházejí, totiž na římské vzdělance. Ve své argumentaci ve prospěch víry v jediného Boha navazují na bohatou tradici filosofické kritiky polyteismu a na filosofický eklekticismus. Největší podobnost díla Minuciova a Lactantiova lze pozorovat ve využití myšlenek pohanských básníků a filosofů ve prospěch obhajoby křesťanské víry. Těžko proto říci, kdo je více „Ciceronem“ a kdo „Senekou.“ Minucius se více podobá Ciceronovi literární formou filosofického dialogu, Lactantius zas jazykem a slohem. Oba pak čerpají z myšlenek stoicismu, jehož je Seneca v římském prostředí nositelem.

Základní literatura:

- BAYLIS, H. J.: *Minucius Felix and His Place Among Early Fathers of the Latin Church*. London 1928.
- CASEY, S.: *Lactantius' Reaction to Pagan Philosophy*. *Classica et Mediaevalia* 32 (1980), s. 203-219.
- CONTE, G. B.: *Dějiny římské literatury*. Praha 2003.
- CYTOWSKA, M. – SZELEST, H.: *Literatura rzymska, autorzy chrześcianscy*. Warszawa 1994.
- FERGUSON, E. (ed.): *Encyclopedia of Early Christianity*. New York & London 1998.
- GAWLICK, G.: *Cicero in der Patristik*. In *Studia Patristica* 9. Oxford 1963, s. 57-68.
- JANOUSEK, J.: *Víra a poznání v díle apologetů 2.-3.stol.* In *Problémy křesťanství*. Praha 1986, s. 160 – 173.
- Lexicon der Antiken christlichen Literatur*. Freiburg i. B. 1998.
- MONCEAUX, P.: *Dějiny latinské křesťanské literatury*. Praha 1997.
- PERRIN, M.: *Homo christianus. Christianisme et tradition antique dans l'antropologie de Lactance*. Lille 1979.
- STEVENSON, J.: *Aspects of the Relations between Lactantius and the Classics*. In *Studia Patristica* 4. Oxford 1959, s. 497-503.
- STEVENSON, J.: *Life and Literary Activity of Lactantius*. In *Studia Patristica* 1. Oxford 1955, s. 661-667.
- The Octavius of Marcus Minucius Felix*. Translated and annotated by G. W. Clarke. New York 1974.
- The Works of Lactantius I*. Překlad a komentář W. Flechter. Edinburgh 1871.

Adresa:

Ondřej Doskočil
Jazykové centrum Jihočeské univerzity
Studentská 13, České Budějovice 370 05
doskon@centrum.cz

JEDNA EPIZODA ZE ŽIVOTA PROFESORA JANA SEDLÁKA (Z DĚJIN ČESKÉ HUSITOLOGIE)

One episode from the life of Jan Sedlák

ThDr. Jaroslav Hrdlička

Husitská teologická fakulta, Univerzita Karlova, Praha, ČR

Souhrn:

Římskokatolický historik a teolog (1871-1924) prof. Jan Sedlák působil na biskupském semináři v Brně. Věnoval se především bádání o M. Janu Husovi, Stanislavu ze Znojma, Štěpánu z Pálče, Mikuláši z Drážďan a Jakobku ze Stříbra. Roku 1919 mu byla otevřena možnost působení na vznikající Římskokatolické bohoslovecké fakultě v Bratislavě. Jednal o ní s dr. Otakarem Sommerem z Ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO) v Praze. Po zvážení svého dobrého postavení v Brně Jan Sedlák tuto možnost odmítl.

Klíčová slova: Jan Sedlák, Otakar Sommer, Praha, Bratislava, MŠANO.

Summary:

The catholic historian and theologian Prof. Jan Sedlák (1871-1924) taught at diocesan seminary at Brünn. The object of his studies was personalities as M. John Hus, Stanislav of Znaim, Stephan of Pálež, Nicolas of Dresden and Jacobellus of Mies. In 1919 he received invitation to teach at roman catholic theological faculty at Bratislava (Pressburg), which was planned to found at Bratislava Comenius University. He lead the negotiations about this possibility with Dr. Otakar Sommer from the Ministerium of schools and people enlightenment in Prague. After reflection of his good position in Brünn Sedlák rejectected this possibility.

Keywords: Jan Sedlák, Otakar Sommer, Praha, Bratislava, MŠANO.

Římsko-katolický historik Jan Sedlák se narodil roku 1871 v Třebíči. Vystudoval zde gymnázium a pak bohosloví v Brně. Studium dovršil na Institutu pro rakouský dějezpyt ve Vídni. V letech 1899-1907 působil v Brně jako středoškolský pedagog. Pak přednášel církevní dějiny na bohosloveckém učilišti v téměř městě. Badatelskou pozornost věnoval především husitství. Svou nejvýznamnější publikaci M. Jan Hus vydal roku 1915 k velkému reformátorovu výročí.

V prvních desetiletích 20. století prošlo město Brno hospodářským i kulturním rozvojem. Ten nabyl intenzity po vzniku samostatného Československa. Jan Sedlák v tomto městě získal významné postavení. Již roku 1919 se však před ním otevřela možnost vědeckého působení v Bratislavě. Nebyl by sám, kdo v této době z vědeckých kruhů na Slovensko odešel.

V první polovině roku 1919 předložili slovenští poslanci Národnímu shromáždění ČSR k diskusi návrh na zřízení univerzity v Bratislavě. Zákon č. 375/1919 Sb. o Univerzitě Komenského byl pak zde velmi brzy schválen.¹ Uvedený zákon nepočítal se zřízením teologické fakulty v rámci univerzity. Proto se na jaře roku 1919 sešli v Trnavě ordináři slovenských katolických diecézí a usnesli se žádat Národní shromáždění ČSR o zřízení samostatné bohoslovecké fakulty v Brati-

slavě. Národní shromáždění schválilo 24. srpna 1919 zákonem 441/1919 Sb. zřízení Římskokatolické bohoslovecké fakulty v Bratislavě. Vláda předpokládala potvrzení založené fakulty Vatikánem. K tomu však zprvu nedošlo. Svatá Stolica prosazovala na Slovensku jiný model církevního školství. Situaci dokládají politické zprávy vyslance ČSR ve Vatikánu, historika Kamila Krofty.²

Sedlákovi se otevřela možnost působit na Římskokatolické bohoslovecké fakultě v Bratislavě. Nový prostor možného působení vnímal dost skepticky. Vedl o něm písemný dialog s přednostou univerzitního oddělení Ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO) v Praze Otakarem Sommerem. Listy se dochovaly v Archivu AV-ČR a přibližují jednu epizodu Sedlákova osudu. Zachycují nám v řadě faktů jeho duševní pochody i schopnost volit v proměnlivých společensko-kulturních podmínkách mladého Československa.

V prosinci 1919 píše Sedlák O. Sommerovi: „Uznání, že mé vědecké práci projevilo ministerstvo školství a národní osvěty, jmenovavší mne profesorem církevních dějin na teologické fakultě v Bratislavě, jest mi velikou ctí, ale okolnosti jsou takové, že jsem na rozpacích, mám-li jmenování přijati.“³ Nechuť změnit působiště podložil historik několika argumenty. V Br-

ně mu byl vyplácen plat 2.stupně VI. hodnostní třídy. S odměnou za předsednictví v jedné církevní záložně dosahoval jeho měsíční příjem 8000 K. To mu 3.stupeň VI. hodnostní třídy, přičtený mu ministerstvem v Bratislavě, nemohl uhradit. Historika odrazovala i nehotovost jeho možného společenského postavení v Bratislavě oproti brněnskému.⁴

Váhání projevilo Sedlák i v dalším listu ministerstvu. Vypočítává zde své brněnské čestné spolkové funkce, zmiňuje působení v městské radě. Konstatuje: „Co to stálo práce, co finančních obětí (...). A to vše bych měl opustiti?“⁴⁵ Slovenské společnosti se viditelně obává jako ne zcela vykrytalizované.

Určité zázemí mohli husitologové na Slovensku poskytnout jeho bratři Alois a Viktor. První tu působil jako okresní soudce, druhý jako asistent Kliniky lékařské fakulty v Bratislavě. Oba by bratra „v Bratislavě rádi viděli.“⁴⁶ Historika odrazovala i zkušenost jeho dalšího bratra, Karla Sedláka. Ten rok učitelky působil v Prešově „a za celý svět by tam dále nechtěl být. Zkusil mnoho.“⁴⁷ Sedlák si s nelibostí uvědomoval i oddělené postavení bratislavské teologické fakulty vůči tamní univerzitě. Poznává, že „fakulta jest od univerzity odloučena a tudíž výhody univerzitní profesury rovny jsou skoro nule.“⁴⁸ Ministerstvu historik klade jako podmínku přijetí místa v Bratislavě jmenování s platem IV.hodnostní třídy. To by se rovnalo jeho brněnským příjmům.⁹

V únoru 1920 psal Sedlák O. Sommerovi o situaci v Bratislavě. Teologická fakulta není dosud řádně zřízena a sám její děkan není dosud v Bratislavě.¹⁰ V červnu 1920 historikova korespondence s MŠANO pokračovala. Sedlák opakoval návrh o svém jmenování ve IV. hodnostní třídě. Dal najevo ochotu přijmout místo toho i osobní roční přídavek 6000 K započítatelný do penze. Jinak by se musel „vzdáti jmenování formálně uskutečněného (...)“.¹¹ V dopise se dovídáme i další cenná fakta. Historik uvádí, že o stolicí dějin v Bratislavě nežádal. O podmínkách umístění s ním nebylo jednáno. „Mladší můj kolega Dr. Hejčl mne pouze žádal, abych mu poslal curriculum vitae a já mu vyhověl, nechtěje se již o nic ucházeti. Měl jsem trpké zkušenosti s Prahou a ještě trpěl s Olomoucí.“⁴²

O rok později, v čase ostrých diskusí o církevním školství, Sedlák o nabídce z Bratislavy ještě jednou

krátce uvažoval.¹³ Brno jej však opět udrželo pro sebe. Roku 1924 historik umírá. Jeho korespondence s MŠANO v prvních letech existence nového státu Čechů a Slováků je cenným dokladem proměnlivých dějin československého církevního školství 20. století.

Poznámky:

- 1) Jan Mlynárik-Českí profesori na Slovensku I., nakl. Danubius, Praha 1994, s.13n.
- 2) Politické zprávy, roč.1920, od 1.ledna do 31.prosince, Vyslanectví ČSR ve Vatikánu, AMZ, fond Kamil Krofta, Zpráva č.3, č.j.6/20, s.10n.
- 3) Jan Sedlák-Otakaru Sommerovi(MŠANO), list ze 4.prosince 1919, Archív AV-ČR, fond Otakar Sommer, karton 18.
- 4) Jan Sedlák-Otakaru Sommerovi(MŠANO), list ze 4.prosince 1919, Archív AV-ČR, fond Otakar Sommer, karton 18. Váhání bylo důvodem, že se Sedlák nedostavil 24.listopadu 1919 ke složení přísahy akademického učitele. Uvažoval však o jejím složení v prosinci téhož roku.
- 5) Jan Sedlák-Otakaru Sommerovi(MŠANO), list ze 10.prosince 1919, Archív AV-ČR, fond Otakar Sommer, karton 18.
- 6) Jan Sedlák-Otakaru Sommerovi(MŠANO), list ze 10.prosince 1919, Archív AV-ČR, fond Otakar Sommer, karton 18.
- 7) Jan Sedlák-Otakaru Sommerovi(MŠANO), list ze 10.prosince 1919, Archív AV-ČR, fond Otakar Sommer, karton 18.
- 8) Jan Sedlák-Otakaru Sommerovi(MŠANO), list ze 10.prosince 1919, Archív AV-ČR, fond Otakar Sommer, karton 18.
- 9) Jan Sedlák-Otakaru Sommerovi(MŠANO), list ze 10.prosince 1919, Archív AV-ČR, fond Otakar Sommer, karton 18.
- 10) Jan Sedlák-Otakaru Sommerovi(MŠANO), list ze 2.února 1920, Archív AV-ČR, fond Otakar Sommer, karton 18.
- 11) Jan Sedlák-Otakaru Sommerovi(MŠANO), list ze 29.června 1920, Archív AV-ČR, fond Otakar Sommer, karton 18.
- 12) Jan Sedlák-Otakaru Sommerovi(MŠANO), list ze 29.prosince 1920, Archív AV-ČR, fond Otakar Sommer, karton 18.
- 13) Jan Sedlák-Otakaru Sommerovi(MŠANO), list ze 25.srpna 1921, Archív AV-ČR, fond Otakar Sommer, karton 18.

Adresa:

ThDr. Jaroslav Hrdlička je odborným asistentem na katedře dějin Husitské teologické fakultě UK Praha. V r. 1993 zahájil systematický průzkum archívních fondů spojených se životem a dílem Vlastimila Kybala a v r. 1996 založil Společnost Vlastimila Kybala. V r. 2001 zahájil systematický průzkum archívních fondů spojených se životem a dílem husitologů Rudolfa Urbánka (AAVČR). V r. 2003 dokončil průzkum hlavních archívních fondů spojených se životem a dílem Františka M. Bartoše.

e-mail: Jaroslav.Hrdlicka@seznam.cz

GENERÁL CHARLES DE GAULLE A JEHO KONCEPCE EVROPSKÉHO SJEDNOCENÍ ŠESTI

General Charles de Gaulle and his european integration's conception of Six

David Hubáček

Vysoká škola ekonomická, fakulta Mezinárodních vztahů, Praha, ČR

Souhrn:

Název mého článku velmi napovídá tomu, co je jeho cílem. Chtěl bych zhodnotit de Gaullovo pojetí evropského sjednocení zaměřené na užší spolupráci šesti zemí v nově se rodící jednotné Evropě. Z globálního hlediska měla Evropa podle generála hrát jakousi třetí sílu ve světové politice tak, aby se mohla postavit na stejnou úroveň jako USA a SSSR. Z konkrétních kroků pak prosazuje Fouchetův plán Evropské politické unie, jež měl zúžit a sjednotit společnou politiku jednotlivých členských zemí stávající EHS.

Klíčová slova: De Gaulle; Evropa; Francie; Fouchet

Summary:

The name of my article shows what its objective is. I would like to judge de Gaulle's conception of European Integration focused on narrow cooperation of six countries in new nascent united Europe. From global point of view Europe should play, by the general, some third power in the world politics in order to be on the same level as USA and USSR. Concerning his concrete steps, he asserts Fouchet's plan of European Politics Union which should identify and harmonize politics of each member of EEC.

Keywords: De Gaulle; Europe; France; Fouchet

Právě v dnešní době, kdy se hledá cesta jak integrovat různé evropské národy a státy do jediného fungujícího mechanismu, by stálo za to zmínit vize a myšlenky, které na tuto problematiku zastával jeden z největších evropských státníků generál Charles de Gaulle. Dnešní vzhled jednotné Evropy je silně ovlivněn velkými muži evropské integrace. Zásluha těchto Evropanů je nezpochybnitelná, stejně jako je faktem to, že v historii jednotící se Evropy lze nalézt také osobnosti, jejichž pojetí, ideje a představy na společnou Evropu byly jiné. Takovou osobností byl zajisté generál Charles de Gaulle. Není na škodu si připomenout pohled, který měl na jednotnou Evropu člověk, jež je pro Francouze nejvýznamnějším politikem 20. století, což po svém průzkumu potvrdil i francouzský list *Le Parisien*. A právě de Gaullova koncepce evropského sjednocení je odlišná od nadnárodní koncepce, jež je nám dnes velmi často prezentována jako jediná možná a nezpochybnitelná. Vždyť to byly právě de Gaullovy názory, které i přes údiv mnohých Evropanů neoddiskutovatelně řadily ke společné Evropě rovněž státy východní části kontinentu.

Je samozřejmé, že ihned po příchodu generála de Gaulla k moci v roce 1958, který byl vyvolán alžírským pučem a hlubokou politickou krizí IV. republiky, vystoupily do popředí otázky vnitropolitické. Nezname-

ná to však, že by de Gaulle neměl vlastní evropskou politickou koncepci. Pilířem byla myšlenka a úsilí o „nezávislost a velikost Francie“, jak zdůraznil již ve svém prohlášení z 15. května 1958. Nejen francouzská veřejnost se zájmem sledovala jaký postoj zaujme Francie k Evropskému hospodářskému sdružení a EUROATOMu, založených Římskými smlouvami v březnu 1957, které právě v roce 1958 vstupovaly do života jako další etapa evropské integrace. Mnozí měli ještě v paměti, že v době boje o Evropské obranné společenství se on i jeho stoupenci aktivně zasadili o pád tohoto projektu. Snad proto, že šlo o organizaci zaměřenou především do oblasti ekonomické, která generála tolik nezajímala a kde řešení nastalých otázek přenechával svým spolupracovníkům a odborníkům, převzala gaullistická Francie závazky, které uzavřely předchozí vlády.

Lze bez skrupulí říci, že oficiální francouzská koncepce evropské jednoty byla od nástupu de Gaulla k moci totožná s jeho osobní koncepcí. S ústředním postavením, jež v de Gaullovi koncepci zaujímá Francie, její velikost a nezávislost, je jenom ve zdánlivém rozporu generálova teze o západní Evropě jako třetí síle. Chápal, že Evropa, roztržštěná na jednotlivé střední a malé státy, jejichž zájmy jsou navíc hluboce protikladné, nemůže obstát mezi dvěma ekonomicky-

mi a mocenskými kolosy, jakými byly USA a Sovětský svaz. Proto přichází ve svých úvahách k závěru, že EHS by se mělo stát pouze hospodářským zázemím, jehož pomocí by Evropa v čele s Francií mohla vybudovat své velmocenské postavení. Předpokládá vytvoření konfederace, která by byla víc než koalici klasického typu, i když by neměla společné výkonné orgány. Podle generála by nešlo o vytvoření evropského politického sekretariátu, ale o jeden nebo o několik mezivládních koordinačních orgánů. Tento mezivládní systém by byl vytvořen na nejvyšší úrovni, stál by na zásadě rovnosti členských zemí a předpokládal by uplatnění principu jednomyslnosti s vhodně upraveným právem veta. V této konfederaci států by si každý členský stát zachoval svůj národní charakter a na konfederaci přenesl jen jistou část suverenity. Koncepce systému by byla taková, aby při jeho zavádění nebyly narušeny existující evropské instituce.

Evropská integrace nabírala na začátku šedesátých let na intenzitě a existence EHS přinesla tomuto trendu nový nádech úspěchu. Avšak vedle běžící ekonomické integrace vyvstala nová otázka, otázka společné politické spolupráce zemí Šestky. V televizním a rozhlasovém rozhovoru dne 14. prosince 1965 generál podotýká na adresu Římské smlouvy: „Nebyl jsem to já, kdo tvořil Římskou smlouvu, která v podstatě – jak vy jistě víte – zavedla Společný trh. Je pravděpodobné, pokud bych byl u toho, když se tvořila Římská smlouva, že by dopadla dosti odlišným způsobem, ovšem v konečném důsledku jsem ji přijal takovou, jaká je a společně s mou vládou jsme si dali za úkol, vytáhnout z ní to nejlepší, co v ní je.“¹

Vzhledem k diskusi, která v rámci EHS probíhala, se postupně vyhranila dvě základní stanoviska. Francouzské pojetí nazývané „Evropa vlastní“ zdůrazňovalo samostatnost a suverenitu jednotlivých členů, zatímco pojetí většiny ostatních členů EHS se blížilo stanovisku charakterizovanému výrazem „Vlast Evropa“. Pojetí „Vlast Evropa“ samozřejmě vyhovovalo nejlépe Spolkové republice Německo, která byla připravenější zříci se suverenity nebo její části, jelikož v důsledku druhé světové války jí byla už tak řada práv upřena. Menší státy Šestky se také spíše klonily k témuž pojetí politické integrace, neboť se jim zdálo, že tak bude jejich dosud menší vliv ve společenství s ostatními vyrovnán. Velmi často se autorství výrazu „Evropa vlastní“ přisuzuje právě de Gaullovi, což je nesporně omyl. Na tiskové konferenci dne 15. května 1962 k tomu v souvislosti s opakujícími se dotazy novinářů na tento termín připomněl: „Vážení páni novináři, protože k tomu mám teď příležitost, chtěl bych Vás upozornit a budete tím nejspíše překvapeni, že já jsem nikdy v žádné z mých deklarácí nemluvil o „Evropě vlastní“, ačkoliv je mi to neustále předhazováno. To samozřejmě neznamená, že bych s tím nesouhlasil. Právě naopak, jsem touto myšlenkou přitahován více než kdykoliv předtím ...“²

K důležitému pokusu dosáhnout společného stanoviska došlo na vrcholné schůzce 18. července 1961 v Bonnu, kde byla schválena z tohoto hlediska zásadní Deklarace. Nejvyšší představitelé prohlašovali, že jsou rozhodnuti rozvíjet svou politickou spolupráci ke sjednocení Evropy a pokračovat současně v započatém díle v evropských společenstvích. Na základě třetího bodu deklarace se ustanovila speciální politická komise, která měla pod předsednictvím Christiana Foucheta vypracovat statut pro politické společenství. Jednání, které vedl tento francouzský diplomat však fakticky začala už dříve a vytvoření komise bylo jen oficiální záležitostí, což potvrzuje i samotný Fouchet ve svých pamětech: „Komise se poprvé setkala 16. března 1961 v hotelu Majestic a mých pět kolegů mě navrhlo na předsednictví. Novináři tuto komisi ihned pokřtili na ‚komisi Fouchet‘.“³

Francouzská delegace ve Fouchetově komisi po de Gaullově souhlasu předložila 10. listopadu 1961 projekt smlouvy na vytvoření „Evropské unie“⁴. Text předpokládá vytvoření hlavního orgánu tzv. Rady, složené z šéfů vlád, kteří by se scházeli třikrát do roka a jejichž schůzky by byly připravovány ministry zahraničních věcí; zřízení stálé Politické komise, která by zajišťovala a kontrolovala usnesení Rady; vytvoření Shromáždění, jež by vzniklo sloučením již existujících parlamentních útvarů tří organizací: EHS, EURATOMu a Montánní unie a postupně by se stalo parlamentem Evropské unie. Nová organizace by usnesení přijímala jednomyslně, přičemž členský stát, jenž by se zdržel hlasování, neměl být rozhodnutím vázán. Smlouva o „Unii“ by byla vždy po třech letech automaticky revidována podle vývoje situace a „Unie“ by byla přístupná všem členům EHS. To znamenalo, že Velká Británie by se mohla stát jejím členem až po vstupu do EHS. Počítalo se také s tím, že nové orgány by koordinovaly nejen hospodářskou, ale i vojenskou a zahraniční politiku členských zemí.

Text návrhu se dá shrnout podle Maurice Vadse z Centra historických studií obrany ve Vincennes do 3 základních problémů: nadnárodnost – politická komise je vytvořena z vysokých funkcionářů a není nezávislým orgánem, evropská obrana – Francie navrhuje společnou politiku obrany a participace Velké Británie – pro Francii je politická unie výhradně rezervována pouze pro členy EHS.⁵

Delegace SRN, Itálie a Lucemburska přijaly francouzský návrh jako základ pro diskusi, ale žádaly revizní klauzule a dovětky týkající se NATO a společných institucí. Ovšem Holandsko a Belgie se otevřeně postavily proti francouzskému plánu, což v konečném důsledku mělo za následek, že Itálii to umožnilo zaujmout usmiřovací pozici v postoji těchto zemí. Odpor nepřekvapil u Holandska, které i v minulosti mělo maximální zájem na zapojení Velké Británie do evropských integračních struktur. Méně očekávaný byl záporný postoj belgické vlády zvláště proto, že její ministr zahraničních věcí Paul-Henri Splak se před

konferenci šéfů vlád šesti zemí EHS velmi snažil o sblížení de Gaullova a Adenauerova stanoviska. Avšak belgický odpor k plánu, který nezasahuje do národních výsad, se ukázal později; dne 10. ledna 1962 totiž evropskou otázku Paul-Henri Spaak komentuje takto: „Evropa bude nadnárodní nebo nebude vůbec.“⁶ Holandsko a Belgie tedy navrhly, aby jednání o politické unii bylo odloženo na pozdější dobu, anebo, má-li být zahájeno ihned, tak za účasti britských zástupců.

V roce 1962 byla představena druhá verze Fouchetova plánu, která učinila určité ústupky, ale na druhou stranu rozšiřovala pravomoci nových institucí na ekonomiku, což zpochybňovalo budoucnost Evropského hospodářského společenství a nahánělo znovu menším zemím strach z francouzsko-německé hegemonie. Fouchetův plán jednoduše odděloval hospodářské záležitosti od otázek bezpečnosti a obrany. První oblast představovala dominantní sféru vlivu Společenství. Oproti tomu druhá oblast měla podle ostatních států EHS zůstat výhradním polem působnosti Severoatlantické aliance, což znamenalo v rukou USA. Tato skutečnost narážela na de Gaullovu teorii Evropy jako „třetí síly“, která měla být nezávislá jak na USA tak na Sovětském svazu. Nikdo ze Společenství krom Francie nebyl připraven podepsat stvrzení evropské obranné identity, které by sice mohlo mít jistý destabilizující vliv na vazby spojující Evropu s druhým břehem Atlantiku, ale které jako trauma děsí i dnešní Evropu, což se ostatně potvrdilo v jugoslávském konfliktu. Když de Gaulle ve svých Pamětech naděje líčí tento nezdar, dospívá k závěru: „Jestliže naši sousedé odmítli následovat Francii v jejím úsilí o vytvoření nezávislé evropské Evropy, stalo se tak částečně z důvodu pomalu už tradičního, že se obávají posílení naší svrchovanosti a za podmínek studené války dávají přednost především tomu, aby si zajistili americkou ochranu.“⁷

Plány na politické sjednocení narazily na nepřekonatelné potíže. Fouchetův výbor se sešel několikrát, ale výsledky jednání nebyly prakticky žádné. Když se francouzská vláda rozhodla pověřit 19. března 1962 Christiana Foucheta jiným významným diplomatickým posláním, bylo to všeobecně považováno za konec tohoto výboru. Plně to potvrdila zcela neúspěšná schůzka ministrů zahraničních věcí, která o této otázce jednala 17. dubna 1962, a na níž opozice Belgie, Holandska a Itálie nedovolila realizovat tento projekt. Názory jednotlivých států na politické události vývo-

je ve světě nebyly dostatečně zralé a jednotné. Není ostatně tajemstvím ani fakt, že se tomu tak bohužel děje i dnes, což dokazuje např. vývoj války v Iráku.

Podle generála není nadnárodní sdružení tak odolné, aby mohlo hrát v mezinárodním měřítku důležitou roli, neboť nemá jednoznačnou podporu lidí, jež reprezentuje. Nejednotnost názorů, roztržičnost zájmů jednotlivých států a nemožnost vybudovat společnou dlouhotrvající doktrínu politické orientace má podle něj za následek neefektivitu a vznik byrokratického chaosu, rozklad klasického pojetí národní suverenity a v konečném slova smyslu nedosažení základního cíle integrace tedy možnosti konkurovat ostatním velmocím ve světovém politickém měřítku.

De Gaulle zdůrazňuje, že nadnárodnost nemá tradici a je zbytečně přeceňována jako jediné řešení otázky evropské integrace. Podle něj to byly přece jednotlivé státy, které zahájily samotný počátek sjednocování a tudíž nelze v žádném případě mluvit o vládách a státech jako o zastaralém a neadekvátním mechanismu jednoty. Generál de Gaulle představoval a představuje důležitý názorový přínos do evropské debaty a jeho postoje byly určitě obohacením názorového spektra na tak složitý a komplexní problém týkající se v podstatě politického vyjádření samotné identity člověka k určitému území.

Literatura:

1. Gaulle, Ch. de: Discours et Messages: Pour l'Effort. Paris, Plon 1970. 559 s.
2. Gaulle, Ch. de: Discours et Messages: Avec le Renouveau. Paris, Plon 1970. 528 s.
3. Fouchet, Ch.: Au service du général de Gaulle. Paris, Plon 1971. 396 s.
4. Vysocký, M.: Rozpory kolem politické integrace. Mezinárodní politika. Praha, Mladá Fronta 1962, roč. 6, č. 1, s. 32
5. Vadsse, M.: De Gaulle, L'Italie et le projet d'union politique européenne. Revue d'histoire moderne et contemporaine. Paris, Sorbonne 1995, roč. 4, č. 42, s. 663-664
6. Touchard, J.: Le gaullisme 1940-1969. Paris, Éditions du Seuil 1978. 609 s.
7. Gaulle, Ch. de: Mémoires d'espoir: L'Effort. Paris, Plon 1970. 473 s.

Adresa:

Mgr. David Hubáček, Kamenná 756, 763 26
Luhačovice,
VŠE, Praha, ČR, tel.: 604 987 209, e-mail:
hubatcheque@nomade.fr

VZDĚLANOSTNÍ STRUKTURA A NOVÉ CESTY K ROZVOJI CELOŽIVOTNÍHO UČENÍ

Educational structure and new ways to development of life-long learning

Růžena KRNINSKÁ

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zemědělská fakulta – katedra řízení

Souhrn:

Současný rozvoj lidských zdrojů vyžaduje vzdělávací proces, jež musí reagovat rozvojem tvůrčích schopností jedince na tok diskontinuálních změn, které přináší soudobý vývoj globalizace. Nastartování tvůrčích schopností souvisí s rozvojem lidského potenciálu, který začíná sebepoznáním, pokračuje seberozvojem a vrcholí seberealizací. Úloha vysokého učení spočívá v nastartování sebepoznání a seberozvoje, které jsou přípravou k celoživotnímu učení.

Klíčová slova: ekonomika znalostí, vzdělávací proces, rozvoj lidských zdrojů, celoživotní učení, seberealizace

Summary:

Present human resources development is required educational process, that have to be in a reaction to development of individuals' creative abilities to flow of discontinual changes, that fetch along the contemporary development of globalization. The starting of creative abilities bears on the development of human potential that begins by self-cognition, continues by self-development and culminates by self-fulfillment. The task of university studies consists in the starting of self-cognition and self-developmnet, that are the preparation for lifetime education.

Key words: knowledge economy, educational process, human resources development, lifetime education, self-fulfillment

Úvod

V Evropské Unii je v současnosti kladen prioritní důraz na rozvoj lidských zdrojů. Všemi strukturálními fondy, jejichž význam je pro hospodářskou a sociální soudržnost v rámci EU nezastupitelný, se jako spojující nit vine podpora rozvoje lidských zdrojů. Současný vzdělávací proces pojmenovaný jako „celoživotní učení“ reaguje na stav lidského společenství. Vývojová etapa našeho společenství na planetě bývá posuzována jako přechod od industriální (moderní) k postindustriální (postmoderní) společnosti, někdy se hovoří o globalizující se společnosti. Modernismus a postmodernismus na úrovni filosofické je charakterizován jako dvě odlišné, v zásadě i protikladné alternativy myšlení současné „západní“ civilizace a její kultury a promítá se také do přístupu k vzdělávání. Zároveň v oblasti našeho reálného světa dochází k významné proměně společnosti, která je charakterizována jako proces globalizace. Globální procesy se svými protichůdnými pohyby, obsahy, vrstvami, koncentracemi a fluktuacemi, se spojováním a rozpady sociálních celků, s výsledky v podobě ohnisek napětí, přenášením a devastací kulturních vzorců a vytvářením vzdělanosti, negramotnosti, chudoby i bohatství jsou neobyčejně komplexní. V procesu změn a jevů,

kteří globalizace přináší, nejsou jednoduše rozlišitelné příležitosti od hrozeb. Globalizaci lze chápat jako proces měnící samotnou podstatu moderní civilizace, pronikající do všech jejích sfér, v současnosti se prioritně projevující na úrovni ekonomické. Jednostranné nasměrování zisků a často jen s krátkodobým efektem vede k tomu, že dnes už nejen ekonomika je náchylnější k nečekaným výkyvům a diskontinuálním změnám. Pružnou adekvátní odezvu a zvládnutí těchto změn, lze zajistit za předpokladu rozvíjení lidského potenciálu, především jeho tvůrčích přístupů, které začíná podporou rozvoje lidských zdrojů.

Daleko častěji bývá v současnosti pro lidské zdroje používán termín lidský kapitál. Někteří autoři (SOUČEK in KRNINSKÁ, 2002) hovoří o nevhodnosti používání termínu zdroj ve spojitosti s lidským potenciálem. Zatímco zdroje jsou konečné a vyčerpatelné, lidský kapitál má schopnosti sebeobnovy a seberozvoje, jeho tvůrčí potenciál, zvláště je-li rozvíjen, je v podstatě nevyčerpatelný. **Lidský kapitál** se v současné a zvláště v budoucí ekonomice – tzv. „**znalostní ekonomice**“ považuje za faktor rovnocenný fyzickému či finančnímu kapitálu a moderním technologiím (Národní program rozvoje vzdělávání - Bílá kniha, 2001). Zlepšování vzdělanostní struktury obyvatelstva je jedním z kroků k celoživotnímu učení.

Materiál a metody

Globalizace vystupuje jako příčina proměny vzdělávacího procesu v celoživotní učení. Proces globalizace na jedné straně a regionalizace na straně druhé s sebou přináší nezbytnost nových pohledů. S využitím analýzy statistických údajů, principů analogie a syntézy dotýkající se Jihočeského kraje, bylo poukázáno na nové přístupy k vzdělanostní problematice tohoto mikroregionu.

Modernismus spjatý s industriální společností vycházel z chápání reality na základě pozitivizmu. Základní myšlenka pozitivizmu spočívá v přesvědčení, že sociální realita existuje externě (tj. nezávisle na člověku), že její vlastnosti lze zkoumat a měřit pouze prostřednictvím tzv. objektivních metod. Historicky bývá vznik pozitivizmu spojován především s osobou francouzského filozofa Comta. Jím a dalšími autory (např. Hume, Wittgenstein) rozpracované koncepce v zásadě spojují následující představy vědeckého přístupu ke světu (EASTERBY – SMITH in PAVLICA, 1991):

1. Nezávislost: výzkumník/pozorovatel je nezávislý na zkoumaných jevech.
2. Hodnotová svoboda a autonomie vědy: výběr a volba toho, co a jakým způsobem bude studováno, by měly být determinovány objektivními kritérii.
3. Kauzalita: cílem sociální vědy by měla být identifikace kauzálních vztahů a zákonitostí
4. Hypoteticko-deduktivní přístup: věda se rozvíjí prostřednictvím procesu formulace a testování hypotéz, týkajících se obecných pravidel a zákonitostí.
5. Operacionalizace: vědecké pojmy by měly být operacionalizovány (tj. převedeny do řeči konkrétních projevů a faktů), aby tak bylo umožněno kvantitativní měření skutečností.
6. Redukcionismus: problémům lze celkově lépe porozumět tehdy, jsou-li redukovány na co nejjednodušší elementy v souvislosti s úzkou specializací.
7. Generalizace: možnost zobecnění zjištěných zákonitostí je nutno zajistit především dostatečně velkými vzorky zkoumaných objektů.
8. Průřezová analýza: obecná pravidla a zákonitosti lze nejlépe identifikovat prostřednictvím srovnávání variací napříč různými vzorky.

Pozitivistické stanovisko celkově vede k závěru, že realita, ve které žijeme je daná, svoji podstatou neměnná a uniformní. Z toho plynou v procesu vzdělávání kvantitativní popisy objektů kolem nás, pomocí různých úzce specializovaných vědních oborů. Např. v rámci „moderního“ řízení je také jednotlivým lidským bytostem přisuzován charakter v zásadě stejných organických jednotek, motivovaných stejnými potřebami. Přitom je jím připisována schopnost racionálního výběru optimálních způsobů jednání. V extrémní podobě byly tyto myšlenky artikulovány

v koncepci tzv. „sociálního inženýrství“, snažící se vytvářet univerzální projekty racionálního řízení a kontroly společenských systémů spojené s pragmatickým přístupem.

Postmoderní pohled na svět v rovině filozofické je spjat s fenomenologií (např. Husserl), v oblasti společenských věd je reprezentovaný různými sociologickými (např. Schütz, Berger) i psychologickými přístupy (např. Frankel, Rogers). Z českých fenomenologů mezinárodního významu je třeba uvést alespoň filozofa PATOČKU (1996). Fenomenologicky orientovaní autoři odmítají názor, že **sociální realita** je člověku vnější, univerzální a neměnná, přičemž zdůrazňují její **symbolický, historický i místně proměnlivý charakter**. Rovněž člověk pro ně není tvorem, kterého lze redukovat na psychofyzické individuum, ve své podstatě invariantní, ale představuje pro ně jedinečnou bytost, které lze porozumět jedině z úhlu jejího vlastního pohledu na svět. Analogicky k těmto názorům ani vědecké poznání není chápáno jako jednotný progresivní proces kumulace objektivních poznatků, ale spíše jako vnitřně nejednotný a nekonzistentní proces vytváření různě subjektivně podmíněných interpretací a konstrukcí světa. Zatímco pro pozitivistu se hlavním cílem vědeckého poznání sociální reality stává snaha identifikovat základní zákonitosti a mechanismy lidského chování, fenomenolog se snaží pochopit, z jakých vnitřních zkušeností a zdrojů lidé ve svých interpretacích světa vycházejí. Postmodernismus na jedné straně rozvíjí fenomenologické myšlenky a představy o symbolické podstatě světa, a o potřebě orientovat vědecké bádání především na smysl a výzkum konkrétních lidských výpovědí. Principiálně postmodernismus navazuje na německého filozofa Husserla a řadu pozdějších zastánců názoru, že sociální realita je ve své podstatě symbolicky konstruována (např. Berger, Garfinkel, Harré atd.), přitom vytváří vlastní, dialogickou verzi tzv. sociálního konstruktivismu (Shotter) dle PAVLICI (2000).

Výsledky a diskuse

Výsledky sčítání lidu za posledních čtyřicet let jednoznačně dokumentují výrazný a trvalý vzestup vzdělanosti obyvatelstva. V rámci regionu Jihočeského kraje se trvale snižoval podíl osob se základním vzděláním, naopak rostl počet i podíl osob se středním vzděláním bez maturity, s maturitou i s vysokoškolským vzděláním. Zatímco v roce 1961 mělo jen základní vzdělání 83,3 % obyvatel ve věku 15 a více let, v roce 1970 se jejich podíl snížil na 58,2 %, v roce 1980 už tento podíl poklesl na 47,4 %, při dalším sčítání v roce 1991 to byla již třetina a při posledním sčítání (2001) se podíl této skupiny obyvatel snížil na 23,5 %. Stále více osob pokračovalo v přípravě na budoucí povolání po ukončení povinné školní docházky. V sedmdesátých a osmdesátých letech se soustřeďoval zájem

především na školy a učiliště bez maturity. V osmdesátých, a zejména v devadesátých letech se zvýšil zájem o školy s maturitou. Výsledky sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 ukázaly podílové zastoupení osob ve věku 15 a více let se vzděláním bez maturity již pouze 38,7 %, dále pak se středním vzděláním s maturitou 28,4 %. Podíl vysokoškolsky vzdělaných osob z osob ve věku 15 a více let se plynule zvyšoval v průměru o 1,5 procentního bodu za každé desetiletí od roku 1961 až na 7,8 % v roce 2001. V období 1991 - 2001 se snížil podíl osob jen se základním vzděláním a 10,4 procentního bodu. Podíl osob s vyšším než základním vzděláním se zvýšil ve všech stupních - střední vzdělání bez maturity o 3,5 procentního bodu, střední vzdělání s maturitou o 5,2 procentního bodu a vysokoškolské vzdělání o 1,5 procentního bodu. Tento vývoj ovlivnil jak větší zájem mladých lidí o studium v souvislosti s lepším uplatněním vzdělaných lidí na trhu práce, tak přirozená změna, kdy ubývá generace s vyšším podílem osob jen se základním vzděláním, které se narodily v první polovině minulého století.

Přes velký posun ve vzdělanosti obyvatel zůstávají rozdíly ve vzdělanosti mužů a žen (tabulka 1). Muži vykazují vyšší vzdělanost, ale také větší diferenciaci mezi stupni vzdělání než ženy. Zatímco 17,1 % mužů ve věku 15 a více let mělo v roce 2001 jen základní vzdělání, ženy jen se základním vzděláním v této věkové skupině měly téměř třicet procentní zastoupení (29,6 %).

Tab. 1: Obyvatelstvo ve věku 15 a více let podle pohlaví a nejvyššího ukončeného vzdělání

	1991				2001			
	muži		ženy		muži		ženy	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
Obyvatelstvo ve věku 15 a více let celkem	236 660	100,0	251 837	100,0	253 733	100,0	267 703	100,0
Z toho:								
Základní vzdělání	60 186	25,4	105 559	41,9	43 452	17,1	79 320	29,6
Střední bez maturity	100 744	42,5	71 267	28,3	116 172	45,8	85 653	32,0
Střední s maturitou	53 132	22,4	60 289	23,9	66 124	26,1	82 130	30,7
Vysokoškolské	19 682	8,3	11 068	4,4	23 828	9,4	16 640	6,2

Největší podíl z počtu obyvatel ve věku 15 a více let zaujímali sice muži i ženy s ukončeným středním vzděláním bez maturity (45,8 % muži, 32,0 % ženy), avšak vyšší rozdíly mezi podílem vzdělaných o stupeň vyšším a o stupeň nižším byly ve skupině mužů než ve skupině žen. Celkové nižší vzdělanost žen ovlivňují starší ročníky. V nejmladší kategorii absolventů středních a vysokých škol mají početní i podílovou převahu ženy. Ženy ve věku 20 - 30 let měly k datu sčítání z 50,2 % střední školu s maturitou a z 6,7 % vysokou školu. Ve stejné věkové kategorii bylo mužů s maturitou 36,3 % a s vysokou školou 6,3 %.

Trvalý růst potu mladých absolvent středních škol bez maturity i s maturitou a vysokých škol se projevil ve vyšší vzdělanosti nejmladších absolvent škol v porovnání s osobami vyššího věku. Například ve věkové skupině 20 - 24 let tvoily ke dni sčítání v roce 2001 osoby s nejvyšším ukončeným vzděláním základním jen 7,3 %, s uilištěm i školou bez maturity 36,4 %, se školou i uilištěm s maturitou 51,3 %. Naproti tomu ve věkové kategorii 65 let a více byl podíl osob jen se základním vzděláním 44,9 %, se vzděláním bez maturity 34,3 % a s maturitou 14,7 % (tabulka 2).

Tab. 2: Obyvatelstvo ve věku 15 a více let podle věku a nejvyššího ukončeného vzdělání

	Obyvatelstvo celkem	Z toho ve věkové skupině					
		15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65 a více
Celkem	521 438	94 494	94 349	84 961	97 322	65 276	85 034
Z toho se vzděláním v %:							
základní	23,5	40,5	5,8	8,9	16,4	26,6	44,9
Střední bez maturity	38,7	24,8	45,5	44,2	44,4	39,2	34,3
Střední s maturitou	28,5	31,6	36,3	32,4	28,5	25,3	14,7
Vysokoškolské	7,8	1,9	10,5	12,9	9,4	7,7	4,2

Sčítání lidu v roce 2001 ukázalo rozdíly ve vzdělanosti obyvatel měst a ostatních obcí. V nejmenších obcích kraje do 199 obyvatel byla plná třetina obyvatel jen se základním vzděláním. Ve městech s 5 000 - 19 000 obyvateli to byla pětina. Ve městech nad 20 000 obyvatel klesl podíl osob jen se základním vzděláním pod 20 %. Obyvatelé menších obcí dávali více přednost středním školám a učilištím bez maturity než obyvatelé měst. Podíl obyvatel se středním vzděláním bez maturity se snižoval s velikostí obce a naopak podíl obyvatel se středním vzděláním s maturitou se zvyšoval s velikostí obce. Rozdíly mezi podílovým zastoupením vysokoškolačů v nejmenších obcích a největších městech kraje představuje 9,5 procentních bodů. Nižší vzdělanost v malých obcích spočívá ve větším podílu osob starších 60 let, kde podíl s jen základním vzděláním byl nejvyšší, ale také v menších možnostech

uplatnit v těchto místech vyšší kvalifikaci. Naproti tomu ve velkých městech jihočeského věková struktura sice není příznivá, avšak je zde větší dostupnost škol pro další vzdělávání a také širší nabídka pracovních příležitostí a tím i možnost většího uplatnění pro absolventy středních a vysokých škol.

Moderní společnosti kladou na jedné straně stále větší důraz na každého jednotlivce s jeho schopnostmi a právy, na druhé straně je každý člověk stále více závislý na ostatních, na celé společnosti, ale také na kvalitě životního prostředí v regionu. Vztah člověka a krajiny je v takovýchto případech nemůže být jen

záležitost zkušeností, ale především vzdělávání a to zvláště v kulturologických aspektech. Všechny svobody jedince a jeho možnosti závisí na tom, jak dobře a spolehlivě funguje společenský rámec jeho individuálního života – rámec, který pochopitelně tvoří nejen instituce, ale hlavně druzí lidé v nich. Čím složitější je život společnosti, tím větší objem znalostí a dovedností si musí každý jednotlivý člověk osvojit, aby se v ní dokázal uplatnit. Čím větší je míra individuální svobody, tím více záleží na osobní zralosti, odpovědnosti a tvořivosti každého jedince, zvláště vysokoškoláka vystupujícího coby manažer. Čím více možností se člověku nabízí, tím více záleží na jeho vlastních mravních a lidských kvalitách.

Záleží tedy na stupni vývoje jeho osobnosti, jež rozhoduje o jeho subjektivním přístupu. BEDRNOVÁ-NOVÝ (1998) tvrdí, že v řízení lidských zdrojů a zvláště v práci s lidským kapitálem, pak manažeři, kteří chtějí být ve své práci úspěšní, musí vědět o podstatě člověka a jeho činnosti v pracovních skupinách přinejmenším tolik jako o své původní odborné profesi. Nakolik se manažer dokáže orientovat a zvládat svou vlastní osobnost, natolik je schopen se orientovat ve světě kolem sebe. Zde nalézáme jeden z podstatných důvodů k sebepoznávání a péči o rozvoj osobnosti každého jedince i lidského potenciálu na všech úrovních.

Předpokladem je nastartování sebepoznání a seberozvoje jedince, které přispěje k vývoji zralé osobnosti každého jedince, úzce souvisí s rozvojem tvůrčích schopností a podporuje úspěšné rozvíjení celoživotního učení.

Nejvýznamnější etapou spojenou s realizací sebepoznávání je období kolem jednadvacátého roku života jedince. V tomto období mozek biologicky prochází poslední významnou vývojovou fází, od které je schopen poměrně vysoké sebereflexe a sebepoznání. Také potřebuje pro dobrý průběh této vývojové etapy svobodnou volnost, jak pro svůj vývoj, tak pro tvorbu postojů nových postojů (KOUKOLÍK, 1997). **Vysoká škola je tímto ideálním místem pro nastartování svobodomyšlných tvůrčích přístupů, sebepoznávání i nastoupení procesu osobnostního rozvoje a tím i tendencí spjícím k celoživotnímu učení. Proto je tak důležité, aby co největší množství populace prošlo vysokoškolským procesem vzdělání, podle „Bílé knihy“ – „Národního programu rozvoje vzdělávání“ (2001) by měl být v České republice r. 2005 polovině populačního ročníku 19letých umožněn nastup do některého z typů terciárního vzdělání (nejčastěji vysokoškolského).**

Současná moderní psychologie, sociologie a management přináší nové poznatky spjaté s rozvojem osobnosti. Vystává nezbytnost, postmoderního - celostního (holistického) a komplexního přístupu k lidskému jedinci, přijetím jeho vědomé i nevědomé stránky. JUNG (1993) přičítá nevědomé stránce téměř devět desetin lidské osobnosti a hovoří o při-

rozených etapách vývoje osobnosti, kterými by měl každý jedinec projít. Hloubka pochopení sebe sama, vnitřní sebereflexe subjektu, související s prožitkovou úrovní, pak odpovídá i porozumění světu kolem nás. Závěr z psychologie osobnosti, který je rozhodující pro kvalitativně nové přístupy ve výuce vysokoškolských studentů (ať univerzitního, či neuniverzitního typu) je právě spjat s oním velice důležitým obdobím kolem jednadvacátého roku (ukončením zásadně významné poslední vývojové etapy mozku), od které je jedinec schopen:

- plně sebereflexe, schopnosti uvědomit si své stránky psychiky - vědomou i nevědomou,
- popsat a začít pracovat se čtyřmi základními stránkami své osobnosti (tělesnou, rozumovou, emocionální a duševně-duchovní stránkou - spjatou s intuicí a tvůrčím myšlením);
- prvního vyrovnání se společností a vstupu do ní (přestupu z dospívání do dospělosti), také vyrovnáním se svými rodiči souvisí se schopností starat se jako rovnoprávný partner o lidské společenství.

Má-li tedy vstoupit jedinec do kontaktu s nevědomím (svou nevědomou stránkou), musí jako subjekt sám o sobě, vstoupit na cestu sebepoznání. Sebeoznávání má pozitivní a konstruktivní tendenci - je to zájem obecný a vyjadřuje naši příbuznost se vším, co je živé. Jde o snahu porozumět sám sobě, porozumět své povaze a naučit se využívat své přednosti, být schopen uplatnit jedinečnost osobnostních rysů ve společnosti. Cílem není vlastní sebeuspokojení, nýbrž seberozvoj vedoucí k seberealizaci ve prospěch společenství (BERNARD, 1992). Vstoupí-li jedinec do procesu sebepoznávání a seberozvoje, pak v podstatě se jeho osobnost pak samovolně a plně otvírá tendencím celoživotního učení. Rozhodujícím momentem je nastartování tohoto procesu na vysokých školách. To zároveň souvisí s potřebou zavádění kvalitativně nových postmoderních přístupů ve vzdělávání. Vyžaduje to orientovat všeobecné i odborné vzdělávání na průběžné zvyšování flexibility a adaptability člověka, na jeho tvořivost a iniciativu, na samostatnost a odpovědnost. Znamená to posílit podíl všeobecného vzdělávání, vytvářet široký základ odborného vzdělávání a uplatňovat klíčové dovednosti. Znamená to také, nepřetěžovat jedince výukou objektivistických faktů, ale vést ho orientaci v celostním přístupu ke každé problematice, k orientaci v hierarchii celospolečenských i morálních hodnot, připravovat ho ve směru rozšiřování kompetencí komunikativních i kulturních a k rozvoji tvořivých schopností.

Souvisí to především se zabezpečením dostatečné úrovně vzdělání v oborech, které globální trh práce upřednostňuje, což je v 21. století zejména vzdělání v oblasti informačních a komunikačních technologií se schopností vyhledávat a především zpracovávat informace. Snadná dosažitelnost až záplava informací ovšem klade vysoké nároky na schopnosti kritického myšlení a vlastního úsudku, které musí být opřeny

o solidní kostru základních pojmů a vztahů. Profesionální zdatnost a odbornost již nestačí k zvládnutí společenských proměn. Absolvent vysoké školy, který je orientovaný pouze vědeckotechnickým směrem, má také menší šanci obstát v prudkých vývojových změnách jak na trhu práce, tak i v současné globální civilizaci i ve specifickém prostředí regionů.

Závěr

Objevuje se poznání, že vzdělání související s rozvojem lidské osobnosti je jediným neomezeným zdrojem, který bude mít lidstvo v neomezeném množství, že lidský kapitál je nejcennějším bohatstvím společnosti, a že investice do něj jsou zcela jistě nejdůležitější. Bohužel ten, kdo se nezapojí do celoživotního učení a není schopen své vzdělání celoživotně průběžně obnovovat, rychle se ocitne na okraji společnosti a nemůže se podílet na jejím životě; ať v případě státu, či regionu se ocitá na okraji společnosti – a to i globálního, nemůže se podílet na pozitivě, ani ovlivňovat negativa globalizace. Nemluví o tom, že zvětšující se nerovnosti ve struktuře jakéhokoli společenství, rozvíření nůžek mezi horní a dolní vrstvou, vedou k růstu extremismu, či dokonce terorismu. Nová „znalostní společnost“ celoživotně se učící, se musí snažit dosáhnout co nejvyššího úrovně vzdělávání a odstraňovat neúspěšnost skrytou v rozvojové pasivitě každého svého člena. Celoživotní učení pro všechny je novým konceptem, jehož postupná realizace se stává cílem usilování jak mezinárodních vládních organizací (Evropské unie, Rady Evropy, OECD a UNESCO), tak všech vyspělých i rozvojových zemí. a souvisí s přijetím některých kvalitativních přístupů ke vzdělávání již v terciálním sektoru vysokých škol a vede k seberealizaci jejich absolventů.

Zavedení konceptu celoživotního učení pro všechny, znamená hlubokou proměnu vzdělávacího systému, skrze akceptaci postmoderního (celostního-

-holistického) přístupu. Ten vyžaduje přijmout lidskou osobnost celostně s její vědomou i nevědomou stránkou, vlastním sebepoznáním, seberozvojem - souvisícím s celoživotním učením a seberealizací. K tomu je dále nezbytné získat dobrou orientaci nejen v řádu osobnostního vývoje člověka, ale i v jeho vztahu k lidskému společenství a přírodnímu řádu. K nastolení těchto skutečností musí významnou měrou přispívat vysoké učení navozením předpokladů a priorit pro celoživotní učení.

Literatura:

1. BEDRNOVÁ, E. - NOVÝ, I. a kol. Psychologie a sociologie řízení. Vydání 1. Praha: Management Press, 1998. 559 s. ISBN 80-8594333-57-3
2. BERNARD, Graham. Co je člověk. Vydání první. Brno: Bolingenská věž, 1992, 200 s. ISBN 80-900200-9-7
3. JUNG, C. G.: Analytická psychologie - její teorie a praxe. Academia, Praha 1993, 208 s.
4. KOUKOLÍK, F. O vztahu lidského mozku a chování. Vydání 1. Praha: Karolinum vydavatelství Univerzity Karlovy. 1997. 256 s. ISBN 80-7184-276-1
5. KRNINSKÁ, R. Řízení lidských zdrojů v dimenzi třetího tisíciletí. První vydání. Nitra: SPU, 2002. 200 s. ISBN 80-8069-105-3
6. Národní program rozvoje vzdělávání. (Bílá kniha). Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. 2001, 68 s.
7. PAVLICA, Karel a kol. Sociální výzkum, podnik a management. (Průvodce manažera v oblasti výzkumu hospodářských organizací.) Vydání 1. Praha: Ekopress, 2000, 161 s. ISBN 80-86119-25-4
8. PAVLÍČKOVÁ, H.: Sociální psychologie. VŠZ, Brno, 56 s.
9. PATOČKA, Jan. Péče o duši. Praha: Oikoymenth, 1996, 505 s. ISBN 80-86005-24-0

Adresa autora:

Doc. Ing. Růžena KRNINSKÁ, CSc.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Zemědělská fakulta - katedra řízení

Studentská 13

370 05 České Budějovice

Česká republika

Tel: 00420 387 772 485 e-mail: krninska@zf.jcu.cz

SPOLEČENSKÝ KONSENSUS A ROZHODOVÁNÍ V HOSPODÁŘSKÉ POLITICE

Social Consensus and Decision Making in Public Administration

Aleš Lisa

Vysoká škola ekonomická, Praha, ČR

Lubomír Pána

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., České Budějovice, ČR

Souhrn:

Společenský konsensus jako sociologický a politologický pojem ve světle historického vývoje a současné politické praxe. Společenský pohyb je dán rovnováhou mezi společenským konsensem a konflikty, vyplývajícími z protikladu zájmů jednotlivců a skupin, a jejich přístupu k moci. Konsensuální demokracie vymezuje specifický model společenských vztahů, využívající prvků plurality i korporativizmu k vytváření společenské rovnováhy mezi úlohou státu a potřebami či zájmy skupin. Tyto aspekty pak mají odraz ve vytváření politických koalic, ve značné míře proporcionality, respektující zájmy menšin, a zejména ve vytváření optimální hospodářské politiky.

Klíčová slova: Společenský konsensus, společenský konflikt, pluralismus, korporativismus, konsensuální demokracie.

Summary:

This document discusses public consensus as a sociological and political term in the light of historical development and contemporary political context. Social movement is determined by the equilibrium between public consensus and conflicts, which derive from the contrasting interests of individuals and groups and their access to power. Consensual democracy sets a specific model of social relationships, which uses elements of plurality as well as that of corporationism when making social equilibrium between the role of the state and the needs or interests of groups. These aspects, then, project themselves into the forming of political coalitions, in considerable proportions, respecting the interests of minorities and especially in creating an optimal economic policy.

Key words: Public consensus, social conflict, pluralism, corporationism, cooperativism, consensual democracy.

Úvod

“Hospodářská politika je na hranicích několika oborů. Proto i přístup k jejímu výkladu může mít různá pojetí. Jeden směr představuje přístup sociologický či politologický, jiný bude právní, jiný filozofický. I ekonomická teorie má vlastní přístup, který je možné shrnout jako aplikace ekonomických východisek a přístupů na oblast politiky. Takto vznikla teorie veřejné volby, institucionální ekonomie apod.” (Němcová, Žák, 1997).

Tato pojednání se soustředí zejména na politické - a částečně též sociologické a filosofické aspekty dosahování společenského konsensu. Bude proto vycházet z politologických, sociologických a filosofických teorií, které se touto problematikou zabývají. Nejdříve se budeme zabývat samotným pojmem společenského konsensu, poté podstatou a vzájemným vztahem teorie konsensu a teorie konfliktu jako dvou metodologických přístupů k analýze společnosti, a na-

konec se zaměříme na rozvinutí a aplikaci těchto sociologických teorií v moderních politologických teoriích zabývajících se povahou soudobých demokratických společností.

1. Společenský konsensus

Problematika dosahování konsensu provází život člověka a lidské dějiny odnepaměti. Jistá míra výsledného konsensu je nezbytnou součástí každé vlády, každého rozhodování. Starověký tyran, stejně jako středověký monarcha či novověký reprezentant lidu vždy potřebovali a potřebují souhlas části společnosti se svými činy. V moderních demokraciích význam konsensu týkajícího se základního směřování společnosti a klíčových sociálních hodnot ve srovnání s předešlými formami řízení společnosti z mnoha důvodů vzrůstá.

1.1 Konsensus ve filosofii

Konsensus (z latinského consensus omnium - obecný souhlas s určitým názorem) a jeho dosahování se proto staly tématem úvah již v době antického Řecka. Mnoho antických a středověkých myslitelů spatřovalo smysl a význam konsensu v dosažení obecného blaha (bonum commune). Obecné blaho nebylo možné dosáhnout bez obecného přijetí určitých hodnot a tudíž ani bez společenského konsensu.

Takto přistupoval ke konsensu např. Platón, Aristoteles, stoici, z římských filosofů např. Cicero,

ve středověku mj. i T. Štítný (O obecných věcech křesťanských), P. Chelčický (Sít víry pravé) a J. Hus.

Novověk vnesl do úvah o společnosti mnoho nových prvků. Jednou z klíčových modifikací pohledu na společnost a stát se stala teorie společenské smlouvy. V jejím duchu se proto stále více interpretovala i myšlenka (spojení) konsensu a obecného blaha. Jednotliví teoretici považovali ve vztahu konsensu a obecného blaha za podstatné odlišné aspekty - pro T. Hobbesa to bylo např. zajištění mírumilovného soužití lidí (Leviathan), pro J. Locka ochrana individuálních, základních práv a soukromého vlastnictví (Dvě pojednání o vládě) a pro J.J. Rousseaua vytvoření předpokladů pro dosažení všeobecného blahobytu (O výchově).

Zatímco u některých filosofů (např. Rousseaua) zůstává otázka vztahu apriorního pojetí obecného (občanského) blaha (volonté générale) a vůle lidu (volonte de tous) otevřena, liberální koncepty společnosti opouštějí představu o apriorní povaze obecného blaha a nahrazují ji představou o tom, že konsensus obecného blaha se ve společnosti prosazuje jako výsledek působení individuálních nebo organizovaných zájmových konfliktů (za předpokladu, že všichni lidé mají zájem na vytvoření a zachování rovnováhy).

Proti liberálnímu konceptu konsensu vystoupili zejména marxističtí teoretikové, podle nichž takto koncipovaná představa společenského konsensu má za úkol (resp. slouží k) ovládnout vykořisťované společenské třídy a zastřít třídní a vykořisťovatelský charakter kapitalistické společnosti.

Problematika vzájemného vztahu konsensu a obecného blaha (interpretovaného převážně jako bonum commune) zůstala předmětem zájmu politické filosofie i na konci 2. tisíciletí. Postupně se prosadil a převážil koncept, interpretující obecné blaho jako výsledek sociálních a politických konfliktů (obecné blaho není apriori definováno, ale odráží orientaci na společné zájmy a je empiricky formulované a poznatelné). Vedle tohoto konceptu se však i nadále uplatňuje představa o obecném blahu jako normativní, apriori definované entitě (představa objektivně existujícího dobra), která se neváže na empiricky postižitelný konsensus členů společnosti (Rawls, J., 1971, Frankel, E., 1979, Schultze, R.O., 1991.).

Představa o konsensuální podstatě obecného blaha vyvolala kritiku mnoha teoretiků. V jejím důsledku začal být tento pojem postupně nahrazován koncep-

tem „regulativních idejí“ a „spravedlivého sociálního řádu“ vytvářeného státem. Regulativní idea se v tomto kontextu stává způsobem hledání obecného blaha, resp. způsobem politického rozhodování. U jiných teoretiků kritika pluralitního pojetí konsensu obecného blaha vedla k hledání argumentů, jimiž by bylo možné podpořit obsah tohoto konceptu (např. koncept „spravedlnosti“, interpretované jako rovnost výsledku (Rawls, J., 1971)).

1.2 Konsensus v sociologii

Vedle filosofů (politiky) se problematikou konsensu od 19. století zabývali i sociologové. V prvních obdobích zkoumání této problematiky se vytvořily dva odlišné myšlenkové směry, navazující na odlišnou filosofickou tradici. Zatímco hegelovská linie uvažování zahrnovala představu o vynuceném konsensu, francouzská osvícenská linie tuto možnost odmítala a interpretovala konsensus jako racionálně poznanou a uznanou solidaritu v podmínkách „normálního sociálního života“.

Jeden z duchovních otců moderní sociologie M. Weber spojoval konsensus s existencí zájmových konfliktů a možnosti domluvit se na dosažení sledovaných cílů, aniž by před tím k tomu existovala širší společenská domluva. Konsensus v tomto pojetí předchází potenciálně možné domluvě mezi subjekty a představuje nezbytný prvek existence každé společnosti. Weber tak vytváří konfliktní model konsensu, který není atributem pouze „normálních“ poměrů.

V pracích pozdějších sociologů se vytvářejí dvě linie uvažování o konsensu. V užším pojetí je konsensus interpretován jako výsledek procesu kooperativního řešení konfliktů, v širším jako uspořádání zvyků, smýšlení a sociálních postojů. (Geist, B., 1992, Bauman, Z., 1965, Kallen, H., 1931).

1.3 Konsensus v politologii

Přestože dosažení určitého konsensu je podle moderní politické vědy nezbytným předpokladem existence politické společnosti, ani v této disciplíně neexistuje jednotné pojetí a obsahové vymezení tohoto pojmu.

Konsensus je dnes nejčastěji interpretován jako:

- stav kulturní a sociální homogenosti, zprostředkovaný působením hodnotových systémů na politický život (Eckstein, H., 1966)

- shoda politických přesvědčení rozhodujících politických sil ve společnosti (Lehmbruch, G., 1969)

- dosahování souladu na základě dialogu (Encyklopedia universalis, 1990, u nás např. Pithart, P., 1990)

G. Lehmbruch v této souvislosti (tj. mnohosti interpretací) odlišuje čtyři základní významové okruhy pojmu konsensus. Mluví o:

1. problémovém konsensu (funkčně nezbytná míra konsensu pro fungování společnosti)

2. fundamentálním konsensu (konsensus týkající se pravidel řešení konfliktů mezi ideologicky odlišnými složkami společenského systému)

3. autoritativním konsensu (konsensus týkající se vztahu členů společnosti k činům držitelů a představitelů politické moci)

4. mnohdimenzionálním konsensu (konsensus týkající se souhrnu různých dimenzí společenské skutečnosti).

S poněkud odlišnou strukturací přichází L. Lipsitz (1968). Na základě analýzy používání pojmu konsensus vymezuje čtyři základní interpretace tohoto pojmu:

1. obecný souhlas se základními principy vládnutí

2. obvyklé, společností očekávané a respektované vzorce chování, které jsou pro chod společnosti mnohem důležitější, než vědomý souhlas s principy vládnutí

3. přejímání politiky vládnoucích různými významnými

a vlivnými sociálními skupinami

4. ztotožnění se podstatných sociálních skupin s nositeli politických zájmů (konsensus je v tomto případě protikladem momentálních politických konfliktů, napomáhá snižovat sociální napětí a vytvářet prostředí tolerance).

Konsensus se často spojuje rovněž s legitimitou moci, resp. politického systému a je interpretován jako obecný souhlas s metodami vládnutí (systému řízení a rozhodování), popř. je interpretován jako etický pojem, představující podstatnou stránku politického života a dosahování jeho vyšší kvality.

2. Společenský konsensus a společenský konflikt

„Výsledné celospolečenské cíle a zájmy některé teorie chápou spíše jako mocenské a násilné vnučení cílů jedné skupiny ostatním skupinám ... tyto teorie chápou společnost jako konfliktní. Jiné teorie výsledný soubor cílů chápou jako výsledek dohody ... to jsou tzv. konsensuální koncepty společnosti.“ (Němcová, Žák, 1997).

Filosofická tradice, z níž vychází moderní evropské myšlení, vedla ke vzniku dvou významných sociologických konceptů společnosti. Ve strukturálně funkcionalistickém pojetí, vycházejícím z představy, že lidé společně dokáží kontrolovat své prostředí a mají na takovéto kontrole všichni stejný zájem (Parsons, 1971), se společnost považuje za relativně integrovaný systém, jehož jednotlivé prvky přispívají k fungování celku a jehož soudržnost je založena v prvé řadě na souhlasu členů společnosti s existujícími hodnotami. Konflikty jsou ve společnosti jevem, který by v krajním případě mohl ohrozit její rovnováhu. Jsou něčím co narušuje fungování systému, v němž vzájemná spolupráce a koordinace činností umožňuje lidem omezovat působení přírodních a sociálních podmínek limitujících jejich individuální emancipaci a sladovat

potřeby společnosti a jejich členů. Jednou ze základních funkcí sociálních institucí je proto konfliktům předcházet.

V konfliktním pojetí společnosti lidé naproti tomu nejsou ochotni se nezištně podílet na společné akci, protože zájmy jedněch lidí nebo skupin se nemohou realizovat jinak než na úkor zájmů druhých. Vyřešení jednoho konfliktu proto nutně vede ke vzniku konfliktů dalších. V centru tohoto přístupu se nachází protikladnost zájmů jednotlivců i skupin, které „jsou nuceny vedle sebe v jedné společnosti koexistovat, dále zdůrazňuje nerovnost šancí tyto různorodé zájmy prosadit a konečně svázanost vládnoucích hodnot se zájmy vládnoucích skupin“ (Keller 1991).

Odlišnost obou pojetí dokumentuje následující tabulka:

Pojetí	Funkcionální	Konfliktní
Hlavní pojmy	stabilita, rovnováha, hodnotový konsensus	rozpornost, nesoulad zájmů, obtížně zvládnutelná dynamika

Rozdílnost obou interpretací společnosti se promítá i do definování povahy a role jednoho z klíčových pojmů analýzy lidských společností - moci. Ve strukturálně funkcionalním pojetí společnosti je moc jednotlivce primárně chápána jako jeho příspěvek k celkové moci daného společenství lidí. Moc je zde považována za schopnost člověka realizovat rozhodnutí, schopnost uskutečňovat svoji vůli, tj. je interpretována jako moc k něčemu, moc nad něčím.

Naproti tomu v konfliktním pojetí společnosti je moc vnímána jako vztah, jako moc nad někým, jako moc sloužící k prosazení individuálních nebo skupinových zájmů. Žádná nebo omezená moc určitého subjektu je výsledkem závislosti jedněch na druhých.

V lidské společnosti oba typy moci vždy existují současně a navzájem se podmiňují. Asymetrie moci uvnitř společnosti, která odpovídá konkrétním podmínkám existence společnosti, vede potenciálně k růstu její moci jako celku, a tím i v určitém časovém horizontu k větší emancipaci jejích jednotlivých členů. Nedostatečná nebo naopak přílišná asymetrie moci naopak zřejmě vede, alespoň na základě dosavadních historických zkušeností, k nízkému potenciálu rozvoje kolektivní moci, a tudíž k omezení potenciálu daného společenství kontrolovat přírodní a společenské podmínky své existence. Jedním z klíčových problémů realizace moci je proto nalezení mechanismů směřujících k prosazení optimální míry uplatnění obou typů moci uvnitř společnosti.

K základním mechanismům tohoto typu se v moderní společnosti řadí svobodná ekonomická a politická soutěž. Relativizace mnoha tradičních hodnot, postupující demokratizace spojená se vstupem nových subjektů a zájmů do rozhodovacího procesu na všech úrovních (včetně mocenských institucí státu) a globalizace měnící strukturu funkcí uvnitř i vně jednotli-

vých společností - to vše přináší zcela nové interakce a konflikty zájmů. Pro analýzu současné společnosti se proto v mnoha případech zdá vhodnější konfliktní pojetí společnosti. To samozřejmě neznamená, že jednotlivci i skupiny by přestali ve společnosti plnit určité funkce. Při analýze fungování společenských mechanismů a institucí je však vhodnější - pro snazší pochopení procesů, které se ve společnosti odehrávají - vyjít z představy konfliktu zájmů než z harmonizující funkce společenských institucí, které umožňují tyto konflikty řešit.

V moderní společnosti se na vrcholu struktury moci nacházejí státy vybavené suverénní mocí nad územím a lidmi a monopolem na užití fyzického násilí. Racionalita fungování státu je dána jeho schopností dlouhodobě zajistit podmínky zaručující existenci společnosti. Stát se proto nesmí ve svém rozhodování a jednání v dlouhodobém časovém horizontu významně odchylovat od nezbytné míry asymetrie moci. Zvyšující se dynamika změn a složitější struktura zájmů přitom činí efektivní zpětnou vazbu, nutnou pro racionální rozhodování státu, obtížněji zjistitelnou. Přenesení části rozhodování na nižší úrovně státní správy, na samosprávné instituce a na jiné subjekty, které jsou schopny v podmínkách asymetrie informací přeměnit moc státu nad někým v kolektivně efektivnější moc nad něčím, je v tomto kontextu v mnoha případech žádoucí a z dlouhodobého hlediska přinejmenším v některých z nich i nevyhnutelné, a to bez ohledu na to, zda stát vystupuje jako autonomní subjekt moci, jako arbitr konfliktů mezi ostatními společenskými subjekty, nebo funguje jako nástroj prosazování moci jednotlivých společenských skupin

Konsensus a konflikt terminologicky představují dva krajní póly jevů, spojených s existencí sociální struktury a v ní probíhajících procesů. Konsensuální a konfliktní pojetí společnosti se od sebe navzájem odlišují zejména při definování a analýze sociálních a politických skutečností -

3. Moderní demokracie, společenský konsensus a rozhodování

„Politika je specifický druh činnosti v institucionalizované formě (organizovaná činnost s algoritmy postupu) mající místo na určitém území, jejímž cílem je prostřednictvím vlivu a jeho forem (moc, autorita atp.) dosáhnout v rámci existujících sociálních vztahů vytvoření podmínek pro realizaci stěžejních zájmů (hodnot) určité sociální skupiny.“ (Prorok, Lisa, 2003)

„Hospodářská politika je obecně přístup státu (vlády) k ekonomice své země. Vlády (či vládci) všech zemí na světě využívají svěřené či jinak získané pravomoci a prostředky k dosahování určitých ekonomických (a v širších souvislostech i celospolečenských) cílů ... od doby, kdy se formovala ekonomická teorie, patřila otázka o roli státu (vlády) k základním otázkám této teorie.“ (Němcová, Žák, 1997).

3.1. Pluralismus

Pluralitní pojetí společnosti v současnosti v politologické teorii dominuje. Toto pojetí zdůrazňuje zejména „participační aspekty politického zprostředkování zájmů“ (Schubert, 1995) a soustřeďuje se na zkoumání vstupů, tj. podmínek a procesů působících při vytváření požadavků na politický systém.

Pluralismus vychází z představy o existenci mnohosti, přičemž nevyklučuje jednotu (tj. není její negací). Pluralismus nevyhází z představy o předurčenosti jednoty, ale sám jednotu vytváří.

V současnosti existují přinejmenším dva odlišné koncepty pluralismu. Zatímco první z nich se soustřeďuje na strukturálně-funkcionální analýzu, druhé se mnohem víc zaměřuje na normativní aspekty života společnosti.

Zatímco moderní (liberální) stát je v rámci konceptu pluralismu považován za jednoho z „hráčů“ při vytváření společenského konsensu (vedle dalších subjektů, včetně např. korporací – tzv. korporativní pluralismus) a působí pouze, resp. především jako regulátor vztahů ve společnosti, zastánci pluralismu připouštějí, že v reálném životě dochází k propojování jednotlivých institucí s určitými zájmy. To na jedné straně přináší větší možnost prosazovat některé zájmy a omezuje možnost prosazení jiných zájmů.

Zastánci pluralitního konceptu tvrdí, že všechny zájmy mají – díky charakteru společnosti – možnost být vždy v rozhodovacích institucích (státu) v nějaké míře reprezentovány. Případné nedokonalosti vyplývají spíše z procesu vytváření a prosazování se zájmových skupin a nejsou v rozporu s pluralitní povahou společnosti.

Společnost a stát jsou proto pojímány jako místo, kde přirozeně dochází ke konfliktům. Politika (včetně hospodářské politiky) je „projevem vzájemných tlaků, jež vyvíjejí a uplatňují různé společenské prvky“ (Easton, 1965), je projevem střetu konfliktních zájmů, přičemž tento střet nemá násilnou podobu. Společnost, stát a politický proces se považují za komplex vztahů, který neumožňuje žádnému ze zájmů a s ním spojených skupin získat výraznou převahu a dominovat.

Ke klíčovému východiskům tohoto konceptu patří představa, že ve společnosti musí existovat elementární shoda všech zájmových skupin, pokud jde o charakter společenského řádu (demokracie) a občanské společnosti (jako sféry vytváření organizované, institucionalizované reprezentace různých zájmů).

3.2. Korporativismus

Koncept korporativismu se od pluralitního modelu odlišuje zejména pohledem na stát a zájmy. Stát se v tomto konceptu považuje za hlavní subjekt, pokud jde o vytváření zájmů (na rozdíl od pluralitního konceptu, v němž nositelem zájmů byly různé subjekty) a vytváření výstupu skupinových rozhodovacích procesů. Korporativismus se proto zaměřuje na

problematiku zprostředkování zájmů a na postavení zájmových skupin z hlediska jejich možností zasahovat do vytváření veřejné politiky. Korporativismus se zaměřuje, na rozdíl od pluralitního konceptu, na ty „politické aspekty řízení, tj. out-put funkce, prostřednictvím kterých se zvýrazňují takové aspekty moderního státu, jako je řád a výkonnost.“ (Schubert, 1995)

Tam, kde pluralismus, který lze v tomto kontextu vymezit jako „systém zprostředkování zájmů, ve kterém jsou organizovány konstitutivní prvky do nespécifikovaného počtu mnohonásobných, dobrovolných, soutěživých, nehierarchicky uspořádaných a sebedeterminujících zájmů, které nejsou specificky privilegovány, povolovány, podřízeny, vytvářeny nebo jinak kontrolovány vedením státu, výběrem zájmů státem nebo jejich artikulací státem a nemají monopol na reprezentační činnost“ (Brokl, 1997) zdůrazňuje „participační aspekty politického zprostředkování zájmů, tzn. input-funkce“, (Schubert, 1995), základem korporativního systému je omezený počet vzájemně si nekonkurujících organizací, často s povinným nebo „povinným“ členstvím, které mají privilegované postavení, pokud jde o vztah k vládě a představují tudíž více či méně monopolní reprezentanty konkrétních zájmových skupin.

Korporativistický koncept vychází tudíž z představy společnosti jako systému, v němž limitovaný počet organizací s monopolním postavením reprezentuje funkcionální zájmy a vyjednává se státem (jeho reprezentanty) o výstupech politiky.

Korporativní model společnosti a dosahování společenského konsensu vychází z několika základních předpokladů“

- zájmové skupiny jsou hierarchicky organizované
- mezi zájmovými skupinami a státem existují stabilní, těsné vazby, jejichž základem je shoda, pokud jde o představu o základních aspektech fungování politického a ekonomického systému

- stát je aktivní subjekt (a partner) při zprostředkování zájmů

- vytváření konsensu (zprostředkování zájmů) se opírá o existující společenský řád, postupy, instituce a akceptuje nerovnost přístupu k mocenským institucím existující v rámci daného řádu a hierarchie

Korporativismus se stejně jako jiné koncepty společnosti postupně vyvíjel. Jeho zastánci se dnes dělí přinejmenším do tří myšlenkových proudů:

- autoritářský korporativismus (v němž jsou korporace vytvářeny s cílem fungovat jako organizace závislé na státu a jemu prospěšné. Korporativní vztahy se v tomto případě rozvíjely z iniciativy a pod dominujícím působením státu. Typický je tento model nejenom pro Itálii a Německo 30. let 20. stol., ale i pro latinskoamerické státy 2. pol. 20. stol.).

- liberální korporativismus (v němž hierarchicky řízené, autonomní zájmové organizace vyrůstající z občanské společnosti prostřednictvím korporací vytvářejí a posilují – v konsensuálním prostředí a při

respektování pravidel fungování občanské společnosti - svůj vliv na proces reprezentace zájmů svých členů. Symbióza korporací a státu se promítá do koordinace postupů při řešení ekonomických problémů - („dohodovací harmonizační mechanismus“) Korporativní vztahy se v tomto případě rozvíjely postupně, v důsledku rostoucí (monopolní) moci zájmových skupin. Typický je tento model pro některé západoevropské země 2. pol. 20. stol.).

-neokorporativismus (je výsledkem některých změn, k nimž došlo v 2. pol. 20. stol.. Podle G. Lehmbrucha (1982) to jsou zejména tyto změny:

- a) zesílení centralizovaných zájmových organizací
- b) vznik privilegovaného přístupu k mocenským institucím, který je společností akceptován
- c) vznik tripartismu (sociálního partnerství), směřujícího k regulaci vnitroskupinových konfliktů prostřednictvím koordinace se zájmy a postupy vlád.

Neokorporativismus je dnes pokládán mnoha politiky za analogii modelu **konsensuální demokracie** (Lijphart, 1984, 1999) a v tomto kontextu za uspořádání slučitelné s liberální demokracií.

3.3. Konsociační (konsensuální) demokracie

Konsociační (konsensuální) demokracie reprezentuje „nový“, specifický model demokracie (jako politického systému). Tento model je výsledkem opuštění tradičního předpokladu teorie demokracie, že demokracie je možná pouze v zemích, v nichž neexistují výrazné kulturní, jazykové, etnické, náboženské a národní odlišnosti a hranice.

Teorie konsociační (konsensuální) demokracie vyvolala mnoho diskusí - a konsociační (konsensuální) model demokracie byl přiřazován ke korporativnímu modelu demokracie stejně jako k (modernímu) pojetí pluralitní demokracie.

Politologická teorie dnes pracuje s třemi základními pojetími konsociační (konsensuální) demokracie, která se odlišují tím, co je považováno za hlavní konstitutivní prvek tohoto modelu demokracie:

- a) segmentace společnosti,
- b) historický vývoj
- c) specifický vztah politických elit reprezentujících jednotlivé segmenty společnosti (toto pojetí dnes v teorii převažuje).

Bez ohledu na vnímání konstitutivních prvků konsociační (konsensuální) demokracie se jednotliví autoři shodují v tom, že tento model demokracie je v reálném politickém životě reprezentován:

- a) existencí velké koalice
- b) proporcionalitou (nejenom volební, ale ve všech významných oblastech života společnosti)
- c) menšinovým (vzájemným) vetem
- d) autonomií konstitutivních segmentů

Mnoho teoretiků dává přednost pojmu konsociační demokracie před pojmem demokracie konsensuální, protože podle nich vyjadřuje specifickou kvalitu existence demokracie v podmínkách, které nejsou pro

tento způsob řízení a rozhodování optimální. Model konsensuální demokracie považují za nepřilíš užitečný a opodstatněný pokus vytvořit „velkou teorii“ demokracie, založený na nevhodné aplikaci specifík segmentovaných společností na společnost pluralitní, tj. na obecný typ demokratické společnosti. Jeden z nejvýznamnějších teoretiků demokracie G. Sartori tvrdí, že důraz, který model konsensuální demokracie klade na konsensus jako na jedno z hlavních kritérií konsensuální demokracie je zavádějící, protože každá demokracie (včetně většinové) není možná bez konsensu (Sartori, 1993). Podle Sartoriho je dokonce míra konsensu ve většinové demokracii vyšší, protože konsensus se netýká pouze elit, ale celé společnosti. Pro tyto teoretiky představují oba pojmy synonyma.

Závěr

Hospodářská politika je součástí celkové politiky ve společnosti. Jako taková se spolu s dalšími „politikami“ (policies) podílí a je součástí a výsledkem politiky ve smyslu vytváření podmínek pro realizaci zájmů jednotlivých sociálních skupin, pro jejich prosazování a pro nalézání rovnováhy mezi těmito zájmy a podmínkami jejich realizace – je součástí politiky ve smyslu politics.

Konsensus a konflikt jsou dvě vzájemně neoddělitelné stránky tohoto procesu. V teorii existují odlišné názory na možnosti a způsoby nalézání nutné míry konsensu, na to, zda konflikt je přirozenou a žádoucí nebo naopak destruktivní a nechtěnou součástí společenského života.

Moderní demokracie dosahují konsensu různými způsoby v závislosti na specifikách jednotlivých společností. V soudobé politologické teorii existuje několik základních modelů demokratických společností, vycházejících z odlišných představ o struktuře a roli zájmových subjektů, postavení a funkcích státu, a mechanismech zprostředkování zájmů.

Literatura:

- Adamová, K, Křížkovský, L (2000): Základy politologie. C.H.Beck
Almond, G.A. (1983): Corporatism, Pluralism and Professional Memory. *World Politics*/ 35
Bauman, Z (1965): Sociologie. Praha
Coser, L.A. (1956): *The Function of Social Conflict*. London
Dahl, R. (1971): *Polyarchy*. New haven, Yale
Dahl, R. (1989): *Democracy and Its Critics*. Yale
Dahrendorf, R. (1972): *Konflikt und Freiheit*. Munchen
Easton, D. (1965): *A Framework for Political Analysis*. Prentice-Hall
Eckstein, H. (1966): *Division and Cohesion in Democracy*. Princeton
Frankel, E. (1979): *Deutschland und die westlichen Demokratien*. Stuttgart
Geist, B (1992): *Sociologický slovník*. Praha
Galtung, J. (1969): *Conflicts as a way of life*. London
Kallen, H.M. (1931): *Konsensus*. *The Encyclopedia*, vol. 4
Keller, J. (1990): *Sociologie konfliktu*. Brno
Lehbruch, G. (1969): *Strukturen ideologischer Konflikte bei Parteienwettbewerb*.
Lijphart, A. (1969): *Consociation Democracy*. *World Politics*, vol. 21
Lijphart, A. (1984): *Democracies*. London
Lijphart, A. (1999): *Patterns of Democracy*. London
Lipset, S.M. (1960): *Political Man*. Garden City
Lipsitz, L. (1968): *The Study of Consensus*. USA
Němcová, I, Žák, M. (1997): *Hospodářská politika*. Grada
Parsons, T. (1971): *Společnosti*. Praha
Sartori, G. (1993): *Teória demokracie*. Brno
Schubert, K. (1995): *Pluralismus versus korporativismus? Politologický časopis* 3/roč.2
Schubert, K. (1995): *Politische Netzwerke*. Bochum
Rawls, J. (1971): *A Theory of Justice*. Cambridge
Schultze, R.O. (1991): *Gemeinwohl*, in *Wortebuch*. D. Nohlen, Bonn

Adresa:

*Ing. Aleš Lisa, Vysoká škola ekonomická Praha,
e-mail: lisa@vse.cz*

*Dr. Mgr. Lubomír Pána, Vysoká škola evropských
a regionálních studií, o.p.s.,
tel.: 386 116 817, e-mail: pana@vsers.cz*

OTEVŘENÁ SPOLEČNOST A JEJÍ NEPŘÁTELÉ

Open society and its new enemy

Marek Migalski

Social Sciences Department

Tomasz Pietrzykowski

Faculty of Law and Administration University of Silesia in Katowice, Poland

Souhrn:

Autoři tohoto článku se zabývají problematikou otevřené společnosti a jejího vzoru v podobě díla K. R. Poppera. Všechny nastíněné problémy, před nimiž stojí naše civilizace – civilizace, která může být popsána směřováním k lidskosti a rozumovosti, rovnosti a svobodě, civilizace, která je dosud takřkajíc ve svém dětství, která se dále rozvíjí i navzdory skutečnosti, že byla tolika intelektuálními vůdci lidstva mnohokrát již zražena. Snaží se rovněž přispět k našemu pochopení totalitarismu a důležitosti věčného boje proti němu. Dále se pokouší polemicky vysvětlit současný stav jednotné Evropy a celku, který je omezený jednotným cílem ale rozděluje ho různost racionálního přístupu jednotlivých zemí v duchu jednotné Evropy.

Klíčová slova: společnost, otevřená společnost, idea dějin, Evropská identita, dějiny Evropy
Globalizace.

Summary:

To conclude, we are confronted with new dangerous phenomenon – systematic destruction of trust to public institutions, political class, leaders and mechanisms of their functioning. It goes without saying that democracy needs control, supervision of the policies pursuit, strong media able to restrain bad political attractions. Lord Action was right saying that each power corrupts and absolute power corrupts absolutely. Division of power, checks and balance, effective supervision mechanisms are probably indispensable conditions for preserving of the open society. On the other hand, however, if these mechanisms actually are in place and work the government should not become an object of absurd attacks and unreasonable accusations comparing them with the greatest criminals and murderers in history.

Keywords: society, open society, the idea of History, European identity, history of Europe, globalization

There are few scientist that are able to play a key role in the public debates. Many of us feels somehow stick in the academic world, alienated from the current mainstream of real problems. Just this impression that – to quote Milan Kundera - life is somewhere else – leads us often to attempts of entering and influencing general public rather than purely scientific or academic discourse. Such attempts however are rarely successful and the truth is that not many of us may claim to actually shape the public reality.

One of such few academic intellectuals that have succeeded in redefining many basic problems of public discourse was Karl Popper. His books were thought rather as active participation in solving main current problems than pure and abstract academic reasoning. To use another known quotation, Popper intended not only to describe the real world, he wanted also to change it.

Popperian concept of the „open society” is today commonly used in public debates, by philosophers as well as politicians or journalists. It became so popular that it began a kind of its own life – and get meaning to a large extent different than originally intended by Popper. One may even guess that nowadays most people using the concept does not know exactly its original construction, present at the last pages of the second volume of Popper’s famous book. Having analysed pre-totalitarian ideas of Plato, Hegel and Marx, Popper classified them as examples of „naive monism” by which he meant the conviction that there are some ideal patterns according to which the society and state should be organized. Refuting this assumption, Popper comes to the conclusion that „history has no meaning. But this contention does not imply that all we can do about it is to look aghast at the history of political power, or that we must look on it as a cruel joke. For we can interpret it, with an eye to those problems of

power politics whose solution we choose to attempt in our time. We can interpret the history of power politics from the point of view of our fight for the open society, for a rule of reason, for justice, freedom, equality and for the control of international crime. Although history has no ends, we can impose these ends of ours upon it; and although history has no meaning, we can give it a meaning.” Later he continues that „Neither nature nor history can tell us what we ought to do. (...) It is we who introduce purpose and meaning into nature and into history. (...) History itself has no end nor meaning, but we can decide to give it both. We can make it our fight for the open society and against its antagonists; and we can interpret it accordingly.”³

As it is clear, a definition of the „open society” proposed by Popper is slightly different than the one that is present today in the public discourse. The former is more perfidious, as it seems to constitute only a call for definition, a call to define rather than a definition itself. It does not specify a list of features of the open society, it points out that a society should be „open” to be freely defined and re-defined by its own members.

In its common construction however, open society is ascribed features which from decades are characteristic for liberal-democratic states. In its popular reading, for a society to be open means to be free, tolerant, respecting human rights and freedoms, observing a division of power, faithful to republican and democratic virtues, respecting private property and so on.

We do not want to discuss here whether and how these particular features of a Western societies allows them to be called „open” in the strict Popperian sense of the word. We would like only to emphasize two remarks. From a more philosophical point of view it is clear that Popper’s definition of the open society is formulated in a meta-language in comparison with the popular meanings of the concepts which tend to unify (if not to mix) the essence of the open society with the conditions necessary for its realisation. Furthermore, we do not intend to try to reverse this modification of the meaning and even we would hardly reject the view that popularity and wide acceptance of this modified meaning make it equally justified to use the concept in its today interpretation, even if it is not fully accordant with the original intention of its author. Thus, for the purpose of the following discussion we will use the term rather in its present meaning, as we assume it is shared by almost everyone else today.

The terrorist attack of 11 September 2001 was certainly an extraordinary event, also in respect of its long-term effects. Some say that it was the actual beginning of the XXIst century. Later course of events, including attacks on Afghanistan and Iraq confirm that it was a kind of *cassus belli*, which perhaps initiated a process of deep changes in the world politics, UN, EU, NATO and other political alliances and relationships.

Apart of its influence on world-politics it is also interesting to look at the relation between 11 September and the shape of the open society as it exists in the Western liberal countries. Shall it appear to be the beginning of gradual limiting of the personal rights? Shall it not be a first step to elimination of features that makes these societies „open”?

Some phenomena seem to confirm such fears. In many countries the debates about immigration policy or widening of the scope of rights and privileges of intelligence and police forces became more intense. In many countries it is pointed out that the problem of relationship – and possible conflicts - between freedom and security needs to be seriously reconsidered. It is obvious that these values are incompatible in the sense that the more one of them is implemented the less is the other. Thus, it should be kept in mind that it is to a some extent self-contradictory to regard enhancing security as an instrument of defending freedom. As a matter of principle, the better such instrument of defense is the less to defend remains.

On the other hand, it is equally obvious that ignoring a threat of terrorist attacks as of 11 September and failure to take them into account in our thinking about the reshaping of the open society would be philosophically unreasonable as well as socially unacceptable. Thus, many problems such as immigration policy, cooperation between various intelligence forces, the scope of privacy protection etc. have to be rethought and many changes in their present perception and limitations may appear reasonable or even inevitable. Openness of our society means not only respect of certain values as freedom, tolerance, human rights, privacy and so on but also openness to discussion about instruments of their protection. There were different means of defense of the open society against the challenge of second world war, different ones in respect of cold war, student revolt of the 60ties and there must be even different ones in the present case of globalising terrorism.

In view of that, whoever proposes to reconsider limitations of personal rights in order to protect their essence does not have to be automatically qualified as an enemy of the open society. On the contrary, preservation of freedom is impossible without appropriate means of its protection as well as establishment of certain limits preventing its abuse. To quote famous phrase of Montesquieu – even virtue itself needs some limitations. Thus, possibility of redefining means of protection of our freedom reflecting changing circumstances and new challenges seems to be a basic valuable consequence of openness of our society. Just because nothing in an open society is invariable and unquestionable, everything is subject to discussion and modification it seems self-contradictory to claim that attempts to redefine certain values in order to face modern challenges are inadmissible attacks against openness of the society. In spite of appearances it may

turn out that the principal defenders of the present shape of „open” society are its real enemies who does not conceive it as open for reconsideration.

It seems to some extent paradoxical that those who strongly oppose against introduction of any limitations of rights constituting – in their opinion – the essence of the open society may turn out to be its fatal enemies in both theoretical and practical sense. In the philosophical sense by preventing free debate on the modification of our society based on the assumption that its best and only acceptable shape is basically the one that we live in today (which is to question the very idea of an open society). In the practical sense by preventing our societies from effective defense against real danger as well as destroying social trust as one of basic virtues of the democratic society. As it is pointed out by many writers, public trust, including mutual trust of citizens and their elected officials as well as trust of citizens to one another is a feature indispensable for proper functioning of democracy. Destruction of this delicate matter as social trust leads to undermine the very fundamentals of an open society.

A distinguished example of scholars appreciating key role of trust for democracy is Francis Fukuyama. In his opinion, if institutions of democracy and free market are to work they have to co-exist with certain cultural values. Law, contract and economic rationality are solid but insufficient basis for stability and development of the society. They should be supplemented by acceptance of basic commonwealth, moral duties and trust – all of which are of rather customary nature than rational calculus. Fukuyama emphasizes that values such as social trust are not obsolete in modern societies but *conditio sine qua non* of its functioning. Therefore, he concludes, basic mutual trust between the government and the governed regarding their good intentions should be protected and developed in order to prevent dysfunctionality of democratic institutions.² Fukuyama is not alone in his defense of social trust against bare legal mechanisms and procedures. As e.g. Gianfranco Poggi points out, interpersonal trust is this moral feature that is most needed for durability of republican society.³

Moreover, as it is pointed out, social trust not only makes our societies more stable and better functioning. It is believed to lead also to higher productivity and wealth. Kenneth Arrow, economist and Nobel-prize winner, emphasizes that trust is real pragmatic value, as it reduces friction in the social system. He adds that although trust based on loyalty and reliability in business is a good not easy to acquire, nevertheless it is, as one of so called externalities, a very effective instrument allowing to avoid many disturbances as well as increase efficiency of the system and have it producing more goods.⁴

Of course we do not by any means argue that such trust should be unconditional and unlimited – just on the contrary – it is a kind of provisional presumption,

capable of reversal on the basis of reasonable grounds. The problem is that there are many intellectuals which tend to accuse legitimate political leaders of worst intentions, constant and conscious lies and cheats in order to carry out their secret criminal plans. Many examples of such attitude and argument have recently come out, among which there are such names as Kurt Vonnegut, Gore Vidal, Arthur Miller, Susan Sonntag, Norman Mailer or Noam Chomsky. When Vidal compares G.W. Bush with Hitler and suggests that soon establishment of new extermination camps like Auschwitz by America is fully possible, when Sonntag conceives American internal policy as fascist, when Vonnegut claims that G.W. Bush wants to go on war and kill as many people as possible just because war is more amusing than peace, all those makes a good examples – presumably contrary to their intentions – of hard work to undermine faith and trust in value and effectiveness of democratic society. Noam Chomsky – as we may guess obviously in deep concern of fighting for open society - have been for many years persuading all of us that American democratic government is actually a kind of totalitarian regime which uses all opportunities to deprive their societies of all rights and freedoms if any remains of them are still available to citizen in any part of the world.

To avoid misunderstandings, we would like to stress that one must be aware about the proper place of the trust in society. The modern state with its concept of rule of law, separation of power, bills of rights and independent judiciary has been built on the basis of general lack of trust for the state and government. In this sense, this is not trust for good people governing us but rather for effective and legitimising mechanisms that secure the society against misconduct and abuse of power. On the other hand, democracy cannot exist without trust that such mechanism are not a pure empty facade unable to prevent uncontrolled wrongdoings of elected villains. Democracy and social life cannot properly function if the common opinion is that legitimate political leaders are totally unreasonable, unreliable, let alone that they are simple liars, cheaters or even murderers and criminals, that all they do in dictated by the interest of some secret and dark powers (whatever they may be) instead of public good. Such attitudes and arguments could pave the way for those who would prefer to replace those apparent institutions by „real”, „true” democracy in which only „true” democrats would be allowed to participate. Intellectuals would be happy to provide again a recipe for such „perfect” society.

It is interesting to notice that extreme supporters of open society constantly suspecting that any moves proposed by Western politicians, in particular proposals of reconsider scope and limits of personal rights protection are only cover for secret plan for establishment a kind of dictator regime or police state paradoxically come very close to certain political movements

they presumably does not want to have anything in common with. It is striking how their argument in many cases resembles a rhetoric of civic militias and Christian patriotic movements in the USA. Members of these movement believe that there is a worldwide cover up to demolish freedom of the American people in which Jews, Afroamericans, Latinos, Catholics, Chinese as well as UN are involved. The head of the plot is obviously Washington administration who is most keen on robbing Americans from their freedom, property and eventually life. If Susan Sonntag, Kurt Vonnegut or Gore Vidal were informed that their opinions are close to those of American patriotic militias they probably would get furious. Such fury however would not be able to impress facts.

To conclude, we are confronted with new dangerous phenomenon – systematic destruction of trust to public institutions, political class, leaders and mechanisms of their functioning. It goes without saying that democracy needs control, supervision of the policies pursuit, strong media able to restrain bad political attractions. Lord Action was right saying that each power corrupts and absolute power corrupts absolutely. Division of power, checks and balance, effective supervision mechanisms are probably indispensable conditions for preserving of the open society. On the other hand, however, if these mechanisms actually are in place and work the government should not become an object of absurd attacks and unreasonable accusations comparing them with the greatest criminals and murderers in history. To our minds, open society is in danger when public discourse cease to be rational and start to be composed mainly of obviously groundless insinuations. When words are deprived of their meaning and renowned writers and intellectuals begin to

talk nonsense, seriously using language close to fabulous fiction more than any reality and try to persuade us to most fantastic opinions in which the main and secret enemy of the Western societies are their own leaders all of these must be qualified as nothing else than a direct attack on the fundamentals of the open society as we know it. If someone without any reasonable grounds tries to destroy the trust in the legitimating force of democratic institutions, the trust that such institutions are established in order to realize values we believe in rather than contradict them, then persons undertaking such attack must be considered as conscious or unconscious but still not less dangerous enemies of the open society. Its new enemies.

Footnotes:

- 1) K. Popper, *The Open Society and its Enemies*, vol. II, London 1945, p. 264-265
- 2) F. Fukuyama, *Trust. Social capital and road to wealth*, Polish edition. Warszawa – Wrocław 1997, p. 21.
- 3) G. Poggi: *Images of Society: Essays of the Sociological Theories of Tocqueville, Marx and Durkheim*. Stranford 1972, p. 59 quot. after R. Putnam: *Democracy in Action*,....., p. 135.
- 4) K. J. Arrow: *The Limits of Organization*. New York 1974, p. 23. quot. after: F. Fukuyama, op. cit., s. 179. On different occasion Arrow claims that economic retardation may be, to a large extent, explained by lack of social trust (K. J. Arrow: *Gifts and Exchanges*. „Philosophy and Public Affairs”, 1/1972, summer, p. 357, quote after R. Putnam, op. cit., s. 264.)

Adress:

Dr Marek Migalski

Social Sciences Department, Poland

Dr Tomasz Pietrzykowski

Faculty of Law and Administration University of Silesia in Katowice, Poland

SOCIÁLNÍ ROZMĚR ŽIDOVSTVÍ.

Die sozialen Aspekte des Judentums.

Eva Sotoniaková

Filozofická fakulta, Ostravská univerzita, Ostrava ČR

Souhrn:

V příspěvku o sociálním rozměru židovství se nejprve hovoří o sociální spravedlnosti, která má své kořeny v bibli. Praktickým vyjádřením této sociální spravedlnosti jsou cedaka a gmilut chassatim. Dále je popsán vztah k vlastnictví, bohatství a chudobě. Toto se odráží v konkrétních formách milosrdenství. V židovství je také velmi důležitá sociální péče a zahrnuje všechny marginální skupiny – chudé, cizince, sirotky, nemocné, umírající. Za tímto účelem vznikla v průběhu staletí řada spolků. Ačkoliv tato tradice byla v průběhu desetiletí přerušena, začíná se pozvolna s domácí péčí – jak např. dokumentují nově vzniklé agentury „Esra“ v Praze nebo „Tikva“ v Ostravě.

Klíčová slova: Judaismus, židovské spolky, agentura domácí péče

Zusammenfassung:

Im Beitrag über die sozialen Aspekte des Judentums spricht man zuerst von der sozialen Gerechtigkeit, die ihre Wurzeln in der Bibel hat. Die praktischen Ausdrücke dieser sozialen Gerechtigkeit sind zedaka und gmilut chassadim. Danach wird das Verhältnis zum Eigentum, zu Reichtum und Armut im Judentum vorgestellt. Das widerspiegelt sich in den konkreten Formen der Barmherzigkeit. Auch die soziale Pflege ist im Judentum sehr wichtig und umfasst alle marginalisierten Gruppen – Arme, Ausländer, Waisen, Kranke, Sterbende. Zu diesem Zweck sind im Laufe der Jahrhunderte zahlreiche Vereine entstanden. Obwohl diese Tradition in den vergangenen Jahrzehnten bei uns unterbrochen wurde, trotzdem beginnt man allmählich auf diesem Gebiet mit der Hauspflege – wie es z. B. die neuentstandenen Agenturen „Esra“ in Prag oder „Tikva“ in Ostrava dokumentieren.

Schlüsselworte: das Judentum, Judenvereine, die Hauspflegeagentur

Judaismus je prvním velkým ryze monoteistickým náboženským systémem.¹ Bůh stvořil člověka k svému obrazu (1 M 1,27), ale tím jeho péče o něj nekončí. Člověk přijímá Boží lásku a je povinen ji předávat dál. Objektem lidské lásky mají být všichni lidé, každý bližní. Zvláštní postavení pak zde zaujímají ti, kteří jsou nějak potřební, ocitli se v nouzi, zvláště sirotci, vdovy a cizinci. To tedy vede v judaismu k rozvinutí sociální spravedlnosti, milosrdenství a solidarity. Judaismus klade velký důraz i na materiální stránku lidské existence, nespokojuje se při projevech lásky k bližnímu pouze s utěšováním a příslibováním odměny za utrpení na druhém světě, ale jde o to, pomoci potřebnému člověku tady a teď. Všechno, co Bůh stvořil, je dobré a tedy i tělo je něco posvátného, proto mu musíme poskytnout stejnou pomoc, pokud je v nějaké nouzi, jako duši. Sociální spravedlnost je tedy v židovském náboženství velice konkrétní, hmatatelná. Proto příkaz: „...budeš milovat svého bližního jako sebe samého“ (3 M 19,17) je velice konkrétní a má se v každodenním životě projevat konkrétními činy vůči sociálně slabším skupinám.

Hebrejšтина užívá pro dobročinnost dva výrazy:²

1. cedaka: označuje povinnou dobročinnost ve smyslu vyrovnávající sociální spravedlnosti, která se uskutečňuje v podstatě dáváním svého majetku k dobru hospodářsky slabých (obvykle formou peněžních darů). Důvod pro to nalézáme např. v 5 M 15,7-8: „Bude-li u tebe potřebný někdo z tvých bratří, v některé z tvých bran v tvé zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh, nebude tvé srdce zpupné a nezavřeš svou ruku před svým potřebným bratrem. Ochotně mu otevři svou ruku a poskytni mu dostatečnou půjčku podle toho, kolik ve svém nedostatku potřebuje.“ Péče o slabé a nemajetné byla tak vyzdvižena na náboženskou povinnost a slabým tak bylo zaručeno právo na dostačující pomoc. To ochraňovalo před pokořujícím pocitem při přijímání almužny. To je nejhlubší smysl zákonů. Proto vlastně ve starém Izraeli neexistoval vlastní stav žebráků.
2. Gmilut chasadim: tímto termínem se označuje vyšší forma židovské dobročinnosti, která pramení z rachmanut (milosrdenství). Nejde pouze o poskytování peněz, ale spíše o osobní účast na osudu trpících nouzi, např. péče o opuštěné a osamocené (sirotky, staré lidi), pohostinné přijímání cizinců,

péče o nemocné, utěšování truchlících a důstojné pohřbívání mrtvých.

Na této půdě činné židovské lásky k bližnímu vznikl v židovských obcích na celém světě bezpočet spolků, o kterých bude řeč dále.

Dříve než se budeme věnovat konkrétním formám sociální spravedlnosti, dobročinnosti a milosrdenství, podívejme se blíže na jednotlivé pojmy „vlastnictví“, „chudoba“ a „bohatství“, které tak často bývají příčinou toho, že ne všichni máme stejné podmínky k lidsky důstojnému životu.

V raných dobách Izraele bylo považováno vlastnictví a bohatství za výsledek úspěšné práce a zároveň za důkaz Božího požehnání (1 M 26,12: „Izák začal v té zemi sít a sklídl toho roku stonásobně.“). Hromadění majetku a bohatství vzniklé vykořisťováním bylo cílem kritiky proroků jako silné porušení starého společenského řádu, spočívajícího na vztahu mezi Bohem a Izraelem. Jako neodvratný důsledek tohoto porušení řádu pak byl zánik izraelského a judského království a exil. Majetek má ale i svůj sociální rozměr. Předně jako vlastnictví půdy slouží ve své funkci jako základní podmínka pro život rodiny a kmene. Jako obecný rámec všech ustanovení o majetku a vlastnictví půdy v této době je koncepce, že Bůh je vlastníkem celé země (3 M 25,23: „Země nesmí být prodávána bez práva na zpětnou koupi, neboť země je má. Vy jste u mne jen hosté a přistěhovalci.“).

Pojem „vlastnictví“ se však v židovství rozvíjel dále. Majetek je v první řadě prostředek k plnění povinností³ a pak teprve oblast, v níž může člověk vládnout svobodně podle své vůle. Proto se nesmí z vlastního majetku nic použít ani požit, dokud člověk za to Bohu nepoděkuje nebo nepoužije část na plnění nějakého Božího příkazu. Hlavním znakem majetku je, že se používá, že jeho majitel má právo jej používat. Rabínské právo však toto používání velmi omezuje:

- Majitel nesmí nějakou věc zničit, pokud k tomu nemá dobrý důvod. To souvisí s pozitivním postojem židovství k životu. Tělo, zdraví a majetek jsou ve službě Bohu, a proto nesmí být zničeny nebo poškozeny.
- Majitel není oprávněn vyloučit z užívání svého majetku druhé. Nesmí trvat na výlučnosti svého práva na tento majetek.
- Dědická práva jsou také v mnoha ohledech omezena. Zděděná půda nesmí být prodána, ale musí zůstat pro další generace. Tak majetek putuje stále od otců k synům a vnukům. Jedinec nesmí tento řetěz přerušit.
- Majitel je povinen v určitých případech obětovat svůj majetek, aby uchránil druhé před škodou.

Předpisy o sabatickém a jubilejním roce, zákony o chudých, zákaz lichvy a myšlenka povinnosti vůči smlouvě, zvláště ve vztahu k zemi, jsou základem sociální solidarity, na níž rabíni vybudovali židovský život.

S pojmem „majetek“ se vynořují zcela automaticky pojmy „chudoba“ a „bohatství“.

Jaký je postoj k chudým v hebrejské Bibli? Pokud žily izraelské kmeny nomádským a polonomádským způsobem života, musíme konstatovat, že se v jejich způsobu života neodlišovali chudí od bohatých.⁴ Teprve jejich usazení se způsobuje, že začínají mít podíl na Bohem darované zemi, ale zároveň docházejí do kontaktu s Kanaánci, kteří žili již ve městech a u kterých již byly patrné výrazné sociální rozdíly. Tak vzniká i u Izraelitů problém chudoby. V mudroslovné literatuře se vyskytuje větší množství výpovědí o chudých. Nacházejí se zde i věty o samozřejmém kladném hodnocení bohatství a tím začínají padat stíny na pojem chudoby. Na chudobu se začíná pohlížet jako na důsledek lidského jednání. Teprve po židovské válce se oficiálně zavádí obecní péče o chudé. Dávání almužen a dobrovolná dobročinnost ve prospěch chudých se stávají zvykem. Souvisí to mezi jiným i se zřizováním hospiců v synagogách.

Když se ptáme na význam slova „bohatství“ podle židovského učení, můžeme v 5. knize Mojžíšově číst tato Boží varování: „Až se dosyta najíš a vystavíš si pěkné domy a usídliš se, až se ti rozmnoží skot a brav, až budeš mít hodně stříbra a zlata, až se ti rozmnoží všechno, co máš, jen ať se tvé srdce nevypíná, takže bys zapomněl na Hospodina, svého Boha, který tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví. Vodil tě velikou a hroznou pouští, kde jsou ohniví hadi a štíři, žíznivým krajem bez vody, vyvedl ti vodu z křemene skály, krmil tě na poušti manou, kterou tvoji otcové neznali, aby tě pokořil a vyzkoušel a aby ti nakonec prokázal dobro. Neříkej si v srdci: 'Tohoto blahobytu jsem se domohl svou silou a zdatností svých rukou.' Pamatuj na Hospodina, svého Boha, neboť k nabytí blahobytu ti dává sílu on, aby utvrdil svou smlouvu, kterou přísahal tvým otcům, jak tomu je dnes.“ (5 M 8,12-18).⁵ Nesmíme tedy přeceňovat hmotný majetek a neoddávat se zcela úsilí, abychom jej získali. Musíme si být stále vědomi toho, že se na bohatství na vnější statky nesmí pohlížet jako na samoučel, nýbrž jako na prostředek k vedení způsobu života, který nám Bůh přikázal a jako na prostředek k prokazování dobra. Podle židovského učení je bohatý ten, kdo se těší ze svého podílu, kdo je spokojený s tím, co mu od Boha přichází a vystačí s tím, co získává. Tuto radost z majetku ale člověk může zakoušet pouze tehdy, když vidí vše, co má, jako pocházející a darované od Boha. Je pozoruhodné, že v biblické hebrejštině neexistuje žádný speciální výraz pro pojem „peníze“.⁶ Na označení tohoto slova slouží výraz „šekel“, což znamená „stejný, vyrovnaný“. Tedy majitel peněz je má použít také k vyrovnání nedostatku svých bližních a na podporu všech těch, kteří tyto prostředky nemají. Také v židovství je již patrné, že bohatství s sebou přináší jistá nebezpečí. Jedinec se může nechat svým bohatstvím svést, být závislý na něm, chamtivý, zapomenout na chudé a potřebné a neplnit svoji povinnost vůči nim

a být nevděčný vůči Bohu. Přesto je z hlediska judaismu bohatství hodnota, o níž stojí za to usilovat.

Nyní si všimněme konkrétních forem sociální spravedlnosti, milosrdenství a solidarity. Pročítáme-li Pět knih Mojžíšových, narážíme na spoustu ustanovení, která měla ulehčit život těm, kdo se ocitli v nějaké nouzi. Vzpomeňme alespoň ustanovení sabatického roku – šmita (3 M 25,4-5), kdy se sedmý rok nechala země ležet ladem a co na ní vyrostlo, mělo sloužit za potravu chudým lidem. V tomto roce se také promíjejí dluhy, v minulosti se také v tomto sedmém roce propouštěli otroci. Jako uzavření sedmiletých cyklů pak je padesátý rok – jovel (3 M 25,10-13), kdy se anulují všechny dluhy, veškerý majetek se vrací ke svému původnímu majiteli.

Na chudé a potřebné se ovšem má pamatovat i v dobách radosti – o šabat a svátcích. Za tím účelem bývají v každé židovské obci pokladničky pro chudé, kam je zvykem před šabatem nebo svátky vhodit na tento účel nějaké peníze. Je to jedna z forem finanční pomoci potřebným, aby žádný Žid nebyl odkázán na žebrání a mohl si na šabat a svátky opatřit pro sebe i svou rodinu vše potřebné.

V rabínské literatuře se objevuje 7 skupin skutků milosrdenství,⁷ které později v podobné verzi převzalo i křesťanství.

1. Sytit hladové a dávat žíznivým napít.
2. Oblékat nahé.
3. Navštěvovat nemocné.
4. Pohřbívat mrtvé a utěšovat umírající.
5. Vykupovat zajatce.
6. Vychovávat sirotky a poskytovat přístřeší bezdomovcům.
7. Vybavovat neprovdané chudé dívky věnem.

V minulosti bylo dalším zařízením, podtrhujícím sociální solidaritu, obecní útulek a ošetrovna pro chudé, pocestné a nemocné na každé židovské obci.⁸

Další institucí pak je pohřební bratrstvo – chevra kadiša. Zřejmě nejstarší bylo založeno v Praze v roce 1564.⁹ Fond tohoto bratrstva slouží také k udržování židovských hřbitovů. Jinak jeho hlavní funkcí je péče o umírající, zemřelé a pozůstalé.

Vidíme tedy, že milosrdenství a soucit patří k typickým znakům židovství. Zmiňuje se o tom rovněž zákoník Josefa Kara „Šulchan aruch“⁴⁰ v paragrafu 34. Tento paragraf obsahuje 16 částí. Na prvním místě je zde zdůrazněn příkaz dávat chudým almužnu (5 M 15,8; 3 M 25,36). Dobročinnost je znamením potomků našeho otce Abraháma (1 M 18,19). Člověk si musí být vědomý toho, že vše, co má, není jeho majetkem, nýbrž je to pouze dobro, které mu bylo svěřeno, aby skrze toto dobro plnil vůli Toho, který mu to svěřil. Tak se nemusíme obávat, že prokazováním dobročinnosti se náš majetek zmenší. K této povinnosti – prokazovat solidaritu a dobročinnost - je zavázán každý, i chudý, který sám žije z almužny. Neboť i když dá z toho mála,

co má, bude mu to připočteno stejnou měrou, jako když dává bohatý člověk ze svého nadbytku.

Existuje nějaká míra, kolik bychom měli chudým dát? V Kizzur Schulchan Aruch čteme, že pokud se jedná o chudého, který přijímá dary tajně, v skrytosti, musíme dávat tolik, aby byl schopen žít na té úrovni, na kterou byl zvyklý, než se stal chudým. Pokud se však jedná o žebrajícího na veřejnosti – vidíme ho na ulici – pak mu máme dát malý dar, který by odpovídal jeho důstojnosti, ale nejméně chléb a jídlo, které by vystačilo na nasycení dvakrát denně a pak také poskytnout možnost přenocování.

V podporování potřebných podle tohoto židovského zákoníku existuje určité pořadí. V první řadě musíme pomoci nám nejbližším – příbuzným, pokud jsou v nouzi. Ti mají přednost před všemi ostatními lidmi.

V prokazování dobročinnosti jsou různé stupně a k nejvyšším patří ten způsob, že podpoříme potřebné ještě dříve, než se potřebnými stanou, dříve, než upadnou do zjevné chudoby. Může to být např. včas poskytnutou půjčkou, sehnáním vhodného zaměstnání nebo přímo zaměstnáním dotyčné osoby. Při prokazování dobrodiní se má dbát na to, aby se prokazovalo pokud možno co nejvíce anonymně. Potřebný člověk nemusí vědět, kdo mu pomohl a tím snížíme jeho pocit hanby, který přijímání dobrodiní od druhých provází.

Dalším vývojem pak v novověku pojem sociální péče zahrnuje myšlenku působení na životní poměry lidí.¹¹ Jedná se o všechna opatření individuální péče jako je péče o rodinu – zdraví a výchova, poradenství a denní centra, dále pak uzavřená péče ve výchovných, léčebných a zaopatřovacích ústavech. Druhou velkou oblastí moderní sociální péče je sociální politika s jejími opatřeními pro zdravé životní a pracovní podmínky.

Moderní židovská sociální péče byla ve svém vývoji určována 3 proudy: náboženským, humanitárním a nacionálním.

- a) Nábožensky orientovaná sociální péče: jejími projevy byly např. veřejné vývařovny polévek pro chudé, péče o nemocné, nábožensky vedené výchovné ústavy.
- b) Humanitárně orientovaná sociální péče: projevovala se v západoevropských zemích hospodářskou výpomocí a pak ve vzdělávání mládeže v duchu emancipace ve zpřístupněných svobodných povoláních.
- c) Nacionálně orientovaná sociální péče: péče o pracující a rekvalifikace na práce, které budou obecně prospěšné pro osídlování Izraele.

Vidíme tedy, že láska k bližnímu neznamená v židovství zřeknutí se vlastního úsilí, neboť péče o své vlastní blaho je nejen morálně oprávněná, ale také přikázána.¹² Ale z rovnosti všech lidí před Bohem vyplývá, že každý jednotlivý člověk má nárok na životní štěstí. Tedy s úsilím o vlastní blaho se musí vázat nezištný soucit s druhými.

V českých zemích a na Moravě Židé udržovali čilý spolkový život a v rámci těchto spolků mnohé z nich měly za cíl právě dobročinnost, solidaritu, sociální pomoc apod. Podívejme se nyní na tento bohatý spolkový život na našem území v letech 1918-1948, kdy v podstatě veškerá spolková činnost ustala.¹³ Židovské spolky, politické strany a jiné organizace tvořily důležitou součást života Židů v českých zemích od 2. poloviny 19. století. Rovněž v různé míře a různém směru napomáhaly budování vztahů s Čechy a Němci v českých zemích. Židé nebyli v žádném případě pasivním objektem či pouhou trpnou obětí dějinného vývoje, za kterou jsou někdy pod vlivem zkušenosti holocaustu označováni. První Československá republika poskytovala poměrně příznivý prostor pro rozvoj společenského života Židů.

Po 15.3.1939 byla na židovskou náboženskou obec v Praze přenesena povinnost pečovat o vyřizování veškerých židovských záležitostí v protektorátu.¹⁴ Ještě v létě 1939 existovalo v českých zemích 379 židovských spolků (z toho 121 v Praze). Většina spolků se v té době věnovala sociální péči jako bylo udělování peněžitých podpor, poskytování bezplatné stravy, péče o nemocné a sirotky.

S ustáváním života židovských spolků se za okupace soustředily aktivity Židů kolem židovské náboženské obce v Praze. Ta převzala řadu činností jako organizaci zdravotní a sociální péče, zajišťování práce, pořádání sbírek i vzdělávací programy (jazykové kurzy a profesní přeškolení), které měly napomáhat hlavnímu cíli – umožnění emigrace co největšímu počtu Židů.

1797-1933	Derech ješara und Maskil el dol, spolek pro podporu nemocných
1855-1951	Soukromý ženský spolek pro výchovu chudých osiřelých dívek israelitských
1863-1916	Židovská všeobecná nemocnice
1866-1951	Židovské pohřební bratrstvo Chevra Kadiša
1877-1939	Krejcarový spolek pro podporu chudých osiřelých israelitských dívek v Čechách, Dívčí sirotčinec
1878-1932	Všeobecný podpůrný spolek
1879-1949	Humanitätsverein Poale Tow
1879-1940	Chanuka, spolek pro podporu chudé mládeže
1885-1949	Spolek lásky k bližnímu k podpoře ostýchavých israelitských chudých
1887-1936	Spolek israelitských žen pro sociální péči v Praze XII.
1892-1951	Spolek pro israelitské feriální osady (prázdninové)
1894-1938	Spolek pro vybudování židovské nemocnice v Praze
1897-1948	Pomocný spolek israelitské náboženské obce na Královských Vinohradech pro chudinství a ošetřování nemocných
1897-1938	Spolek Israelitský sirotčinec pro hochy z Čech
1900-1939	Spolek pro bezplatné zaopatřování práce
1901-1947	Sirotčinec pro židovské dívky (dříve Krejcarový spolek pro podporování chudých osiřelých židovských dívek)
1903-1951	Israelitský spolek poskytující hochům stravu
1903-1934	Israelitský spolek poskytující stravy
1906-1947	Erster israelitischer Wohlfahrtsverein Fortuna
1907-1948	Spolek pro vybudování židovské nemocnice
1908-1942	Unterstützungsverein für mittellose israelitische Universitätshörer
1908-1943	Verein Zedoko zur Unterstützung armer Israeliten
1908-1940	Jubilejní fond, spolek pro podporu nemajetných židovských žáků na českých školách v Praze
1909-1950	Verein zur Errichtung und Erhaltung einer Pflege und Erziehungsanstalt für schwachsinnige israelitische Kinder und Idioten (později Spolek pro péči o slabomyslné)
1911-1948	Smíchovský israelitský dobročinný ženský spolek
1911-1939	Spolek pro bezplatné stravování israelitských dívek v Praze
1912-1946	Dobročinný spolek Hvězda při Svazu českých pokrokových židů
1913-1948	První pražský israelitský dobročinný spolek Svěpomoc
1914-1951	Spolek pro israelitský sirotčinec pro hochy
1916-1948	Spolek pro bezplatné stravování israelitských dívek
1916-1949	Pensijní spolek israelitských učitelů a kulturních úředníků v ČSR

1916-1948	Lidumilný spolek B'ne Jisrael
1916-1940	Ženský židovský pohřební spolek
1917-1942	Allgemeiner Unterstützungsverein für Kranke, Rekonvalescente und Curbedürftige
1917-1948	Smíchovský židovský podpůrný spolek pro chudé a nemocné
1917-1948	Humanitní spolek Gomle Chesed
1918-1948	Pražské israelitské bratrstvo pro ošetřování nemocných
1919-1948	Podpůrný spolek pro nemajetné israelitské studenty
1920	Hilfsverein für nothleidende jüdische Bevölkerung in Galizien, Ortsgruppe Prag
1921-1943	Židovská ústředna pro sociální péči v ČSR
1921-1943	Spolek židovských válečných poškozců a invalidů v ČSR
1923-1940	Židovská péče o nemocné Bikur Cholim
1931-1933	Dámský podpůrný spolek
1931-1936	Israelitisches Kurhospital in Marienbad
1932-1948	Domov pro opuštěné židovské děti v Praze
1936-1940	Pomocný spolek israelitské náboženské obce v Michli pro podporování chudých
1937-1940	Ústředí pro všeobecnou židovskou sociální péči v ČSR
1946-1949	Židovský spolek pro ochranu zdraví

Židovská náboženská obec v Praze pak také nakonec stála u hromadné likvidace židovských spolků, k níž přistoupili nacisté na jaře roku 1940. ŽNO zlikvidovala na příkaz Ústředny pro židovské vystěhovalectví na základě nařízení říšského protektora ze dne 5.3.1940 na 86 pražských spolků jako byly Židovská matice školská pro Čechy, Židovské muzeum, Společnost pro dějiny Židů v Praze, Spolek Sinai, Židovský lidový spolek Sion, Židovská ženská organizace (WIZO) pro Čechy, Spolek židovských akademiků Theodor Herzl, Židovská péče o nemocné, Židovský sportovní klub Hagibor, Tělovýchovná jednota Makabi aj.

To, co bylo řečeno o Praze a Čechách, platí také pro Moravu a Slezsko. Dokumentujme si to na příkladu Opavy a Krnova.

V Opavě vznikla židovská náboženská obec v roce 1868.¹⁵ Poté začíná čilý kultovní, kulturní i společenský život, jehož odrazem je i postupný vznik jednotlivých židovských spolků. Největší rozkvět spolkového života spadá do období, kdy byl v roce 1879 ustanoven první oficiální rabín obce dr. Abraham Blüh a graduje v době, kdy byl předsedou obce advokát JUDr. Theodor Sonnenschein (v letech 1888-1919).

V roce 1882 byl založen Židovský spolek pro podporu nemocných a zemřelých v Opavě – Chewra Kadischa, v roce 1883 Spolek pro výstavbu templu, jehož přičiněním pak byla postavena nová synagoga v módním orientálně-byzantském slohu v r. 1896. V roce 1889 vznikl Ženský dobročinný spolek, který se zabýval charitativní činností, zejména podporoval chudé žáky z opavské židovské školy. V roce 1898 pak byl ustaven Židovský humanitní spolek Loge Silesia B'nai Brith. V tomtéž roce vznikl také Spolek pro zřízení židovského jubilejního sirotčince Františka Josefa I., který v roce 1922 změnil název na Židovský spolek pro podporu starých osob a péči o sirotky. Existoval do

roku 1938. Jako určitá zvláštnost byla v Opavě ustavena v roce 1927 pobočka Svazu židovských řemeslníků. Zvláštnost s ohledem na tento poněkud pro židovské etnikum neobvyklý způsob obživy.

Kromě Opavy připomeňme ještě spolkovou činnost v Krnově. Zde vznikla samostatná židovská náboženská obec v roce 1877. Tamní Židé měli k dispozici synagogu již od roku 1871, která jako jedna z mála nebyla vypálena a stržena za Druhé světové války a existuje dodnes, byť ne pro kultovní účely. Jako nejstarší spolek v Krnově vznikl v roce 1879 Chewra Kadischa, následně v roce 1886 Židovský ženský spolek v Krnově, který pomáhal židovským méně majetným a sociálně slabším osobám. Za zmínku také stojí, že v roce 1936 byl zde také slavnostně otevřen Židovský domov jako ideální schůzovní a přednáškové místo pro uspokojování společenských potřeb, i když existoval pouze krátkou dobu.

Chtěla bych zmínit ještě jeden druh sociální pomoci, který se rozbíhá v České republice, prozatím v Praze, v Brně a v Ostravě. Jedná se o Agenturu domácí péče Ezra. Vznikla v září 2002 díky grantu Nadačního fondu obětem holocaustu, jehož zřizovatelem s vládní podporou byla v roce 2000 Federace židovských obcí v ČR.¹⁶ Tento grant byl získán na zřízení a rozvoj komplexní domácí péče o lidi, kteří přežili holocaust, o zdravotně a sociálně potřebné členy židovské obce a o jejich rodinné příslušníky. Náplní jeho činnosti je domácí ošetrovatelská péče včetně ergoterapie a pak sociální a pečovatelské služby. V Ostravě vznikla v lednu 2004 rovněž Agentura domácí péče Tikva, jejíž činnost je obdobná jako činnost pražské agentury.

Hovoříme-li o sociálním rozměru židovství, domnívám se, že je na místě zmínit také současnou sociální situaci v dnešním Izraeli. Je obecně známo, že za 55 let existence si Izrael nevedl po hospodářské stránce špatně – zajisté také díky zahraniční pomoci

a lidé tím pádem také žili na dosti vysoké úrovni. Ale již řadu měsíců trvá konflikt s Palestinci a poslední 2 roky zaznamenává izraelské hospodářství hlubokou recesi. To se samozřejmě odráží i na životě obyčejných lidí a tak stoupá počet těch, kteří žijí na hranici chudoby.¹⁷ Proto vláda Ariela Sharona chce s ohledem na tuto hlubokou hospodářskou a finanční krizi učinit některá nepopulární opatření, např. zvýšit věk odchodu do důchodu ze 65 na 67 let nebo snížit některé sociální dávky jako přídavky na děti nebo přídavky pro postižené lidi. Mají být také zmrazeny některé sociální výdaje, zkráceny rodinné přídavky a také daňová zvýhodnění lidí žijících na venkově. Se zkrácením platů musí počítat také státní zaměstnanci, jejichž měsíční příjem přesahuje 6 000,- šekelů (tj. asi 1 100,- Euro, tj. asi 33 000,- Kč). Míra nezaměstnanosti již přesáhla 10%.¹⁸ Chudí lidé také obléhají nemocnice a tam si vyžebraávají alespoň jedno teplé jídlo. V centru Tel Avivu bezdomovci zřídili stanové městečko.

Tímto obrázkem ze současnosti bych uzavřela své zamýšlení nad sociálním rozměrem židovství.

Poznámky:

- 1) Matoušek, Oldřich. Základy sociální práce. Praha: Portál, 2001, s. 28-38.
- 2) Jüdisches Lexikon, Bd IV/2. Berlin: Jüdischer Verlag, 1930, s. 1476-1479.
- 3) Falk, Zeev W. Eigentum – Judentum. In Theologische Realenzyklopädie, Bd. 9. Berlin 1979, s. 407-410.

- 4) Hauck, Friedrich a Bammel, Ernst. Ptochós. Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament. Bd. 6. Stuttgart 1959, s. 889-902.
- 5) Bible. Ekumenický překlad. Praha: ÚCN, 1979.
- 6) Ivrít už má moderní výraz „kesef“, ovšem „šekel“ zůstává jako měna (NIS – nový izraelský šekel).
- 7) The Jewish Encyclopaedia, Vol. 3. New York and London: Funk and Wagnalis Comp., 1901-1906.
- 8) Matoušek, Oldřich. Základy sociální práce, tamtéž.
- 9) V současné době Chevra kadiša v Praze neexistuje, vše kolem pohřbu zařizuje přímo rabinát.
- 10) Kizzur Schulchan Aruch, Bd. 1. Basel: Goldschmidt, 1998, s. 196-204.
- 11) Jüdisches Lexikon, Bd IV/2. Berlin: Jüdisches Verlag, 1930, s. 1468-1475.
- 12) Jüdisches Lexikon, Bd IV/1. Berlin: Jüdisches Verlag, 1930, s. 374-375.
- 13) Křestán, Jiří. Židovské spolky v českých zemích v letech 1918-1948. Praha: Sefer, 2001, s. 144-174.
- 14) Tamtéž, s. 67-68; 71-72.
- 15) Šrámek, Pavel. Židovské spolky a korporace na území opavského Slezska. Sborník s. 86-91.
- 16) Wilczová, Eva. Nejmladší agentura pro nejstarší klienty. In Sestra, 2003, č. 2, s.4.
- 17) Wirtschaftskrise: Israel will Pensionsalter auf 67 Jahre anheben. – viz také: Regierung stimmt für Sparhaushalt. In Gemeinde, Nr. 549, 2003, April, s. 8.
- 18) Yaron, Gil. Im Osten nichts Neues. Illustrierte Neue Welt, Februar/März 2003, Nr. 2/3, s. 3.

Adresa:

Mgr. Eva Sotoniaková, Th.D.

Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, Ostrava, ČR
e-mail: eva.sotoniakova@osu.cz

PROBLÉM PREKLADU REÁLIÍ V SLOVENSKÝCH PREKLADOCH V. S. SOLOVJOVA

Die Problematik der Übersetzung der Fremdreolien in der Übersetzung von V.S. Solovjov.

Dušan Tellinger

katedra jazyků UPJŠ, Košice, SR

Souhrn:

Způsoby převodu cizojazyčných reálií patří k nejnáročnějším problémům. V poslední době je tomuto problému věnována značná pozornost teoretického výzkumu. Předpokladem adekvátního překladu sledované slovní zásoby je nezbytná nejenom dobrá vybavenost jazyková, ale také široká znalost kulturní historie obou národů společně se schopností psychologické aplikace.

Klíčová slova: Způsoby převodu cizojazyčných reálií patří v teorii i praxi překladu k nejnáročnějším.

Zusammenfassung

Übersetzung der Fremdreolien gehört zu den schwersten Problemen. Man widmet sich in letzter Zeit dieses Problem viel Aufmerksamkeit theoretischer Erforschung. Voraussetzung richtiger Übersetzung diesen Wortschatz ist nötig nicht nur gute linguistische Kenntnisse, sondern auch gründliche Kenntnisse der Kulturhistorie beiden Nationen mit der Fähigkeit psychologischer Geltendmachung.

Schlüsselworte: Übersetzung der Fremdreolien gehört zu den schwersten Problemen.

Preklad slov označujúcich ruské reálie, t. j. prvkov kultúrneho kódu realizovaných v origináli, si vyžaduje od prekladateľa všetky druhy prekladateľských kompetencií - okrem jazykovej kompetencie kultúrnu, bikultúrnu a interkultúrnu kompetenciu, komunikačnú, sociálnu a pragmatickú kompetenciu. Prekladateľ podľa súčasnej teórie prekladu je prostredníkom medzi kultúrami a preklad je osobitným druhom medzikultúrnej komunikácie, ktorej konečným cieľom je prekonanie kultúrnych bariér. Tieto bariéry sa pri prekladaní V. S. Solovjova - autora žijúceho v dobe nám relatívne nie vzdialenej, a v ruskom prostredí, ktoré vnímame ako kultúrne blízke - odstraňujú jednoduchšie než pri prekladaní časove a kultúrne nám vzdialeného autora. Preklady V. S. Solovjova si nevyžadujú teda tak obsiahle komentovanie dobových reálií, ako je to napr. v Danteho Očistci, kde Felixove poznámky predstavujú bádateľské dielo, ktoré pomáha orientovať sa nielen v danteovskom básnickom svete, ale i v celej stredovekej literatúre. Podobne je tomu aj v slovenských prekladoch V. S. Solovjova, kde je komentár prekladateľa prof. Jána Komorovského zameraný na dobové ruské reálie posledných dvoch - troch desaťročí 19. stor. a slúži čitateľovi pri pochopení miesta Solovjova vo vtedajšej ruskej spoločnosti.

Poznatzky o kultúre národa, z jazyka ktorého sa prekladá do rodného jazyka, sa donedávna vnímali len ako určité pozadie prekladateľskej práce, ktoré je relevantné pri riešení niektorých jazykových problémov.

Rozumeli sa pod tým predovšetkým reálie, ktoré sú typické pre určitú krajinu, pre určité historické obdobie. Bolo to dosť obmedzené chápanie kultúrnych prvkov originálu, pretože kultúru cudzej krajiny, v ktorej dielo vzniká, tvoria nielen staticky existujúce javy - reálie, ale aj normy, konvencie, hodnoty, očakávania a skúsenosti určitého jazykového spoločenstva. Prekladateľ sa musí dobre vyznať popri cudzích reáliách a spomenutých mimojazykových reáliách cudzieho jazykového spoločenstva rovnako dobre aj v normách, hodnotách, očakávaniach a skúsenostiach svojho vlastného jazykového spoločenstva. Teda táto prekladateľova kompetencia medzi kultúrami znamená, že „prekladateľ musí vedieť ohodnotiť, ako sa príslušníci oboch kultúr vidia vo vzťahu k inej kultúre a aké vedomosti o inej kultúre majú, a akú predstavu majú o tom, ako na nich nazerajú príslušníci inej kultúry“ (Witteová 1998:347).

Medzikultúrne faktory v procese prekladu skúmal podrobne slovenský teoretik prekladu Anton Popovič, ktorý konštatoval, že pri preklade dochádza ku konfrontácii dvoch kultúrnych systémov, a síce na komunikačnej a textovej rovine. Prvky kultúry, ľudskej civilizácie v najširšom zmysle patria teda k základným stavebným kameňom každého diela: „Kontext kultúry, v ktorej text vznikol, sa demonštruje predovšetkým v téme, ako prírodné a spoločenské reálie, historický a krajový kolorit, kultúrne návyky a tradície, spolo-

české vzťahy a kultúrne archetypy“ (Popovič 1975: 186).

Širokú vrstvu ruských reálií, ktoré sa v prekladoch V. S. Solovjova komentujú, možno rozdeliť na niekoľko skupín a ilustrovať príkladmi. No predtým si ešte pripomeňme, ako sa vlastne definujú reálie v teórii prekladu. Z českých autorov sa zmieňuje o reáliách v súvislosti s ťažko preložiteľnými slovami M. Jehlička: „slova označujúci reálie, t. j. kulturní, prírodní, zvykové apod. jevy, jež si obvykle zcela nekorrespondují v jiné kultuře“ (Jehlička 1977:201). Najuznávanejšími odborníkmi na reálie sú S. Vlachov a S. Florin, ktorí ich v svojej knihe celej venovanej reáliám definujú nasledovne: „ () ,

(, ,) ; / , , , 0 , ; , ;

“ (Vlachov - Florin 1980:47).

Z klasifikácie reálií vypracovanej S. Vlachovom a S. Florinom vyberieme dve hlavné skupiny, ktoré sa v slovenských prekladoch V. S. Solovjova vyskytujú: etnografické a spoločensko-politické reálie.

I. Etnografické reálie:

1. reálie každodenného života: a/ jedlá a nápoje; b/ oblečenie; c/ obydlia a ich zariadenie, vybavenie domácností; d/ dopravné prostriedky; 2. reálie umenia a kultúry; 3. etnické reálie;

4. reálie označujúce jednotky mier a peňažné jednotky (rubel a zlatka v Listoch Fajvelovi Bencilovičovi Gecovi).

II. Spoločensko-politické reálie predstavujú ťažisko problematiky kvôli obtiažnosti ich prekladu do slovenčiny. Sú to predovšetkým: 1. reálie verejnej správy (často sa opakuje v Židovstve a kresťanskej otázke reálie gubernia); 2. orgány moci, ku ktorým priradujeme:

a/ riadiace organizácie (napr. synoda) a b/ riadiace osoby (vrchný prokuror synody, bogdychán); 3. reálie politického života, ktoré sú typické pre obdobie po zrušení nevoľníctva, ako napr. zemské ustanovizne (zemstvo), naďalej existujúce občiny, statkári , jedi-novláda (t. j.

samoderžavie ruských panovníkov); v súvislosti s hnutím proti židovstvu po roku 1881, ktoré spomína S. V. Solovjov v korešpondencii s F. B. Gecom, aj pogromy. Reálie spoločenského života prechádzajú celou tvorbou S. V. Solovjova; tak sa v Tretej reči pamiatke Dostojevského dostávame od čias stredovekých, čiže od zrodu Ruského štátu s kniežatami a ich družinami, z ktorých vznikla statkárska šľachta, so slobodnými kupcami - jadrom vznikajúceho mešti-anstva, so slobodne sa pohybujúcimi roľníkmi - neskoršími nevoľníkmi, cez Petrovu reformu, panovanie Alexandra I. až po 19. storočie s dejateľmi štyridsi-

atych rokov a reformy šesťdesiatych rokov. Tu je už ťažké určiť hranicu medzi reáliami spoločenského života a historickými reáliami, akými sú aj napr. slávne bojiská v ruských dejinách - Kulikovské pole, Poltava - spomínané v Listoch nedelňných a veľkonočných. 4. reálie ruského pravoslavia, ktoré predstavujú veľký kultúrny problém v prekladoch z ruštiny. Slovenskému čitateľovi sú známe reálie ako staroverci, rozkol, no ďalšie reálie môžu predstavovať problém, ktorý sa rieši podrobnými vysvetleniami v poznámkach, napr. spravodlivci: „spravodlivci - (rusky) ´pravedniki´, spravodliví - vo východnej cirkvi vyznávači, ľudia, žijúci sväto vo svete, nie ako pustovníci alebo mnísi, ale normálnym rodinným a spoločenským životom, ako bol napríklad starozákonný Jób“. Aj ďalšie cirkevné reálie, vyžadujúce si objasnenie, sú v poznámkach dostatočne vysvetlené, tak napr. rozdiel medzi východnou cirkvou a katolíkmi v považovaní sv. Augustína za blahoslaveného či svätého.

Tu sa už dostávame k otázke mimojazykových reálií, ktorých pochopenie čitateľom si vyžaduje od prekladateľa objasnenie na konci diela resp. v poznámkach pod čiarou či v predslove alebo v doslove, no možné sú i stručné vysvetlenia priamo v texte. Túto nutnosť odrážajú i názory teoretikov prekladu. Jedným z nich je i upozornenie francúzskeho teoretika prekladu Georgea Mounina na problém, ktorý vzniká pri konfrontácii východného a západného kresťanstva pri prekladoch z ruskej literatúry. Konkrétne uvádza Gogolovu hru Revízor a deň príchodu Chlestakova (deň sv. Bazílie Egyptského - deň svätého Vasilija Jegipťanina), kde je nutné v preklade dať doplňujúcu informáciu, „lebo západné publikum nevie, že tento deň je 19. februára“ (Mounin 1967:138). Niektorí prekladatelia nerešpektujú presné vymedzenie deja hry dané dňom tohto pravoslávneho svätca a v snahe pomôcť publiku pri percepcii diela nahrádzajú tento deň iným, známejším - tak napr. v jednom z troch slovenských prekladov Revízora (Zora Jesenská 1961) je to deň Petra a Pavla, v jednom zo štrnástich nemeckých prekladov je to druhý turecký deň (v poradí vo štvrtom nemeckom preklade Revízora v preklade Ericha Müllera - Mníchov 1924).

Možné je aj ponechanie pôvodnej formy - len s prispôbením k jazyku, do ktorého prekladáme, ako to napr. aplikuje Zdeňka Vychodilová v českom preklade Gogolovho diela „Razmyšlenija o Božestvennoj liturgii“: „U vlastních jmen (týka se jmen svatých) jsem většinou upravovala jejich podobu hláskoslovnou nebo tvaroslovnou modifikaci do podoby vlastní češtiny, např. Daniel místo Daniil, Basil Veliký místo Vasilij Velikij atp.“ (Vychodilová 1996:250).

Nakoniec možno ešte spomenúť taký závažný problém, aký predstavujú ruské názvy ulíc a novín resp. časopisov. V. S. Solovjov právom predpokladal, že ruský čitateľ jeho diel pozná spomínané miesta (názvy mestských častí či iných lokalít), periodík, na ktoré sa odvoláva, ako aj autorov a diela, z ktorých nie-

kedy cituje alebo ich len spomína. Tak sa v slovenských prekladoch V. S. Solovjova stretávame s názvami peterburských ulíc ako napr. Voznesenský prospekt (pri Siňom moste) alebo Galernaja. Pri prekladoch z ruštiny do iných európskych jazykov panuje nejednotnosť, akým spôsobom uľahčiť čitateľovi prekladu príjem takýchto informácií. Ako príklad uvedieme jednu z peterburských ulíc spomínanú v Anne Kareninovej L. Tolstého - Bolšaja morskaja: v tejto forme ostáva v slovenskom, nemeckom i maďarskom preklade (Bolšaja Morskaja, Bolschaja Morskaja, Bolsaja Morszakaja), v anglickom je čiastočný preklad Great Morskáya. Prekladatelia väčšinou miestne názvy neobjasňujú ani v poznámkach pod čiarou ani v poznámkach na konci knihy (výnimkou je napr. anglický preklad Anny Kareninovej - Ware 1995, kde prekladateľka Constance Garnettová umiestnila pred samotným prekladom 13 ruských reálií s anglickým komentárom, medzi nimi aj spomínanú peterburskú ulicu). Možný je aj preklad priamo v texte pri ruskom názve, napr. v slovenskom preklade Legendy o Antikristovi v predslove je citovaný synovec V. S. Solovjova Sergej Michajlovič Solovjov, ktorý medzi iným vraví: „Rozhodli sme sa pozvať na čítanie B. N. Bugajeva, mladého básnika, ktorý býval spolu s nami v Bogdanovovom dome na rohu Arbatu a Peňažnej uličky /Denežnyj pereulok/“. V samotnom diele by možno tento spôsob prekladu pôsobil rušivo, v úvode, kde sa dielo objasňuje, toto doplnenie v citáte len pridáva na informatívnosti.

Čo sa týka názvov ruskej tlače, aj tu je situácia dosť podobná. Stretávame sa s celým radom periodík, ktorých orientácia je čitateľovi väčšinou jasná už z autorovho textu a dodatočne objasňovaná prekladateľskými poznámkami. V prekladoch Solovjovových Listov Fajvelovi Bencilovičovi Gecovi a Listov nedeľných a veľkonočných ostáva ich prepis z ruštiny, vo vysvetlivkách je v zátvorkách uvedený aj slovenský preklad, napr.: „Russkoje obozrenie“ (Ruský prehľad), „Novoje vremja“ (Nová doba). V poznámkach pod čiarou, ktoré pripájal k svojim prácam sám autor, sú názvy tlačovín len v prepise, bez prekladu, napr. v Listoch nedeľných a veľkonočných poznámka: „Bolo uverejnené v 'Pravoslávnom obozrenii' za máj tohto (1884) roku“. V prekladoch z ruštiny do slovenčiny, nemčiny, angličtiny, maďarčiny je značné kolísanie, či v texte ponechať prepis ruského názvu novín či časopisu alebo názov preložiť priamo v texte. Spomenieme ako príklad časopis „Moskovské vjedomosti“, ktoré spomína V. S. Solovjov v svojej korešpondencii a v poznámkach je daná aj ich stručná charakteristika pri redaktorovi tohto nacionalistického časopisu Michailovi Nikiforovičovi Katkovovi. Časopis „Moskovské vjedomosti“ sa spomína aj v Gogolovej hre Revízor a v nemeckých prekladoch je stále preložený názov: „Moskauer Nachrichten“, „Moskauer Zeitung“ alebo „Moskauer Anzeiger“, iba v poradí trinástom z doterajších štrnástich prekladateľ Georg Schwarz (Berlin a Weimar 1973) ponecháva v texte „Moskowskije

wedomosti“ a dáva ich stručnú charakteristiku v poznámkach na konci knihy.

Nemožno sa však obmedziť len na transliteráciu alebo preklad, sú aj ďalšie možnosti, o ktorých pojednáva lipský teoretik prekladu E. Fleischmann. Uvádza príklady na kultúrne prispôbenie ruských sakrálnych objektov v nemeckom kontexte, čo možno ilustrovať piatimi spôsobmi (ilustrujeme na príklade Troice-Sergijeva lavra):

1. transliterácia: Troize-Sergijewa Lawra;
2. transliterácia a preklad jedného komponenta: Troize-Sergijew-Kloster, Troize-Sergijewski-Kloster, Troiza-Sergi-Kloster, Troizk-Sergius-Kloster;
3. preklad: Dreifaltigkeits-Sergius-Kloster, Dreieinigkeits-Sergius-Kloster, Kloster der Heiligen Dreieinigkeits und des Heiligen Sergius, Dreifaltigkeits-St.-Sergius Kloster;
4. preklad celého názvu a transliterácia v zátvorkách: Dreifaltigkeits-Sergius-Kloster (Troize-Sergijewa Lawra);
5. preklad, ktorý zahrňa aj kultúrnu informáciu o danom kláštore: das sich in der Nähe von Moskau befindliche Dreifaltigkeits-Sergius-Kloster (Fleischmann 1996:56-57). Pritom slovenskému čitateľovi prekladu z ruštiny možno ani nie je známy fakt, že Troice-Sergijeva Lavra, ktorá sa spomína v Listoch Fajvelovi Bencilovičovi Gecovi („Po mojom návrate z Trojice do Moskvy...“, alebo na inom mieste: „Odcestoval som na dva týždne k Trojici s cieľom utiahnúť sa do úplnej samoty, ...“) zohrala v dejinách výnimočnú úlohu a bola nadradená ostatným monastierom ako významné centrum pravoslavia.

Prekladateľských problémov, týkajúcich sa vedomostí čitateľa o ruskej skutočnosti, je veľmi mnoho. K nim patrí aj otázka spomínania literárnych postáv, ktoré sú pre Rusov bežne známe. To je typické nielen pre rôzne žánre ruskej literatúry, ale aj pre jazyk bežného Rusa, v ktorom sa často odvoláva na rôznych literárnych hrdinov. V Troch rečiach pamiatke Dostojevského je autorská poznámka pod čiarou: „V porovnaní s Oblomovom Famusovovci a Molčalinovci, Oneginovci a Pečorinovci, Manilovovci a Sobakevičovci, nehovoriac už o hrdinoch Ostrovského, všetci majú len špeciálny význam“. V takomto prípade ostáva prekladateľovi V. S. Solovjova spoliehať sa na erudíciu slovenského čitateľa a nepodceňovať ho komentovaním jednotlivých literárnych postáv.

V určitom zmysle už i slovenský preklad názvu diela Listy Fajvelovi Bencilovičovi Gecovi (z ruského originálu Pisma i priloženie) obsahuje určitú informáciu - meno, ktoré je tiež svojho druhu reáliou. Akú váhu má práve výber názvu, kde má prekladateľ značnú slobodu rozhodnutia, potvrdzuje český preklad filozofických esejí Solovjova pod názvom „Idea nadčloveka“, o čom sa Zdeňka Vychodilová vyjadruje nasledovne: „Votobia, „Idea nadčloveka“, (Vychodilová 1998:60).

Záverom môžeme spomenúť dve základné tendencie pri preklade slov označujúcich reálie: snahu

zachovať aj za cenu množstva vysvetliviek čo najviac ruských reálií v ich transkribovanej forme, čiže princíp ponechávajúci, ako je to aj v slovenských prekladoch V. S. Solovjova; na druhej strane nahradzovanie cudzích reálií prvkami domácimi na základe určitej podobnosti či zhody dôležitých vlastností, pričom sa uplatňuje hlavne funkčný zreteľ: nahradzujúci prvok spĺňa v preberajúcej kultúre podobnú úlohu ako pôvodný prvok v kultúre originálu, aj keď detaily vonkajšej formy sa môžu neraz líšiť. Takouto cestou sa uberajú niektorí prekladatelia beletrie a obzvlášť to platí pre satirickú literatúru - markantným príkladom je preklad Zory Jesenskej Gogolovho Revízora. Preklad V. S. Solovjova si vyžaduje dokonalú presnosť pri preklade slov označujúcich realie, zachovanie ich faktografickej úlohy, čo bolo v skúmaných slovenských prekladoch V. S. Solovjova maximálne splnené.

Literatúra:

E. Fleischmann, Pokrow-Kirche, Kirche zu Mariä Schutz und Fürbitte, Kirche Mariä Schutz und Schirm oder Kathedrale des Schutzmantels der Madonna - Probleme der Deutung und Wiedergabe sakraler und kunstwissenschaftlicher Eigennamen, in: Eigennamen in der Fachkommunikation. R. Gläser (ed.). Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main 1996: s.47-62.

M. Jehlička, Úloha reálií ve výchově překladatelů, in: Preklad odborného textu. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1977: s.195-202.
G. Mounin, Die Übersetzung. Geschichte. Theorie. Anwendung. Nymphenburger Verlagshandlung, München 1967.
A. Popovič, Teória umeleckého prekladu. Tatran, Bratislava 1975.
V. S. Solovjov, Legenda o Antikristovi (Z Troch rozhovorov, 1900). ARS STIGMY, Bratislava 1992. /preložil prof. J. Komorovský/
V. S. Solovjov, Listy Fajvelovi Bencilovičovi Gecovi. Edícia JUDAICA SLOVACA, Bratislava 1996. /preložil prof. J. Komorovský/
V. S. Solovjov, Listy nedeľné a veľkonočné a iné vybrané spisy. Transcius, Liptovský Mikuláš 1997. /preložil prof. J. Komorovský/
S. Vlachov, - S. Florin, Neperevodimoje v perevode. Meždunarodnyje otnošenija, Moskva 1980.
Z. Vychodilová, in: Porovnávací opis statiky a dynamiky súčasného ruského jazyka z teoretického a praktického hľadiska. STIMUL, Bratislava 1998: s.57-60.
Z. Vychodilová, Několik poznámek k překladu religiózní literatury, in: Rossica Ostraviensia '96, Ostrava 1996: s. 247-251.
H. Witteová, Die Rolle der Kulturkompetenz, in: Handbuch Translation. M. Snell-Hornby, - H. G. Hönig, - P. Kušmaul, - P. A. Schmitt, (ed.). Gunter Narr Verlag, Tübingen 1998: s. 345-348.

Adresa:

*PhDr. Dušan Tellinger, CSc., Katedra jazykov UPJŠ,
Mojmírova 2, 04001 Košice, SR
tellinge@kosice.upjs.sk*

STRATEGICKÉ PROBLÉMY CELOŽIVOTNÍHO UČENÍ PRO ČR

Strategic problems of lifelong education in the Czech republic

*Písemný podklad referátu pro celostátní seminář
„Celoživotní učení - Kroměříž 2004“, 25. - 26. květen 2004 PhDr. Ivan Fišera
profesor CMC - Graduate School of Business, Praha, ČR*

Úvod:

Je obecně známé, že celoživotní učení se stalo ve vyspělých státech předmětem mimořádné pozornosti. Dynamika vývoje informačních a technických struktur, globální konkurence a proměnlivost pracovního trhu moderních společností nutí prakticky každého občana vzdělávat se po celý život. To současně klade před vlády, regionální autority, svět businessu a nevládní organizace naprosto nezastupitelnou úlohu celoživotní vzdělání jednotlivců rozhodně a odvážně podporovat a usměrňovat. Jen reprezentace, které to dokázaly, vynesly své občany na špičky konkurenceschopnosti, a to dokonce před původně mnohem bohatší a mocnější státy. Proto by bylo nutné považovat za velmi nebezpečné jakékoliv další váhání a přešlapování našich politických autorit tváří v tvář odpovědnosti za dotažení celoživotního vzdělávání na aspoň uspokojivou mezinárodní úroveň.

Na tomto fóru také není třeba zdůrazňovat, že Evropská unie klade celoživotní vzdělávání do centra svého úsilí o ekonomický, sociální, politický a kulturní rozvoj. Vedle cílů zaměřených na individuální naplnění, aktivní občanství a snížení sociální exkluze je i v rámci EU kladen zásadní důraz na posílení zaměstnanosti, a proto i na přizpůsobení kvalifikace Evropanů potřebám zaměstnavatelů. A to vše je děláno především v zájmu posílení konkurenceschopnosti evropské populace a podpoření zájmu investorů o ní.

Patří také k přednostem EU, že její pojetí celoživotního vzdělávání je podobně jako v jiných světových megaregionech široké a komplexní. Její známé reprezentativní „Memorandum o celoživotním vzdělávání“¹ proto chápe celoživotní vzdělávání jako „veškeré učení, které se uskuteční během života, a to s cílem zlepšit znalosti, dovednosti a kompetence v rámci osobních, občanských, sociálních a zaměstnaneckých perspektiv.“ Právě tento přístup je u nás doma třeba seriózně a vážně diskutovat, protože již delší dobu jsme svědky uměle prodlužované tendence udržovat vzdělávání dospělých jako popelku organizačně i koncepčně izolovanou od vzdělávání dětí a mládeže.²

Jistě bychom také neměli opomíjet komplexní pojetí cílů EU, v nichž se prosazuje snaha o vyváženost osobních, sociálních, politických, kulturních a v neposlední řadě ekonomických funkcí celoživotního vzdělávání. Považuji ale za nutné zdůraznit, že vzhledem k výši ne-

zaměstnanosti v České republice a její nepřilíživé pozici v evropském i globálním kontextu konkurenceschopnosti je nutné zaměřit se nyní v celoživotním učení rozhodně na problematiku budoucího vývoje zaměstnanosti české aktivní populace a na konkurenceschopnost českého pracovního potenciálu právě v tomto širším evropském i světovém kontextu. Musíme si být plně vědomi toho, že státy, které nám nejvíce konkurují, jsou právě v oblasti vzdělávání velmi aktivní, a proto máme velmi málo důvodů postupovat tak pomalu jako dosud.³

Seminář „Celoživotní učení - Kroměříž 2004“ je mimořádnou příležitostí prodiskutovat naše vlastní závažné, takřkajíc národní problémy a manažerské úlohy v oblasti celoživotního vzdělávání právě ve světle naší konkurenceschopnosti a ohrožené zaměstnanosti. Organizátoři navíc zvolili velmi vzácnou formu semináře, protože jeho obsahem mají být debaty v sekcích a výsledkem má být memorandum, které by mělo napomoci rozvířít pomalu plynoucí vody našich odpovědných institucionálních struktur. Jde o to pomoci jim zaměřit se na klíčové problémy, které odpovídají potřebám a zkušenostem jak odborníků v oblasti vzdělávání, tak zejména ve sféře podnikání a veřejné správy. Tento vstupní referát se proto snaží nabídnout jako jedno z východisek navazujících debat přehled patnácti problémů respektive úloh v oblasti managementu a realizace celoživotního vzdělávání, které autor považuje za zásadní. Vzhledem k možnému rozsahu referátu jsou náměty formulovány stručně, v poměrně obecné, zjednodušující a někdy i vědomě ostřejší podobě. Také je přirozeně možné identifikovat na základě společné zkušenosti jiná a závažnější témata. Pokud ovšem přesto účastníci letošního semináře najdou v tomto tezevitěm příspěvku inspiraci k bouřlivým a současně věcným debatám i k formulaci skutečně závažného a burcujícího memoranda k celoživotnímu učení v naší republice, pak tento jistě pro mnohé zčásti sporný text splní svůj účel.

Přehled strategických problémů celoživotního učení v ČR

a) Změna postoje klíčových mocenských institucí a vlivných autorit k celoživotnímu učení

Moderní celoživotní učení musí být uznáno parlamentem, vládou, ministerstvy, kraji, sociálními

partnery i dalšími institucemi jako jeden z klíčových faktorů mezinárodní konkurenceschopnosti země, životní úroveň jejich obyvatel a jejich schopnosti úspěšně se prosadit ve všech oborech, které jsou vystaveny mezinárodní soutěži. Nemůže jít nadále jen o programové deklarace. Investice do moderního, konkurenceschopného celoživotního vzdělávání musí být chápány jako nejdůležitější typ rozvojových investic, které rozhodují o budoucnosti prakticky všech obyvatel České republiky včetně těch, kdo nemohou být z vážných důvodů ekonomicky aktivní. Proto musí jít o rozpočtovou prioritu na úkor výdajů, které mají nulové nebo jen krátkodobé rozvojové efekty.⁴ Celoživotní učení spojující investice do vzdělávání mládeže i dospělých by se mělo stát rozpočtovou prioritou jako celek, která se zaměřuje na zaměstnanost a budoucí zaměstnatelnost všech odpovídajících generačních skupin. To by umožnilo zvýraznit budoucí rozpočtové přínosy, jež jinak zanikají v konkurenci s jinými nálehavými rozpočtovými kapitolami. Také je nezbytné si uvědomit, že nedostatečné investice do celoživotního vzdělávání vedou k mrhání s takovými neopakovatelnými zdroji, jako jsou nejhodnější léta i kapacity mladších i starších osob pro získání moderního, mezinárodně konkurenceschopného vzdělání.

2) Koncept celoživotního učení se musí stát novým sjednocujícím tématem pro všechny národní instituce, které přispívají ke vzdělávání

a odbornému tréninku české populace.

Schopnost každého člověka prosadit se na stále náročnějším a tvrdším trhu práce a dosahovat přitom vysokého osobního uspokojení je formována od samého počátku jeho života a významně přesahuje školní docházku. Je nutné nově promyslet propojení intelektuálních i institucionálních kapacit, jež mají závažný vliv na celoživotní učení, a tedy i na dlouhodobé a úspěšné prosazení se občanů České republiky na trhu práce. Nejde jen o maximální organizační pružnost a přizpůsobivost, která by navíc měla podstatně více vycházet ze zkušeností úspěšných zemí v oblasti celoživotního vzdělání.⁵ Naše domácí spory o tzv. kompetenční zákon, kdy navíc fundamentalistický výklad jeho současné podoby je zbytečnou brzdou potřebných změn v oblasti celoživotního učení, jsou prostě nepochopitelné. Ono nesmyslné rozlišování rekvalifikačních kursů a kursů zvyšujících kvalifikaci doslova blokuje oficiální podporu právě těm programům, které brání vzniku nezaměstnanosti a naopak zaměstnanost svými účinky evidentně podporují.

Významným krokem směrem k integraci tématu celoživotního vzdělávání bylo v roce 1993 ustavení Rad vlády ČR pro rozvoj lidských zdrojů, i když po zbytečně dlouhém váhání. Další postup je však nejen pomalý, ale i málo rozhodný, protože není podpořen potřebnými zdroji a kapacitami.

Koncept celoživotního učení navíc bezpodmínečně potřebuje odvážné, důrazné, přesvědčivé a mezi-

národními znalostmi i zkušenostmi podložené národní leadership, česky řečeno vedení výraznými osobnostmi ve vrcholových pozicích politiky a správy, které by dokázaly získat českou veřejnost pro celoživotní vzdělávání a učení se jako jednu z hlavních národních hodnot a národních konkurenčních výhod.

3) Je nutné pružně reagovat na vážné mezinárodní konkurenční výzvy v oblasti celoživotního vzdělávání a všechny potřebné změny a akce maximálně zrychlit.

Česká republika v devadesátých letech mohla zahraničním i domácím investorům nabídnout vcelku slušnou úroveň vzdělání a kvalifikace českých pracovníků, která byla podstatnou měrou podpořena výhodnou geografickou polohou země, její průmyslovou tradicí, infrastrukturou a v neposlední řadě též podpovrchovou politickou stabilitou. Tyto komparativní výhody se ale již začínají vyčerpávat, protože řada dalších zemí se prosazuje podobnými prostředky, zatímco u nás byla péče o tyto výhody v mnohém ohledu zanedbána a ponechána náhodě. V dalších letech bude naše zaměstnanost podstatně více záviset na naší schopnosti rychle se přizpůsobovat aktuální poptávce po kvalifikovaných pracovnících silách v požadované struktuře a množství, a tedy i na schopnosti zvládat ty kvalifikační profese a s nimi spojené kompetence, na něž naše populace není dosud dostatečně připravena. Nezbytné prodlevy v adaptaci vzdělávacích a kvalifikačních systémů a kapacit dnes vyžadují mimořádně rychlé a rozhodné akce. Pomalá odezva na nové požadavky a snížená schopnost jejich předvídání má velmi vážné následky pro mladou generaci a vážně poškozuje a dále ohrožuje zaměstnanost u generací starších. Změna musí ovšem nastat hlavně v postojích vlivných centrálních institucí a skupin, které dosud nepochopily tvrdou povahu současné soutěže států a regionů o pracovní příležitosti.⁶

4) Je nutné maximálně efektivně využít zdroje a podněty, přicházející z Evropské unie, ale současně bude nutné samostatně vycházet z národní situace a z národních zájmů při realizaci koncepce celoživotního učení.

Koncepce orgánů Evropské unie vytyčují cenné záměry a cíle, jejichž humanistická dimenze je vysoce inspirující. Cenné jsou i její procedury zejména v oblasti využití strukturálních fondů, protože vedou k prakticky orientovanému a systematicky kontrolovanému projektovému řízení významných akcí v oblasti celoživotního učení. Naproti tomu Česká republika velmi výrazně pokulhává nejen za konkurenceschopností srovnatelných zemí EU a dostává se do nebezpečné pasti vysoké a regionálně i generačně hrozivé nezaměstnanosti, ale vykazuje také nízkou úroveň managementu rozvoje lidského potenciálu země. Nepružnost a lpění na starých praktikách a strukturách je pro nás velmi nebezpečná slabá strán-

ka. Obecné zásady prezentované EU jsou v úspěšných zemích převáděny do velmi praktických a na národní zájmy orientovaných opatření, zatímco u nás svádějí k líbivé rétorice.

Musíme si uvědomit, že celý ideový rámec koheze států Evropské unie jen částečně zjemňuje jinak velmi tvrdou vnitřní hospodářskou konkurenci mezi evropskými státy. Proto také nemůžeme vyčerpávat zdroje EU i své vlastní na další strategické hrátky, které nebudou podloženy solidními prognózami budoucích kvalifikačních požadavků (Viz bod 7 tohoto textu.)⁷ Je třeba navrhnout velmi konkrétní opatření i akce a na ně zaměřit naše i evropské prostředky, aby co nejrychleji a co nejlevněji přinášely reálné plody - tj. vysoce kvalitní a perspektivní vzdělávací a výcvikové programy pro mládež i dospělé, které zvýší jejich výkonnost a zaměstnatelnost.

5) Při koncipování celkové struktury a obsahu českého celoživotního vzdělávání je třeba velmi realisticky vycházet z reálných trendů v poptávce po pracovních silách a z její proměnlivosti.

Zaměření českého systému celoživotního vzdělávání a jeho cíle by měly podstatně více vycházet z reálných, i když někdy zdánlivě velmi přízemních požadavků podnikatelské sféry i sféry veřejných služeb, a současně podstatně méně ze silně simplifikujících mezinárodních srovnání počtu absolventů různých úrovní a typů škol. (Viz pokusy vyrovnávat se s některými zeměmi v počtech vysokoškoláků a středoškoláků s maturitou.) Podobně je tomu i s údaji o minulé nezaměstnanosti některých profesí a absolventů jednotlivých stupňů vzdělání. Ty často mají velmi spornou hodnotu z hlediska budoucí poptávky a není možné je mechanicky extrapolovat. Firmy na našem území především zaměstnávají a zřejmě i nadále budou zaměstnávat převážně vyučené a zaučené pracovníky, zatímco o pracovníky s vyšším stupněm vzdělání včetně vysokoškoláků je zatím menší zájem. Tyto trendy je třeba hodnotit velmi věcně a nevytvářet iluze, které nerespektují reálný stav vývoje technologií a přirozený zájem investorů a zaměstnavatelů. Také setrvačnost požadavků na kvalifikační a profesní strukturu jednotlivých oborů výroby i služeb je značná a je posilována potřebou minimalizace mzdových nákladů.

V průběhu posledních několika let se daří na území ČR budovat poměrně pevně zakořeněné shluky specializovaných výroby (zejména automobilový a elektronický průmysl), dopravních i dalších služeb a nově i strategických služeb, a to na srovnatelné mezinárodní úrovni. Je tedy oprávněné počítat s tím, že u nás bude poměrně stabilní a patrně i rostoucí poptávka po vysoce motivovaných a odpovědných pracovnících s kvalitním vyučením, dále po manažerech zejména výrobních, logistických, prodejních a dalších procesů, po technících a postupně i výzkumnících s odbornou i jazykovou přípravou právě pro velké

nadnárodní firmy. Je třeba vzít v úvahu, že na našem území není prakticky žádná centrála některé z velkých nadnárodních firem. Pomoc současně potřebují firmy v rukách českých vlastníků, kde je nutné posilovat a podporovat vzdělání manažerů i techniků ve strategických disciplínách orientovaných na mezinárodní tržní prostředí.

Současně je třeba rychle dosáhnout mezinárodně srovnatelnou úroveň vzdělání a rekvalifikací v oblasti veřejných služeb a veřejné i státní správy. Nejde tedy ani tak o mechanická srovnání počtu vysokoškoláků a středoškoláků s jinými zeměmi, ale o strukturu a kvalitu vzdělání a jeho faktickou srovnatelnou úroveň s konkurujícími zeměmi. Současně bude žádoucí rychle se zaměřit na moderní a mezinárodně koncipované vzdělávání nejen mládeže, ale i starších ročníků, které zůstaly příliš dlouho izolovány v domácím prostředí.

Zvláštní pozornost bude nutné věnovat výuce podnikatelství a také odbornému vyučení pro samostatné podnikání, jež je ve většině zemí jedním z nejvýznamnějších zdrojů zaměstnanosti. Také je nutné se vyrovnat s tím, že i drobné podnikání probíhá v globálním a především evropském kontextu, a i zde přispět k podpoře vzdělání budoucích i současných malých podnikatelů.

6) Je nutné vytvořit systém pružné a koordinované celostátně podporované reakce vzdělávacího systému na kvalifikační požadavky významných investorů, na nově vznikající poptávku po nedostatkových profesích a dovednostech a na potřebu řešit nezaměstnanost v kriticky postižených regionech.

Je nutné akceptovat skutečnost, že investoři podnikají pod tlakem mimořádné časové tísně, a že proto naléhavě potřebují rychle a dobře připravené a kvalifikované zaměstnance v daném místě, i když jich může být v daném regionu nedostatek. Protože schopnost naplnit tyto požadavky ze strany různých zemí je předmětem tvrdé konkurence, závisí vstup investorů do naší země a jejich zakořenění v ní právě na takové pružné a dobře zvládnuté reakci. Navíc u nás stále platí, že v regionech s vysokou nezaměstnaností nemá vstřícná nabídka kvalifikovaných pracovních sil pro podnikatele dostatečně atraktivní strukturu i úroveň a není cílevědomě vytvářena.

Tato situace vyžaduje koordinaci mezi kraji a účinnou centrální podporu, aby byly v zájmu lidí a jejich rychlého vzdělání a výcviku také rychle vytvořeny a koordinovaně využívány potřebné vzdělávací kapacity. Není možné na našem malém území s minimálními finančními i lidskými zdroji hrát izolované regionální politiky. Lidem je třeba dát možnost se kvalifikovat v nejlepších vzdělávacích centrech s odpovídajícím moderním vybavením. Také je třeba maximálně tyto kapacity využít. Kromě toho bude nutné zajistit finanční podporu pro účelnou mobilitu účastníků i instruktorů takových urgentních vzdělávacích

a kvalifikačních programů, aby lidé mohli studovat v místech, kde jsou nejlepší podmínky.⁸

7) Aby bylo možné vytvořit a udržovat efektivní a z hlediska jednotlivců, zaměstnavatelů i státu co nejméně plynající systém celoživotního vzdělávání, je nutné urychleně dosáhnout vysokou odbornou úroveň prognózování budoucích kvalifikačních požadavků.

V první řadě je třeba obecně uznat, že osobní investice do vzdělání je pro každého člověka strategickým rozhodnutím podnikatelského typu a že probíhá vzhledem k dynamice světa businessu i technologií stále více pod tlakem nejistoty a rizika. Podobně je tomu při vytváření i rušení vzdělávacích kapacit. Přitom si žádáme jen trochu racionální podnikatelské rozhodnutí nedovedeme představit bez prognózy založené na informacích, bez kalkulace potenciálních nákladů a přínosů a solidního podnikatelského plánu. Každý podnikatel ví, že jeho odhady se mohou ukázat jako mylné a že bude nutné rychle se přizpůsobit nečekaným změnám. Z této podnikatelské zkušenosti vychází řada zemí, například právě Irsko, a snaží se analyzovat a předvídat vývoj jednotlivých oborů, sektorů a na tomto základě stanovit svou vzdělávací strategii a taktiku.

U nás, narozdíl od řady zemí úspěšných v oblasti celoživotního učení, ponecháváme pod různými záminkami děti, mládež a jejich rodiče rozhodovat se většinou na základě momentálních nálad a romantických představ o budoucím zaměstnání. Podobně je tomu i v případě škol, úřadů práce a krajů, které u nás mohou vycházet převážně jen z momentálních požadavků zaměstnavatelů a velmi matných a často přehnaně optimistických výroků o budoucích požadavcích na budoucí vzdělání a kvalifikaci české populace, zatímco fundovanější domácí analýzy a prognózy budoucích požadavků na profese a dovednosti jsou jim nedostupné.

I když každé, i velmi sofistikované prognózování struktury a velikosti budoucí poptávky po odbornostech určitého typu v sobě přirozeně obsahuje také značné riziko omylu, přesto je žádoucí, podobně jako to dělají ostatní vyspělé země s tržní ekonomikou, i u nás rychle vybudovat zkušené národní analytické kapacity, které budou schopné předvídat poptávku po dovednostech a znalostech. Tyto prognózy založené na znalosti domácí ekonomiky i světových trendů a zejména tendencí v chování investorů v jednotlivých oborech výroby i služeb jsou naprosto nezbytné pro zásadní rozhodování všech subjektů, které mají odpovědnost za zakládání škol, za určování obsahu výuky, jejich metod i prověřování jejich výsledků, a dále pro všechny jednotlivce, kteří se rozhodují, jaký směr vzdělání a typ školy nebo kursů volit. Jinak bude nadále převládat tendence nejen ke zbytečným státním i soukromým výdajům na vzdělávání v méně perspektivních oborech a ke zneužívání daní pro zájmy zbytných škol, ale také k plýtvání s talenty mladých lidí, s jejich disponibilním časem pro systematické účelné vzdělávání i jejich rodinnými a osobními finančními zdroji.

Opět je třeba dodat, že pozitivní kroky uskutečněné v tomto směru odpovědnými resorty jsou pomalé a naprosto nedostačující.⁹

8) Vytvoření efektivního českého systému celoživotního učení vyžaduje racionální a odvážné inovace v celém řetězci celoživotního vzdělávání tak, aby jednotlivé stupně celoživotního vzdělávání nejen vytvářely kvalitní a dostatečně široké základy pro další učení se, ale také stimulovaly dosažení co nejvyšší úrovně vzdělání všech jeho účastníků v závislosti na jejich talentech a specifických předpokladech.

Jde zejména o následující záměry:

a) Je nutné maximálně využít možnosti předškolního vzdělávání tak, aby děti vedle sociálních návyků a dovedností byly stimulovány přiměřeně věku k prvním krokům směrem k získání základních dovedností čtení, počtů, schopnosti se vyjadřovat a učit se cizí jazyky - jmenovitě angličtinu. Současně je třeba předškolní vzdělávání chápat jako příležitost ke zmírnění sociálních a výchovných handicapů a rizik pozdější sociální exkluze, jež vznikají v rodinách s nižší sociální úrovní nebo v rodinách s nevhodnými výchovnými postupy. Nejde přitom o žádné přetěžování dětí, ale o citlivé využití jejich hravosti a jejich věku, který je kritický také z hlediska formování sociálního chování a vztahů.¹⁰

b) Do popředí se dostává posílení základních dovedností samostatně se učit, a to nejen pochopit a pamatovat si text a různé instrukce, ale řešit tvořivě problémy, vyhledávat a zpracovávat informace a aktivně jednat. Podstatně větší pozornost je nutné věnovat vytváření pozitivní motivace nejen se učit, ale také konat a pracovat. Vzbudit vztah mladých lidí všech typů schopností a talentů k pracovitosti je velmi důležitý úkol již od prvního článku vzdělávacího řetězce. V této souvislosti bude nutné vyvinout silný tlak na vysoké školy, aby svými nesmyslnými přijímacími testy nenutily nižší stupně vzdělávacího řetězce k preferenci biflování na úkor rozvíjení intelektuální a osobnostní zralosti a skutečných intelektuálních i obecných profesních dovedností.

c) Všem dětem je třeba dát možnost, aby především zvládly základní dovednosti potřebné pro další učení se a pozdější rekvalifikace, pro výkon zaměstnání a podnikání, pro vedení domácnosti, ochranu vlastního zdraví a zvyšování a udržení intelektuální i obecně psychické i fyzické výkonnosti. Ve zvládnutí dovednosti se učit a dalších dovedností je třeba vidět nezbytný základ vzdělání, který snižuje riziko sociální

exkluze a který je nezbytný pro diferencovaný postup jednotlivých žáků k vyšším stupňům všeobecného i odborného vzdělání, jenž by vyhovoval zvláštnostem jejich osobnosti a jejich talentů i budoucím nárokům jejich zaměstnání. Diferencované pojetí vzdělávání dětí s různými typy a úrovněmi talentů a předpokladů je proto třeba v zájmu všech skupin žáků a studentů plně rozvinout. Rychlost i obsah vzdělávání proto musí být přizpůsoben možnostem žáků natolik, aby jedni nebyli tlumeni v rozvoji a druhým nebylo tempem výuky a vyšší nároků upíráno právo na plné zvládnutí toho, k čemu předpoklady mají a co budou potřebovat pro svůj plnohodnotný a úspěšný život. Z hlediska hodnocení učitelů je proto také třeba vysoce oceňovat, jestliže právě u žáků s určitými limity dosáhnou solidní zvládnutí všech bazických a v pozdějším životě naprosto nezbytných dovedností.

d) Obecná část závěrečných zkoušek včetně maturitních by rozhodně neměla ignorovat a diskriminovat žádný typ základních dovedností, jež jsou důležité pro pozdější výkon povolání člověka a jeho další kvalifikační rozvoj. **Zkoušky ze základních dovedností v matematice (prakticky orientované) se musejí stát co nejdříve součástí v principu standardizovaných a nekompromisních zkoušek orientovaných na jazykové dovednosti, na dovednosti zaměřené na schopnost sbírat a zpracovávat informace i řešit problémy a používat výpočetní a komunikační techniku.** Tato část maturity respektive jiných typů závěrečných zkoušek by měla být východiskem k dalšímu celoživotnímu učení a vyšší adaptabilitě absolventů na pozdější nároky světa práce a podnikání.

e) **Doba všeobecného vzdělání, jež se zaměřuje na obecné a přenositelné dovednosti, by měla být prodloužena** i pro ty žáky, kteří nejsou orientováni na maturitní vzdělání. Také tato úroveň základního vzdělání by měla být zakončena závěrečnou zkouškou, byť nematuritního typu, podobně jako tomu bylo dříve u nás a je opět například v Irsku nebo v USA. **Pozdější odborné vzdělání by pak mělo být osvobozeno od všeobecného vzdělání, koncentrováno do kratších časových období a přiblíženo k přímé praxi u zaměstnavatelů.** Bylo by tím posíleno výchozí vzdělání pro další potřebné rozšiřování kvalifikace absolventů kvalitnějších základních škol (přenositelné dovednosti a znalosti) a vytvořeny lepší předpoklady pro rychlejší zvládnutí dalších učebních oborů i dalších stránek pracovní odbornosti tak, jak to bude vyžadovat pracovní trh a budoucí příležitosti podnikat v nových oborech. Současně by tak byla dána možnost racionálnější volby první odborné specializace, protože žák bude zralejší a jeho volba bude časově blíže reálné situaci trhu práce v době, kdy mladý člověk vstupuje do zaměstnání.

f) Navazující kvalifikační a rekvalifikační programy pro dospělé by se měly co nejdříve stát podstatně

efektivnější než dosud jak z hlediska délky takových programů, tak i jejich intenzity a pedagogické účinnosti. **Každý člověk musí mít možnost získat další potřebné certifikované vzdělání a výcvik včetně dalších výučních dokladů co nejrychleji, pokud možno s minimálními náklady a s ohledem na odpovědnost ke své rodině i možnosti dojíždění do vzdělávacích a výcvikových center.** K získání certifikátů by měly častěji vést různé cesty, a to i ty méně formální, pokud budou prověřeny odpovídajícími zkouškami. Mnohem více by měla být využita možnost získat novou nebo vyšší kvalifikaci v průběhu výkonu zaměstnání doplněného teoretickými kursy. To vyžaduje stanovení nezbytných nároků na základní, universální dovednosti a na moderní pojetí části odborného vzdělání, která by měla být časově koncentrována, zhuštěna a podstatně více založena na praktickém výcviku. V principu jde o to, aby v oblasti „vyučení“ dospělých převládaly programy s několikaměsíční, případně roční výuční dobou.¹¹

g) Na pracovním trhu jsou dlouhodobě ohroženi starší lidé, kteří nezískali vzdělání a trénink v oblasti základních moderních dovedností a znalostí (zejména výpočetní a informační technika, jazyková příprava, nové technologie a odbornosti). **Pro starší ročníky ohrožené dekvalifikací a nezaměstnaností je nutné vyvinout nové programy uživatelsky přátelské výuky a výcviku, které by jim umožnily nové poznatky a dovednosti důstojně zvládnout a skutečně si je osvojit.** Je nutné poskytnout jim programy, které posílí jejich schopnost se učit a řešit problémy i obnovit jejich fyzické a duševní síly. Rovněž je nutné pro tyto ročníky najít nové a často i velmi odvážné formy finanční podpory a stimulace jejich účasti v těchto nově koncipovaných vzdělávacích programech. Kvalifikační problémy starších lidí je také třeba řešit ve spolupráci s firmami a s podporou veřejného sektoru, případně za jeho výrazného a kvalifikovaného vedení.

h) Součástí vzdělávacího řetězce v rámci celoživotního učení se nutně musí stát **výchova, vzdělávání a výcvik ke schopnosti dosahovat vysokou psychickou i fyzickou výkonnost po celou dobu aktivního života,** aby se zamezilo předčasné a zbytečné závislosti velkého počtu lidí na sociální podpoře před odchodem do důchodu. Jinak se pro mnoho lidí může stát jakékoliv další prodloužení doby pro odchod do důchodu jen nedosažitelnou, administrativně vytyčenou metou. Programy ochrany a rozvoje zdraví, založené na znalostech (zdravověda a informační gramotnost v této oblasti) a na výcviku k psychické i fyzické kondici je nutné zavést do škol i do programů pro dospělé v podstatně větší míře a podpořit je státními prostředky, které si jinak přes jiné kapitoly rozpočtu vyžádá sociální podpora lidí předčasně vyloučených z možnosti získat zaměstnání nebo samostatně podnikat.

9) Rychlé a účinné rozšiřování informační a počítačové gramotnosti a dovednosti E-learningu se musí stát jednou z priorit celoživotního vzdělávání pro všechny aktivní generace.

Budoucnost evidentně patří moderní a stále inovované směsi interaktivní a kreativní výuky, praktického výcviku i samostatného studia, založeného do značné míry právě na využití počítačů, nepřeborného množství elektronicky zprostředkovaných informací a výcvikových programů. Právě v tomto směru je nutné rychle vykročit a připravit z hlediska celoživotního vzdělávání projekty, které umožní všem aktivním generacím využít tuto mimořádnou příležitost. Jde také o využití mezinárodního bohatství takových forem výuky. Vzdělaným lidem se otevřela obrovská možnost učit se v mezinárodním kontextu, která musí být co nejdříve využita. Pro obohacení forem a metod celoživotního vzdělávání s využitím informační a E-learningové gramotnosti je třeba udělat velmi významné kroky, v nichž výuka a výcvik zaměřený na všeobecné rozšíření počítačové gramotnosti i úsilí o usnadnění přístupu k počítačům a Internetu jsou jen začátkem velmi strmé a namáhavé cesty, na které se nesmíme dostat na konec peletonu.

10) Nezbytným předpokladem plného zmezinárodnění celoživotního učení občanů ČR a dosažení nezbytné konkurenceschopnosti na mezinárodním trhu práce je zvládnutí angličtiny. Angličtina se proto musí stát povinným a prvním cizím jazykem pro všechny. Měla by být vyučována přiměřenými metodami již od raného dětství a její výuka musí být také podstatně více zpřístupněna starším generacím.

Od roku 2000, kdy bylo ve Strategii rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku doporučeno, aby výuka angličtiny se stala národní prioritou v oblasti vzdělání, uběhly téměř čtyři roky, avšak ze strany odpovědných resortů v tomto směru téměř nic podstatného nestalo. Nadále se mechanicky opakuje zásada doporučovaná EU vyučovat dva cizí jazyky a jednoznačný důraz na angličtinu je opomíjen. Přitom přirozený vývoj pokročil dále a pozice angličtiny jako universálního světového jazyka se nadále posílila a dominuje i ve firmách, jejichž mateřský jazyk byl původně jiný. Perfektní a spontánní schopnost komunikovat v angličtině se stává předpokladem prosazení se jednotlivců i celých zemí především v oborech založených na znalostech. Angličtina jako plně zvládnutý druhý národní jazyk se v budoucnosti zřejmě stane jedním z hlavních faktorů dělení na ty země, jež budou převážně dílnami světa, a na ty, jež se budou podílet na ekonomice založené na informacích, znalostech a náročných dovednostech. I když populace České republiky dosáhla za posledních deset let pozoruhodný pokrok ve zvládnutí angličtiny, stále zůstáváme a bez odvážného a účinného programu ještě dlouho zůstaneme ve zvládnutí angličtiny druhořadou zemí.

Přitom se nemůžeme stále vymlouvat na nedostatek učitelů angličtiny a finančních prostředků. Tato mimořádná situace vyžaduje mimořádné projekty, mimořádné zdroje a mimořádné metody.

11) V rámci celoživotního vzdělávání a zejména jeho bazických článků je třeba posílit důraz na dovednosti a polytechnické základy vzdělávání spojené s obecně technickou zručností, aby bylo v budoucnosti co největšímu počtu lidí usnadněno zvládnutí technické stránky nových dovedností i celých profesí a náročných řemesel a byla také posílena jejich celková adaptabilita a kreativita, a to jak ve výrobních odvětvích, tak i v oblasti služeb a managementu.

Prakticky ve všech oborech a profesích jsou potřebné technické a technologické dovednosti. Dostatečný technický přehled a zkušenost usnadňuje přechod z jedné odbornosti do druhé, usnadňuje práci manažerů, specialistů, poradců, učitelů a umožňuje všem lidem být pružnějšími, adaptabilnějšími a kreativnějšími. Usnadňuje také zvládnutí potřebných souborů kompetencí a praktických dovedností v rámci dané pracovní pozice nebo předmětu podnikání. Tato polytechnická a řemeslná gramotnost také zvyšuje šanci lidí, kteří nevhodně volili výchozí vzdělání a výcvik, snadněji přejít do nových profesí. Je také nutné co nejvíce podporovat zájmové a neformální vzdělávání v oblasti technické gramotnosti. Bude nutné se zamyslet nad přitažlivostí technické vyspělosti a kreativity české populace pro investory a pokusit se ji rozvinout do vyšší úrovně, kterou vyžadují kvalitativně nové technologie a nová technika. Také je třeba urychleně zabránit tomu, abychom tuto schopnost ztratili právě ve srovnání se zeměmi, jež mají vzdělávací programy orientované více prakticky.

12) V celoživotním učení je třeba průřezově posílit také praktickou organizační (manažerskou), ekonomickou, sociálně psychologickou a právní gramotnost lidí všech kvalifikačních úrovní. Mladí i starší lidé by měli vědět, v jakých organizačních systémech se budou pohybovat, jaká jsou očekávání zaměstnavatelů, jaké jsou přednosti i slabiny těchto mezinárodně rozšířených organizačních systémů, jak je nutné se v nich odpovědně chovat, případně jak reagovat na excesy v nich.

Moderní ekonomika a globální i lokální firmy procházejí velmi významnými změnami. Lidé všech generací bez přímé zkušenosti s novými podmínkami globální ekonomiky a konkurence potřebují při přípravě na nové zaměstnání získat realistické informace o těchto změnách, hrozbách i příležitostech. Prakticky orientované vzdělávání tohoto typu by také mohlo přispět k harmonizaci pracovních vztahů ve firmách, k posílení realistického přístupu sociálních partnerů při vzájemném vyjednávání. Tento typ celoživotního vzdělávání by také mohl přispět k racionálnější volbě

povolání v průběhu celého aktivního období člověka, k odpovědnějšímu vztahu k vlastnímu vzdělávání a k udržování vlastní výkonnostní kapacity. Praktické ekonomické vzdělání by mělo vést nejen k lepšímu pochopení firemních financí, ale také k lepšímu plánování a využití financí osobních. Praktické sociálně psychologické vzdělání by mělo vést k realistickému pochopení a zvládnutí mezilidských vztahů a k lepšímu ovládnutí vlastních psychických stavů a chování.

13) Součástí celoživotního vzdělání se musí stát podstatně více vzdělávání zaměřené na zvládnutí osobní odpovědnosti a k aktivitě při získávání znalostí a dovedností potřebných pro prosazení se na trhu práce. Lidé se musí podstatně více již od mládí a postupně v průběhu celého života učit, jak volit efektivní dlouhodobou strategii vlastního celoživotního učení se a osobního rozvoje, aby se prosadili a co nejdéle udrželi v aktivní pozici na trhu práce.

Vážným a osudově nebezpečným nedostatkem mnoha lidí je, že si nedovedou představit svoji budoucnost na pracovním trhu v průběhu celého svého aktivního života. Krize důchodového systému a nezbytné oddálení oficiální doby pro odchod do důchodu stejně jako rostoucí nároky zaměstnavatelů na fyzickou i duševní výkonnost zaměstnanců tento problém naléhavě vyhrocují. Lidé si již od mládí musí umět plně představit, že jejich pracovní dráhy nebudou přímočaré, že požadavky na jejich vzdělání se budou měnit, že fyzickou a duševní kapacitu a adaptabilitu si budou muset udržet do vysokého věku, kdy už tyto vlastnosti nejsou samozřejmostí. Posilování schopnosti se vzdělávat a trénovat pro profesní růst a adaptaci je nutné spojovat s důrazem na etickou dimenzi a na existenciální zakotvenost klíčových životních postojů lidí. Součástí tohoto přístupu by také měla být změna postojů k celoživotní pracovní kariéře a posílení ochoty ke změnám i k přijímání práce v nových oborech, případně i v nižších kvalifikačních třídách. Tento trend je patrný v řadě zemí, v nichž bylo dosaženo lepší rozšíření terciárního vzdělání a kde zejména v poslední době se projevují také první příznaky překvalifikovanosti a náhlého úbytku náročnějších pracovních míst v některých regionech a profesích.

14) Celoživotní učení vyžaduje také nové pojetí učitelství a instruktorství, jeho podstatné zpružnění a přizpůsobení novým nárokům přípravy na požadavky pracovního trhu a společnosti znalostí a dovedností.

Celoživotní učení zejména ve vyšších věkových patrech vyžaduje od učitelů a instruktorů především kombinaci dvou předpokladů:

- schopnost zvládnout požadovanou a často zcela novou odbornost na poslední úrovni poznání a vyučovací praxe,

- přirozený pedagogický talent, který je možné dále kultivovat pedagogickým vzděláním v nezbytném, nikoliv přebujelém rozsahu.

Konzervativní přístup k učitelství jako celoživotní profesi je právě koncepcí celoživotního učení a jeho reálnou dynamikou do značné míry překonán. Učitelé a instruktory se stávají a podstatně častěji budou stávat lidé s profesní praxí a zkušenostmi. Ti se podílejí a budou podílet nejen na vzdělávání mládeže a dospělých, ale také samotných pedagogů. Tomuto novému vývoji je třeba otevřít další prostor, nesvazovat jej konzervativními právními úpravami, přehnanými nároky na délku pedagogické praxe a příliš dlouhé formální pedagogické vzdělání či seniorsky pojaté pedagogické hodnosti. Naše střeoevropská pravidla jsou v mnohém zastaralá, nebezpečná a jsou často poplatná problematickým stavovským zájmům a návykům. Na druhé straně je nutné umožnit i učitelům případný důstojný odchod z jejich profese a nabídnout jim také vhodné možnosti rekvalifikace.

15) Je nutné počítat s tím, že nové pojetí celoživotního učení už je a bude podstatně více závislé na kreativním manažerském vedení škol a dalších typů vzdělávacích institucí. Jen skutečně vůdčí osobnosti budou schopny kolem sebe shromáždit vynikající sbory interních i externích učitelů a instruktorů a vést je žádoucím směrem v oblasti celoživotního vzdělávání tak, aby se trvale prosadily v konkurenci na trhu vzdělávání.

Výběr ředitelů škol a dalších vzdělávacích zařízení i akademických funkcionářů pro moderně pojaté celoživotní učení se stává kritickou otázkou pro posílení konkurenční pozice českého vzdělávacího systému. Není možné jej ponechat ani na lokálním rozhodování a ani na centralizované byrokracii. Otázku výběru a hodnocení kvalitních vůdčích osobností v rámci moderního celoživotního vzdělávání je třeba nově prodiskutovat a dostat ji podstatně více pod vliv odborných rad, jejichž členové mají širší mezinárodní a profesionální přehled a zastupují zájmy zaměstnavatelů i státu. Skutečnými vůdčími osobnostmi škol a dalších vzdělávacích institucí by se měli stávat lidé se širokým mezinárodním a odborným přehledem, kteří nejsou poplatní jen svému původnímu specifickému vzdělání, ale jsou především vysoce výkonnými koncepčními manažery.

Současně je nutné položit si nově otázku racionálního vývoje struktury celoživotního vzdělávání (zakládání, rušení, spojování a změny poslání jednotlivých škol) tak, aby tento proces nebyl vystaven krátkozrakým osobním, lokálním a politickým zájmům na úkor racionální služby veřejnosti. Je třeba také podpořit proces kvalitního hodnocení škol a vzdělávacích institucí, aby bylo možné poskytovat mezinárodně srovnatelné akreditace všem úspěšným a odvážně vedeným projektům a formám celoživotního vzdělávání.

Závěrem je třeba znovu připomenout, že uvedený přehled problémů, které autor považuje z hlediska celoživotního vzdělávání v naší republice za strategické, je pohledem osobním a že je třeba jej podrobit kritické diskusi. Měli bychom se ale rychle shodnout na tom, na které problémy v oblasti moderního celoživotního vzdělávání je třeba se především společně zaměřit, a vyvinout pak mimořádně silný veřejný a odborný tlak na odpovědné, leč liknavé osobnosti i instituce, které dosud nepochopily vážnost situace a rizika, jež nám jako národu, kdysi velmi vzdělanému, leč dnes poněkud hendikepovanému, v dnešní ostré mezinárodní konkurenci hrozí.

Poznámky:

- 1) Základní dokumenty zpracované a přijaté orgány Evropské unie v oblasti vzdělávání jsou u nás obecně známé a jsou k dispozici na Internetu. (Viz zejména <http://www.nvf.cz/memorandum/index.htm> a <http://www.eu.int/comm/education/policies/>)
- 2) Právě dnešní doba, kdy klesají počty školní mládeže, se nabízí mimořádná příležitost využít současné lidské, materiální a finanční kapacity pro vybudování efektivního a podstatně integrovanějšího celoživotního vzdělávání v ČR.
- 3) Bohužel tempo našich akcí je velmi pomalé a alarmující. Dokladem toho je přístup řady institucí i jednotlivců ke Strategii rozvoje lidských zdrojů pro ČR a její implementaci. (Viz http://www.nvf.cz/rozvoj_lz/index.htm „Původní strategie“)
- 4) Celoživotní učení a vzdělávání vůbec vždy soutěží s jinými typy investic, které mají vliv na politickou popularitu a jsou předmětem nátlakového i finančního lobbingu. Představitelé státu i krajů často zapomínají, že podniky vznikají a zanikají, ale kvalifikovaní lidé zůstávají a dále přitahují investory nebo se sami stávají podnikateli.
- 5) Nejsme schopni se poučit ani na příkladu Irska, kde bylo učňovské, odborné vzdělávání podřízeno pod ministerstvo zaměřené na podporu podnikání, obchodu a zaměstnanosti (Viz. <http://www.education.ie> a <http://www.fas.ie> ani na Velké Británii, která zase prostě vytvořila ministerstvo pro vzdělání a dovednosti , z jehož názvu již jasně vyplývá to, co najdeme i v popisu jeho činnosti. Toto ministerstvo je velmi pragmaticky zaměřeno v rámci celého vzdělávacího cyklu na podporu zaměstnanosti a konkurenceschopnosti Britů ,a proto na podporu zaměstnavatelů a jejich potřeb. (Viz <http://www.dfes.gov.uk/index.htm>)
- 6) V roce 2000, kdy se rodila již zmíněná Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku, na jejímž základě teprve za tři roky vznikla podobná, byť poněkud vlažnější strategie vládní a již zmiňovaná Rada vlády pro rozvoj lidských zdro-

- jů, byla souběžně napsána a oficiálně prosazena tzv. Bílá kniha MŠMT, která v sobě i přes velmi cenné podněty odráží inertní povahu českého školského systému. Bohužel oficiální vývoj šel spíše její cestou, zatímco mnohé kraje dávaly přednost strategii zásadnějších a rychlejších změn.
- 7) Návrh Zákona o předškolním, základním, odborném a jiném vzdělávání (tzv. školský zákon) předpokládá víceméně pravidelné zpracování a aktualizaci dlouhodobých záměrů vzdělávání na úrovni státu, krajů i škol. Bez solidních sektorových (oborových) analýz a prognóz bude téměř nemožné připravit smysluplné dlouhodobé záměry vzdělávání a bude hrozit riziko, že budou vykazovat podobnou míru formalismu, jako tomu bylo v posledních letech. Navíc bude velmi důležité, aby se v těchto dlouhodobých záměrech organicky uplatnilo hledisko celoživotního vzdělávání.
 - 8) Obecně je známo, jak nákladné je zajistit výuku na nových strojích a zařízeních, na trenažerech a modelech atp. Příkladem je také obtížné zajištění NC obráběcích strojů pro výcvik. Proto je tak potřebná koordinace, nikoliv přikazování, a finanční podpora pro pohyb lidí za kvalifikačními kursy podobně jako je tomu v jiných zemích.
 - 9) Také vývoj v této oblasti je příkladem hlemýždího postupu českého institucionálního prostředí. Tým zpracovávající implementaci Strategie rozvoje lidských zdrojů předložil na jaře 2001 Ministerstvu práce a sociálních věcí návrh na vytvoření malého, ale trvalého týmu odborníků, kteří by začali na základě irských a dalších zkušeností analyzovat a prognózovat vývoj klíčových oborů a jejich vliv na požadované znalosti a dovednosti českého pracovního potenciálu. Dodnes tento návrh nebyl pod různými záminkami plně akceptován a prosazuje se jen velmi dílčími a nesystémovými kroky. Zatím probíhá zpracování první takové studie pro automobilový průmyslu na základě vypsání grantu.
 - 10) Opět je možné hledat inspiraci v zemích s tak silnou tržní orientací, jako je Irsko. Předškolní docházka je zdarma, je téměř plně využívána od čtyř a prakticky plně od pěti let dětí. Od tří let je předškolní výchova zaměřena na ty děti, jež jsou jak tak či onak znevýhodněny a jejich vývoj je ohrožen (viz: <http://www.education.ie>).
 - 11) Právě takové intenzivní několikaměsíční až roční programy najdeme v Irsku (viz <http://www.jobbank.fas.ie>) , Finsku, Belgii atp. Náročné dvouleté výuční programy najdeme i v USA, kdy podmínkou je absolvování High School a zpravidla vyšší věk než 18 let (viz. <http://seattlecentral.edu>). V řadě případů jsou tyto programy pro dospělé spojeny s půjčkami, dotacemi a finanční podporou studentů a jejich rodin i s možností pobírat v průběhu kursu mzdu.

Adresa:

PhDr. Ivan Fišera

profesor CMC - Graduate School of Business, Praha,

e-mail: ifisera@cmc.cz

KVALIFIKAČNÍ PŘIPRAVENOST VOLENÝCH ZÁSTUPCŮ

Readiness of elected representatives in terms of qualification

Josef Dolista

Zdravotně sociální fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR

Úvod

Rozmanité komentáře politologů v denících nebo odborných časopisech je vhodné číst pozorně, abychom se obohatili o různorodé myšlenkové přístupy k určitému tématu. Je podnětné přemýšlet nad skutečností, jak jeden jev, jedna záležitost, vyvolává bohatství úhlů pohledu, které překračují rámec úvah jednoho člověka. Tento článek zabývající se kvalifikační připraveností poslanců i senátorů nabízí jen jeden náhled, jiné mohou následovat od jiných autorů.

Ve SRN poslanci v 80 % vystudovali vysokou školu, v 60 % to jsou učitelé a právníci.¹ Můžeme se ptát, odkud vlastně tito lidé pocházejí a co předcházelo jejich politické kariéře. Ve SRN většina poslanců, tj. 40 % pracovala ve veřejné sféře, přibližně 10 % pracovalo přímo v politických a společenských organizacích. Autor tohoto článku nemá zjištěny tyto údaje o poslancích v České republice. Přesto otázka po jejich vzdělání je oprávněná, protože jsou to právě komentáře politologů, které dosvědčují nekvalifikovaná rozhodnutí poslanců v parlamentu a politiků jednotlivých politických stran. Je nutno se dotazovat po kvalifikačním profilu každého poslance.² Je vůbec na místě si klást otázky po odborných znalostech a zkušenostech našich politiků? Klade si tyto otázky budoucí volič? Podle jakých kritérií se stává důvěryhodnou ta osoba, která chce obdržet hlasy voličů a získat tak poslanecký mandát?

Od členství ke kariéře

Jednotlivý člen strany sleduje především dlouhodobý zájem své vlastní strany. Pokud se občanům jeví, že není schopen rozhodnutí v důležitých otázkách, není důvodem pouhá neschopnost rozhodnutí, ale pravým důvodem otálení s nepopulárním rozhodnutím je spíše politický zájem neztratit hlasy voličů. Kdo jedná pouze kompetentně, ztrácí tak hlasy nekompetentních voličů nebo budoucích postižených lidí, kteří v budoucnosti něco ztratí na základě kompetentního rozhodnutí politika. To je důvodem, proč mnohé nezbytné kroky v řízení státu se stále odkládají, protože politické ambice mají vyšší priority než obecné dobro většiny občanů. Tímto jednáním ztrácejí strany na důvěryhodnosti.

Politika a ekonomická situace státu jsou sice provázané veličiny, ale současně se politikům promíjí, že nezasahují kompetentně do ekonomické oblasti. Kdyby totiž politikové zasahovali do ekonomie, již dávno by byly vyřešeny otevřené otázky kolem penzijní reformy a sociálních dávek. Každý politik ví, že na základě kompetentního řízení ekonomiky bude ztrácet voličskou přízeň. Také by bylo možné uvažovat o tom, že takový kompetentní člověk by se do parlamentu ani nedostal, pokud by dal jasně najevo, jak se zachová v oblasti nutných ekonomických reforem. Důležité ovšem je, že jen stát ekonomicky silný má také silné slovo v Evropě. Politici, kteří zanedbávají ekonomickou sílu státu a přesvědčují své voliče o svých vyjednávacích schopnostech, ztrácejí opět na důvěryhodnosti. Ekonomicky silný stát a eticky silní obyvatelé takového státu budou prožívat velkou prosperitu a autoritu ve společenství ostatních států.

Každé společenství lidí je ohroženo vzájemnými vnitřními konflikty, které mohou překročit do celoživotního nepřátelství. Stává se to uvnitř politických stran, ale také mezi politickými stranami. Tyto konflikty jsou často motivovány disciplinárními záležitostmi, konkurencí mezi osobami, výkladem programu vlastní strany nebo ostatních stran. Ten, kdo chce vstoupit do politické kariéry, potřebuje získat hlasy vlastní strany, aby byl označován za důvěryhodného přítele své strany. Pokud někdo prošel od obyčejného členství ve straně až k mocenským státním funkcím, udělal opravdu velkou „kariéru“, zvláště když lze přesně vypočítat, kolik lidí ve státě jeho rozhodnutí zasahuje a kolik lidí vůči počtu obyvatel vlastně prezentuje jeho strana. Jinak vyjádřeno, politická strana počtem svých členů vůči počtu obyvatelům České republiky je nepatrným společenstvím lidí. Tím je naznačeno, že voliči vkládají voleným zástupcům do jejich rukou velkou moc, která však požaduje odpovědnost a kompetenci. Oprávněně lze poukázat na to, že politikové se snaží zpolitizovat každé projevy občanského soužití, protože pocíťují nedostatek stranického smýšlení u většiny obyvatel. Chtějí dát najevo, že dělají svou politiku dobře vůči většině, aby jejich funkční období trvalo co nejdéle.

Odbornost v politickém snažení

Lékem proti špatné politice je její profesionalizace. Předpokladem práce politika je jeho kompetence a

vzdělanost. Jen tak může politik plnit svěřené úkoly vyplývající z jeho veřejné funkce. Demokraticky zvolený politik nemůže svou kompetenci prokazovat tvrzením, že byl zvolen množstvím občanů.³ I zvolený politik může trvale odevzdávat neprofesionální práci ke škodě veřejnosti. Pokud voličská obec požaduje po svém kandidátu kompetenci, etické hodnoty, osobnostní kvality a schopnost přiblížit se k obyčejným lidem, pak prokazuje sama sobě, že je vyspělá. Voličské obci neprospívá, pokud jedná a volí jen podle kritérií líbivosti tváře, věku a vystupování kandidátů. Volič by si měl být vědom toho, že i politik neúspěšný ve své profesionální a každodenní práci bude chtít ve své funkci zůstat, bude tak klást překážky možným svým nástupcům, daleko schopnějším.

Kolik hodin v týdnu pracují volení zástupci? Jsou jejich pracovní výkony příkladné? Lze na to mít nejen osobní názor, ale i exaktní průzkum prokazuje 70 hodin týdně, kde mnoho pracovní doby je mnoha politiky využito na pozorování vlastní sebestřednosti a posilování ega. Většina voličů neví téměř nic o obsahu pracovní doby, zda-li byla využita k jejich prospěchu či nikoli. Z této nevědomosti pak vyplývá jistá antipatie občanů vůči svým politikům,⁴ vůči jejich platům, výkonům a služebním zahraničním cestám.

Východiska

Jak lze kriticky zhodnocenou situaci léčit?⁵ Neexistuje žádný recept, protože demokratický systém se vydává na lepší cestu jen formou konfrontace a racionální kritičností. Existují také inovační formy, které lze konkrétně jmenovat: reforma volebního systému, přímá volba exekutivy, časové omezení výkonu ve funkcích státní správy, reforma financování stran, trvalý boj proti korupci, apod.

Jakých změn by bylo možné brzy dosáhnout? Volení zástupce by neměl mít více než jednu funkci. Je překvapivé, že volení zástupci občanů kumulují své

funkce, mají tak velké rozhodovací pravomoce. Tak např. práce některého ministra je spojena s funkcí předsedy strany nebo místopředsedy, a to není zdaleka ještě konečný výčet funkcí v samotném parlamentu.

Další změna by se týkala proměny tuzemské konfrontační politiky v evropskou a kulturní politiku. Politika se bude muset dělat se ctí a šarmem, nikoli za pomoci urážek a hrubé slovní konfrontace.⁶

Poslední změnou by bylo pochopení a přijetí etického kodexu lidí pracujících ve státní správě.⁷ Prioritou tohoto kodexu není to, aby byl politik znovu zvolen, ale aby byl zvolen ten, kdo dokáže nejvíce prospět své obci, regionu nebo státu.

Poznámky:

- 1) Srov. Das politische Personal, in: Stimmen der Zeit 7 / 2004, s. 448-458, zde 449.
- 2) Srov. F. P. Drucker, Postkapitalistická společnost, Management Press, Praha 1993. Drucker chápe postkapitalistickou společnost jako „společnost znalostí“. Třetí část práce (s. 161-195) má název „Znalosti“ a jeden z paragrafů této části „Vzdělaná osobnost“.
- 3) Srov. Materiál Sociologického ústavu AV ČR, Zpráva o lidském rozvoji. Česká republika. Slon, Praha 1997. Zde je kapitola „Důvěra občanů v politické instituce“.
- 4) Srov. L. Linek, Antistranické postoje české veřejnosti, in: II. Kongres českých politologů, Česká společnost pro politické vědy, 2003.
- 5) Srov. M. Klíma, Kvalita demokracie v České republice, Marshall s. r. o., Praha 2001. Důležitá je část nazvaná „Nezavřená demokracie“, s. 30-36.
- 6) Srov. K. Vlachová, Dynamika pozitivní a negativní stranické identifikace v České republice, in: Sociologický časopis (39), 2003, č. 4.
- 7) Srov. Přílohu k usnesení vlády č. 270: Etický kodex zaměstnanců ve veřejné správě vydaný vládou České republiky dne 21.3.2001.

Adresa:

prof. Dr. Josef Dolista, Th.D., Ph.D.
Zdravotně – sociální fakulta, Jihočeská univerzita, U
Výstaviště 26,
370 05 České Budějovice
e-mail: josef.dolista@centrum.cz

ANOTACE, RECENZE

Martin Weis, Historie –učitelka života?

Několik sond do dějin české země I.-XIV. století, Sursum, Tišnov, ISBN 80-7323-072-0. Stran 241.

Autor knihy vyučuje obor historie na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Jeho nová studie vydaná v tomto roce ukazuje na zkušenosti z pedagogické práce a komunikace se studenty. Jazykový styl nedovoluje čtenáři být nepozorným, text je čtivý a poukazuje na dějinné souvislosti s přítomností, jak je slibováno samotným nadpisem knihy. Autor vede živý dialog se čtenářem, proto se dílo čte svěžím způsobem. Je nutno ocenit množství přehledných tabulek rodokmenů a časových údajů. Texty jsou vhodným způsobem doplňovány drobnými výklady v tabulkách hned na okraji stránek. Kniha má v poznámkovém aparátu uvedeno 430 poznámek, na jejím konci najdeme věcné vysvětlivky řazené abecedně, výběrový jmenný rejstřík a bohatý bibliografický seznam.

Studie je rozčleněna na šest hlavních kapitol, které obsahují naši českou historii od jejího počátku až do doby Karla IV, Jana Nepomuckého, Jana Milíče z Kroměříže a Matěje z Janova. První kapitola hledá stopy obyvatel na našem území; druhá kapitola pojednává o

Kvalita života v balneologii.

Nástroj k hodnocení účinnosti balneoterapie.

Health Related Quality of Life (HRQoL) in Balneology.

A tool for the assesment of the effectiveness and efficacy of balneotherapy.

Zdravotně – sociální fakulta JU, České Budějovice, ČR

Souhrn:

Autor předkládá souhrnný přehled o kvalitě života podmíněné zdravotním stavem (Health related Quality of Life, HRQoL použité jako nástroj k hodnocení účinku a účinnosti balneoterapie u různých nosologických jednotek. Poukazuje na možnost posiciovat balneoterapii ve škále komplexních léčebných postupů, právě s použitím vyhodnocování jejího vlivu na HRQoL pacientů/klientů..

Summary:

The author gives a comprehensive survey and insight into the Health Related Quality of Life assesment used as the appropriate tool for the critical positioning of the importance, efficacy and effectiveness of balneotherapy in different clinical nosological entities.

V knize, po úvodním slově, které zdůrazňuje obtížnost kvantifikovat celkový vliv balneoterapie - následují dvě úvodní kapitoly, z nichž první podává

přijetí křesťanství našimi předky; třetí kapitola traktuje rod Přemyslovců; čtvrtá kapitola vyzdvihuje velkou postavu krále Jana Lucemburského a dobové okolnosti před jeho vládou; pátá kapitola obšírně poukazuje na život a dílo Karla IV; poslední kapitola pak uzavírá 14. století. Presentovaná historická studie seznamuje čtenáře nejen se skutečnostmi všeobecně známými, ale snaží se běh českých dějin nazírat v souvislosti s dějinami církve. Je to tak správné, protože autor tak odpovídá na četné dotazy mnoha mladých lidí, kteří kladou otázky po křesťanských kořenech naší země. Tím je naznačeno, že autor práce volí divulgativní hledisko pro svou práci, práce má charakter vyprávění. Nezabývá se analýzou mnoha dat a nezkoumá jen určitý aspekt zvolené dějinné etapy, naopak se snaží postihnout vybraný dějinný celek tak, aniž by zabředl do dílčích problémů. Proto je jeho práce vhodná ke studiu studium na středních a vysokých školách, kde historie není klíčovým předmětem, a ke studiu ostatních zájemců o české dějiny. Autor prezentované knihy syntetickým způsobem prezentuje čtenářům výsledky svého vlastního studia především z odborné tuzemské historické literatury. Kniha podporuje všeobecnou znalost dějin v kontextu křesťanské spirituality.

Josef Dolista

- přehled o pojmu „Kvalita života“ obecně a zvláště „Kvalita života podmíněná zdravotním stavem“ další podává přehled o
- postavení „Kvality života podmíněné zdravotním stavem“ ve světle novějších konceptů zdraví a nemoci.

Následujících sedm kapitol podává přehled výsledků empirických studií provedených autorem a jeho spolupracovníky v dobře známých českých lázeňských centrech:

- Jáchymov - u pacientů s postižením pohybového systému,
- Karlovy Vary (2 kapitoly) - u pacientů s Crohnovou nemocí a s Ulcerosní kolitidou, a dále u pacientů s diabetickou mikro a makroangiopathií
- Třeboň (3 kapitoly) - u pacientů s postižením pohybového systému,
- Bechyně - též u pacientů s postižením pohybového systému

Ve všech těchto empirických studiích byla provedena vyšetřování dotazníkovým nástrojem SF-36 a to v české a nebo německé (Jáchymov) jazykové mutaci.

Byly stanoveny jejich individuální výsledky pro následující oblasti:

Fyzické funkce, Fyzické omezení rolí, Emoční omezení rolí, Fyzické a emoční omezení sociálních

funkcí, Bolest, Vitalita, Všeobecné duševní zdraví a Všeobecné vnímání vlastního zdraví.

Všichni probandi byli vyšetřeni před balneací, a poté za 3 měsíce po skončení balneoterapie. Získané výsledky byly srovnány jednak proti evropským normálům, a dále mezi sebou. Výsledky dokumentují zlepšení kvality života docílené balneací, prakticky ve všech hodnocených doménách. Statistická významnost tohoto jevu je patrna zejména v doménách Fyzické omezení rolí, Fyzické a emoční omezení sociálních funkcí a Bolest.

Kromě toho byli probandi z Městských slatinných lázní Třeboň, konkrétně lázeňského zařízení Bertiny lázně, vyšetřeni na spotřebu léků ze skupin Analgetika, Analgetika/Antipyretika a Nesteroidní antirevmatika. Vyjádřeno jako kumulativní spotřeba v DDD (definovaná denní dávka) je za 3 měsíce po skončení balneace patrné snížení spotřeby těchto léků o 51 % vůči stavu před balneoterapií.

Kniha obsahuje dotazník SF-36 v české verzi.

Závěr, zpracovaný ve spolupráci s předními odborníky v oblasti lázeňství, zdůrazňuje význam podpory lázeňských měst a míst pro podobné aktivity a poukazuje na promoční a marketingové možnosti použitých přístupů a postupů při vyhodnocování Kvality života

Revoluce z jiného pohledu

Jerzy Robert Nowak, Církev a Velká francouzská revoluce, Warszawa 1999, český překlad Radomír Malý, Matice cyrilometodějská s.r.o., Olomouc 2003, ISBN 80-7266-158-2

Velká francouzská revoluce je ve velké většině našeho národa vnímána jako jeden ze světlých úseků dějin lidstva. Vždyť přece teprve ona přinesla svobodu ujařmeným, uzákonila práva člověka a smetla do propadlišť dějin temné stíny středověku. Ano, tak jsme se vesměs všichni učili ještě v době nedávno minulé. Ale ani období po roce 1989 nepřineslo příliš objektivní pohled na tuto etapu lidských dějin. Zatímco VŘSR z roku 1917 byla mnohými historiky zbavena svých mýtů a taktéž zločiny národního socialismu Adolfa Hitlera byly zevrubně prozkoumány, Velká francouzská revoluce bývá stále prezentována v duchu zaběhlých stereotypů. Pravda, vyšlo několik knižních publikací věnujících se například postavě Marie Antoinetty a jejímu milostnému vzplanutí k švédskému hraběti Fersenovi, na televizních obrazovkách jsme mohli spatřit několikadílný romantický film Červený bedrník o statečném hrdinovi zachraňujícím s nasazením života některé oběti francouzského revolučního teroru či na divadelních prknech nám byly přiblíženy poslední okamžiky řeholních sester karmelitek jdoucích pod gilotinu za zpěvu hymnu Salve Regina. Pokud si ale připomeneme kulaté oslavy výročí pádu Bastily, musíme konstatovat, že o zvěrstvech doprovázejících tuto „světlu kapitolu lidských dějin“ bylo zachováno téměř programové mlčení.

podmíněné zdravotním stavem a jejich změn v důsledku balneoterapie.

ISBN: 80-903427-1-X

EAN: 978-80-903427-1-2

Vydal INPRESS, a.s., České Budějovice, Česká republika, 2004 (česky), 118 stran

Copyright: Petr Petr, 2004

Recenzovali:

doc. MUDr. Helena Zavázalová, PhD, vedoucí Katedry sociálního lékařství,

Lékařská fakulta University Karlovy, Plzeň

prof. RNDr. dr.h.c. Jaroslav Květina, Dr.Sc., Ústav experimentální biofarmacie. AVČR,

Hradec Králové

MUDr. Eduard Bláha, ředitel, Léčebné lázně Jáchymov, a.s., Jáchymov

Adresa:

doc. MUDr. Petr Petr, PhD

Oddělení sociální a klinické farmakologie

Katedra veřejného zdravotnictví

ZSF JU v Č. Budějovicích

Staroměstská 16

370 04 České Budějovice

Zcela jinak pojímá Velkou francouzskou revoluci kniha polského historika J. Roberta Nowaka, která vyšla na sklonku roku 2003 v českém překladu R. Malého v nakladatelství Matice cyrilometodějské. Již samotná obálka knihy, na které je znázorněna gilotina s kanoucí krví, nenechává čtenáře na pochybách, že se bude jednat o četbu tak říkajíc „z jiného soudku“. Autor shromáždil ve svém díle nepřehledné množství citací o zvěrstvech jichž se dopouštěli představitelé revoluční Francie vůči svým spoluobčanům. Frázovitá hesla - svoboda, rovnost a bratrství jsou tak konfrontována s temnou skutečností stahování lidské kůže, která sloužila jako materiál pro výrobu bot a rukaviček (s. 10) či s vyvražďováním celých oblastí a to včetně žen a dětí:

„Občané republikáni, Vendée už neexistuje! Díky naší svobodné šavli zemřela i se svými ženami a dětmi. Rozhodl jsem se pohřbit v lesích a bažinách Savenay celé město. Využil jsem oprávnění, která mi byla dána, děti rozdupal koňmi a vyvraždil ženy, aby nemohly nadále plodit bandity. Zničil jsem je všechny...“¹

„Další vlnu krutostí přinesla ofenziva proslulých pekelných kolon generála Louise Turreau de Lignières. Jeho vojáci rabovali sýpky, odváděli dobytek, zapalovali vesnice a vraždili jejich obyvatele, nosili nemluvnata na bajonetech, znásilňovaly ženy na oltářích v kostelích i na hromadách kamení. Tak postupovali „revoluční“ Francouzi vůči svým rodákům...“ (s. 64-65)

Nejsem svým založením sadista a proto pro dokumentaci uvádím pouze tento citát.² Čtenář prahnoucí po detailním zmapování ukrutností služebníků revoluce jich nalezne na 95 stranách jistě dostačující množství.

Dlužno ale podotknout, že v rámci objektivitu práce, by bylo záhodno zmínit, že ani royalisté a povstalci z Vendée nezacházeli se svými protivníky právě „v rukavičkách“.

Ovšem kniha J. R. Nowaka nemapuje pouze otrěsný teror francouzských revolucionářů, nýbrž hledá i odpověď na otázku odkud se vzal ostrý protináboženský a proticírkevní boj Velké francouzské revoluce:

„Proč za Francouzské revoluce došlo k tak obudné formě dechristianizace? Co způsobilo kruté pronásledování kněží..., proč se nepodařilo vyhnout vyprovokované krvavé náboženské válce ve Vendée, která čítala 200 až 500 tisíc lidských obětí? (s.11)

Mnozí historikové se snažili omluvit ostrý protináboženský a proticírkevní boj zaostalostí kněžstva a jeho přílišným sepsáním se svrženou monarchií. Ovšem nutno na tomto místě poznamenat, že velká část duchovenstva žila v chudobě a že právě drobní duchovní to byli, kdo se v první fázi revoluce postavili roku 1789 proti feudálnímu systému a absolutistické monarchii. Autor knihy správně poukazuje na skutečnost, že kořeny dechristianizace francouzského národa je nutno hledat na panovnickém dvoře Ludvíka XV. a Ludvíka XVI., kde v poklidu pracovali na plánech zničení křesťanství osvícenější encyklopedisté:

„Odpověď je třeba hledat hlavně v osudném dědictví několika předcházejících desetiletí, poznamenaných zarytou proticírkevní a protináboženskou propagandou Voltaira a encyklopedistů. Ti využívali protekce nejvlivnějších osobností ve Francii – počínajíc milenkou krále Ludvíka XV. madam de Pompadour a končíc ministrem Choiseulem – a vybrali si církve za předmět své bezostyšné agrese. Uštedřili katolicismu strašlivé rány v podvědomí milionů Francouzů. Dlouhá desetiletí tak zabíjeli slovem víru, útočili na základní křesťanské hodnoty, vyzývali k odmítání výčitek svědomí, až vydělali cestu k masové genocidě kněží v době teroru Francouzské revoluce...“ (s.11-12)

Ale autor knihy také upozorňuje na smutnou skutečnost, že ve Francii bylo nemálo prelátů a vysokých duchovních, kteří v církvi hledali pouze dobré hmotné zabezpečení a příležitost ke kariéře. Jako typický příklad uvádí biskupa z Autunu Charlese Talleyranda, pozdějšího diplomata a ministra, či arcibiskupa z Toulouse Etianna Lomenie de Brienne, který se veřejně hlásil k ateismu a mnohé další.

Jaký závěr si čtenář odnese z této knihy? Především ten, že církve vyšla ze strašného pronásledování Velké francouzské revoluce vnitřně morálně očištěna a posílena. Revoluční teror nebyl schopen vykořenit křesťanskou víru prostých lidí, pouze odstranil děsivý obraz zkaženosti některých církevních prelátů. Církve se v důsledku pronásledování očistila od kariéristů typu Talleyranda a nahradila obraz mravní zkaženosti kléru zcela odlišným obrazem mučednictví a ochoty položit za křesťanskou víru život:

„...podřídili své zájmy, své bezpečí i svoji záchranu starosti o svoji čest a o čistotu svého svědomí. Dovolili, aby je oloupili, vyhnali, uvěznil, popravili, aby se stali mučedníky jako křesťané z počátečního období církve. A tak jako křesťané z těch dob i oni nakonec svou nepřemožitelnou vděčností Bohu unavili i ty nejzarytější katy, kteří je mučili. Způsobili změnu nálady veřejného mínění a získali si v očích těch, kteří prožili 18. století, vzpomínku jako lidí víry, zásluhy i srdce ...“ (s. 92)

Poznámky:

- 1) Hlášení jakobínského generála Westermana revolučním orgánům v Paříži
- 2) Mimoходом, jedním z mála královských vězňů Ludvíka XVI. v Bastile byl právě smutně proslulý zvrhlík markýz de Sade. Velká francouzská revoluce mu tak přinesla svobodu k páčání neuvěřitelných bestialit všeho druhu. Až za konsolidace poměrů ve Francii v době vlády Napoleona byl uzavřen do ústavu choromyslných, aby již nikomu nemohl škodit.

Martin Weis
Teologická fakulta Jihočeské univerzity,
České Budějovice, ČR

JDE TO BEZ DROG ?

Can they do without drugs?

*Petr Petr, Kalová Hana, Adlerová Michaela, Faltýsek Mojžíř,
Doudová Martina, Veselý Milan, Vurm Vladimír*

Není možné, aby nepřišla pohoršení, ale běda tomu, skrze koho pohoršení přichází...

Luk 17,1 : Mat 18,7

Souhrn:

Autoři shrnují informaci o technických a formálních předpokladech testování osob na návykové látky/drogy mimo systém zdravotní péče.

Vyzdvihují preventivní význam těchto postupů, a na příkladech dokumentují možnosti vytvářet prostředí a situace drog prosté.

Klíčová slova: Testování na přítomnost návykových látek/drog, screening, pracoviště drog prosté, ohrožení pod vlivem návykové látky.

Summary:

Authors inform in a condensed concise form about the technical and formal prerequisites to test population on substances of abuse/drugs presence beyond the frame of health services. They put full stress on the preventive role of these activities, and give examples of Drug Free Workplace policies.

Key words: Substances of abuse/drugs testing, screening, drug free workplace, threats under the influence of substances of abuse.

Prakticky u všech sociálně patologických jevů panuje jak v širší, tak bohužel většinou i v odborné veřejnosti názor, že zlo je jaksi nevyhnutelné. Podobně reagoval kdysi ministr Uvarov na interpelaci opozice v carské dumě, ve věci masové střelby do dělnictva ve státních zlatých dolech na řece Lena slovy ... **tak bylo, jest a bude.**

Jakoby hlavním problémem ve věci závislosti obecně, a drog zvláště bylo jak daný stav akceptovat jako historicky nutný, při zachování důstojnosti a „práv“ dnešních konsumentů, zítřejších delikventů.

Vědomí toho, v jakém prostředí se nacházím, co a kdo mne obklopuje, a schopnost identifikovat odlišit a rozlišit „vlastní“ a „nikoliv vlastní“ ,

„ moje“ a „ cizí“ obecně „ eu“ a „ xeno“ patří k základním principům existence života a to zejména v jeho holistickém konceptu.

I zdánlivě všudypřítomné drogy se staly předmětem reglementace, dozoru a intervence ve snaze vytvořit prostředí drog prosté (drug free) a to cestou prosazení a zavedení (implementace) přístupu zajišťujícího prostředí bez drog (drug free policy). Je tomu tak zejména ve Spojených státech, a to v neposlední řadě i v Kalifornii, mediálně presentované jako „tolerantní“ a „liberální“.

Nástrojem který umožňuje detegovat „ s kým mám tu čest“ a kdo je vlastně mým sousedem, spolu-

pracovníkem, spolužákem, prostě bližním, je testování na přítomnost drog v lidském těle.

Toto testování

- **testing** se při opakovaném provádění a ozřejmění časových souvislostí označuje jako monitorování,
- **monitoring.**

Testování náhodně vybraných osob se označuje jako **random testing** (to je výraz užívaný v právních souvislostech, pro epidemiologii se zde používá výraz **screening.**

Testování osob u nichž je důvodné podezření na přítomnost drogy (návykové látky) se označuje jako „testování při důvodném podezření“

- **reasonable suspicion testing.**

Testování osob v souvislosti s proběhlou nehodou se označuje jako testování po nehodě

- **post accident testing.**

Jakékoliv testování, které navazuje na a kontroluje výsledky z předchozího testování se označuje jako sledovací testování

- **follow-up testing**

Technické podmínky a předpoklady pro testování osob na přítomnost drog/návykových látek.

Z metodického hlediska je na takováto testování nutno pohlížet jako na zvláštní případ obecnějšího jevu, totiž terapeutického monitorování léků/drog (Therapeutic Drug Monitoring-TDM).

Naprostě nezadatelné postavení zde má obor Klinická farmakologie, která konceptuálně, metodologicky, metodicky i normotvorně průběžně vytváří a dynamicky mění postup „lege artis“.

Obecně řečeno, jde o stanovení koncentrace látky v seru, nebo jiném biologickém materiálu vyšetřované osoby a interpretaci shledaných skutečností. Již odebrání vzorků a jejich uchování (před analytická fáze) musí proběhnout v takových časových intervalech, aby reflektovaly časové období které chceme zkontrolovat. Jinak není možno zajistit odpovídající interpretaci shledaných hodnot. Pro vyšetřování osob v souvislosti s užíváním návykových látek/drog se nejčastěji používá jako biologický materiál moč, nověji i sliny a vlasy.

Ve Spojených státech existuje velmi těsná právní reglementace jak pro odběry a uchování vzorků, tak pro jejich zpracování a provádění příslušných měření.

Ústřední orgán státní správy na federální úrovni, SAMSHA (Substance Abuse and Mental Health Services Administration) vydává certifikáty pro laboratoře, jejichž výsledky jsou pak akceptovány na federální-celostátní úrovni.

Nejčastěji používanou metodou pro testování moči v těchto souvislostech je immunoassay. Testování lze dnes provádět jak v tradičních „klasických“ laboratořích, tak, a to prakticky na stejném principu, i mimo laboratoř, tedy „v terénu“.

Pro testovací soupravy používané takto mimo laboratoře a mimo zdravotnická zařízení je nutné obdržet povolení FDA (Food and Drug Administration), což je obdoba našeho SÚKL (Státní ústav pro kontrolu léčiv).

Typickým místem, kde se takováto vyšetření provádějí je na pracovišti, ve škole, v zařízeních sociální péče („domy na půl cesty“), a ve zdravotnických zařízeních, nikoliv však u pacientů, ale u personálu (jde tedy též o testování na pracovišti).

Výsledky takovýchto vyšetření jsou akceptovány pro úřední účely, a pro jejich provádění jsou komerčně dostupná uživatelská balení - sety, kity.

Platí zásada, že pozitivní výsledek stanovení provedeného v terénu, z moči, slin, či vlasů, by měl být potvrzen vyšetřením krve/sera provedeným v klasické laboratoři, klasickou metodou. Takovouto celosvětově akceptovanou metodou je GC-MS (gas chromatography-mass spectrometry - plynová chromatografie-hmotnostní spektrometrie). Uznání si udržuje i HPLC (high performance liquid chromatography - vysokovýkonnostní kapalinová chromatografie).

Zatímco provedení testování v terénu je technicky dobře proveditelné, a přitom z právního hlediska široce diskutované a často problematizované, je kontrolní vyšetření v referenční laboratoři z právního hlediska celkem bezproblémové (musí jít o certifikovanou laboratoř) přitom z praktického hlediska svízelné, pro malou dostupnost GC-MS a její finanční náročnost.

Přitom nejde jen o zajištění spolehlivých, reprodukovatelných a přesných výsledků.

Musíme zde citovat doc. MUDr. Milana Grundmanna, CSc., předsedu Sekce klinické farmakologie České společnosti experimentální a klinické farmakologie ČLSJEP, který neúnavně zdůrazňuje, že... referenční laboratoř musí být navíc schopna poskytovat výsledky v přijatelném čase, dodržet podmínky důvěrnosti /confidentiality a zejména musí být schopna výsledky interpretovat, a musí zadavateli umožnit celý stav a situaci konzultovat.

Právní situace ve věci testování osob na návykové látky/drogy.

V tomto příspěvku se zabýváme vyšetřováním osob mimo rámec zdravotní péče.

Ve Spojených státech existuje inspirativní přístup a zásada, že federální peníze se smějí utrácet jen na pracovištích která jsou drog prosta (**drug free workplace**).

To platí nejen pro organizace a subjekty z federální úrovně zřizované, řízené či spravované, ale dokonce i pro příjemce grantů, dotací a subvencí.

Zákon (Federal Drug-Free Workplace Act, 1988) zavádí povinnost příjemců federálních finančních zdrojů udržovat svá **pracoviště drog prosta** přičemž je zavazuje:

- přijmout nápravná opatření u osob s prokázanou přítomností drogy/návykové látky
- přijmout a publikovat „Prohlášení o zavedení pracoviště prostého drog“
- Zavést a provádět „Soubor opatření“ jímž bude příznivý stav vytvářen a udržován
- Zavést provádět a udržovat trvalý program uvědomění a bdělostive věci drog pro své zaměstnance
- Zavazuje zaměstnance neprodleně informovat svého zaměstnavatele pokud u něho došlo k průkazu přítomnosti návykových látek/drog
- Zavazuje zaměstnavatele informovat neprodleně federální úřady o průkazu návykových látek/drog u svého zaměstnance.

Stát Kalifornie přijal v roce 1990 California Drug-Free Workplace Act of 1990. Je to vlastně adopce/akceptace federální normy do podmínek Státu Kalifornie, navíc však zavádí zajímavé rozšíření, a sice zavazuje zaměstnavatele informovat zaměstnance o tom jak si zajistit **dostupné léčení**.

Nejpřísněji upravuje podmínky pro testování pracovníků resort dopravy

(Department of Transportation), který vydal v roce 1991 „Department of Transportation Regulations of 1991“.

Všichni zaměstnavatelé, kteří používají motorová vozidla ke komerčním účelům pro dopravu jsou povinni zavést pro všechny řidiče program

“Pracoviště drog prosté“

který musí obsahovat:

- testování na přítomnost návykových látek/drog před přijetím do zaměstnání a dále
- náhodné testování / screening / random testing
- testování při důvodném podezření / reasonable suspicion testing
- testování po nehodě/ post accident testing
- sledovací testování/ follow-up testing tedy prakticky všechny vůbec existující možnosti testování.

V České republice vytváří právní rámec pro testování osob na přítomnost návykových látek/drog a to prakticky ve všech výše uvedených možnostech a formách jednak Trestní zákon, dále Zákoník práce a nově přijaté zákony, Zákon 95/2004 zkráceně označovány jako „zákon o lékařích“ a Zákon 96/2004 „zákon o nelékařích“.

Trestní zákon ve svém § 201 řeší „Ohrožení pod vlivem návykové látky“ ve vztahu k zaměstnání či jiné činnosti, při které může dojít k ohrožení života nebo zdraví lidí, nebo být způsobena značná škoda na majetku.

V následujícím § 201 a „Opilství“ je upraven právní stav pro případy, kdy se osoba uvedla do stavu nepřičetnosti.....požitím nebo aplikací návykové látky nebo jinak...

Zákoník práce v § 135 odstavec (4), písm. e) stanovuje zaměstnancům povinnost

....nepožívat alkoholické nápoje a nezneužívat jiné návykové látky na pracovištích zaměstnavatele a v pracovní době i mimo tato pracoviště, a dále zejména povinnost....nevstupovat pod jejich vlivem na pracoviště....

V písm. g) pak ukládá zaměstnancům povinnostpodrobit se na pokyn příslušného vedoucího zaměstnance stanoveného v pracovním řádu zjištění, zda není pod vlivem alkoholu nebo jiných návykových látek.

V odstavci (5) pak Zákoník práce výslovně stanoví, že odstavce 1 až 4 se přiměřeně vztahují i na osoby, které se s vědomím zaměstnavatele zdržují na jeho pracovištích.

U zákonů 95 a 96 / 2004 nastupuje k obecně platným požadavkům stanoveným Zákoníkem práce navíc požadavek bezúhonnosti, kdy případná kolise pracovníka s ustanoveními §§ 201 a 201a Trestního zákona má i déletrvající účinky.

Je tedy nepochybné, že zaměstnavatelé v České republice nemohou dostát požadavkům výše uvedených zákonných norem, pakli nezajistí pro svoji organizaci možnost skutečně fyzicky testovat zaměstnance a jim přiměřeně na roveň postavené osoby na přítomnost návykových látek/drog.

I při velmi úzkém a striktním výkladu intimovaného textu jde nepochybně o zaměstnance, dále osoby vykonávající stáž, či praktickou výuku, a o studenty a žáky, kteří nejsou sice zaměstnanci, ale s vědomím zaměstnavatele svých učitelů se zdržují na pracovištích svých škol, kde plní své studijní povinnosti.

Co teď?

Celá problematika testování na přítomnost návykové látky/drogy má převážně **preventivní charakter**. Technický pokrok umožňuje provádět nutná vyšetření i zaškoleným neprofesionálem, kterým může být i vyšetřovaná osoba sama. Pak hovoříme o tzv. self testingu, self-monitoringu, či self-screeningu.

V Jihočeském kraji existují dva projekty využívající možnost terénního stanovení přítomnosti návykových látek/drog. V Táboře jde o projekt

„Prevence drogové závislosti v Táboře“ realizovaný ve spolupráci města Tábor, (zejména městské policie Tábor) a Všeobecné zdravotní pojišťovny. V tomto projektu jsou používány výrobky Dynex Saliva Screen 5 Drug, výrobce Dynex Technologies spol. s r.o., Na Čihadle 32, 160 00 Praha 6.

V Českých Budějovicích, na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity organizuje Oddělení sociální a klinické farmakologie Katedry veřejného a sociálního zdravotnictví projekt „Prevence a screening pasivní expozice kanabinoidům“, s použitím výrobků Dade Behring, Koněvova 210, 130 00 Praha 3, zejména produktu Syva Rapid Test 1 parametr, o.č.6A029 Kanabinoidy THC.

Oba projekty mají charakter projektů pilotních. Předpokládají shromáždit do konce IIQ 2005 údaje v řádu maximálně desítek provedených testování/ stanovení. Cílem je získat s touto činností vlastní zkušenosti, vytvořit realizační týmy pro další projekty většího rozsahu, a zejména na podkladě vyhodnocení těchto pilotních studií připravit design, vytvořit protokoly a poté takovéto projekty většího rozsahu realizovat. Jejich design bude vycházet z obecně existující společenské poptávky dané jak zvyšující se incidencí a prevalencí drogových závislostí, tak požadavky výše citovaných právních norem, zejména § 135, odstavec 4 písm. g) Zákoníku práce.

Jde to bez drog?

Tato otázka je současně názvem našeho sdělení. Odpovídáme na ni již dnes a naše odpověď je současně pracovní hypotézou.

Ano, jde. Ale ne všude, ne vždycky a ne trvale. Cílem našich snah musí být maximalizovat počet míst

kde to jde, počet situací ve kterých to jde, a dobu trvání stavu bez drog / drug free.

K tomu potřebujeme nástroj pro diagnosu, monitorování a kontrolu skutečné situace.

Právních nástrojů máme již dnes několik. Přijetí souhrnné zákonné úpravy inspirované zkušenostmi kupř. z USA, kde se vytvořením stavu „bez drog“ zabývá federální legislativa i legislativy jednotlivých států Unie již od roku 1988 stojí přinejmenším za úvahu.

Skutečně pracovním nástrojem je testování na přítomnost návykových látek/drog v terénní praxi. Jen to nám umožní odpovědět si na zdánlivě tak banální otázky jako jsou.... s kým vlastně jsem na světě? S kým / s čím bdím, spím, jím, „chodím“, pracuji, žiji....

Co skrze mne/ ji / něho přichází do tohoto světa?

Přehled použitých a doporučené literatury:

1. National Institute on Drug Abuse. Monitoring the Future Study, 1975-1994: national high school senior drug abuse survey. NIDA Capsules, November 1994. Rockville, MD: National Institute on Drug Abuse, 1994.
2. Substance Abuse and Mental Health Services Administration. National Household Survey on Drug Abuse: population estimates, 1993. Rockville, MD: Department of Health and Human Services, Substance Abuse and Mental Health Services Administration, 1994. (DHHS Publication no. (SMA) 94-3017.)
3. Substance Abuse and Mental Health Services Administration. Preliminary estimates from the 1992 National Household Survey on Drug Abuse. Advance Report no. 3. Rockville, MD: U.S. Department of Health and Human Services, Substance Abuse and Mental Health Services Administration, 1993.
4. National Institute on Drug Abuse. Epidemiologic trends in drug abuse. Vol. I-II. Rockville, MD: National Institute on Drug Abuse, National Institutes of Health, 1994. (NIH Publication nos. 94-3745, 3746.)
5. Kessler RC, McGonagle KA, Zhao S, et al. Lifetime and 12-month prevalence of DSM-III-R psychiatric disorders in the United States: results from the National Comorbidity Survey. Arch Gen Psychiatry 1994;51:8-19.
6. Substance Abuse and Mental Health Services Administration. Preliminary estimates from the Drug Abuse Warning Network: 1993 preliminary estimates of drug-related emergency department episodes. Advance Report no. 8. Rockville, MD: U.S. Department of Health and Human Services, Substance Abuse and Mental Health Services Administration, 1994.
7. Gerstein DR, Harwood HJ, eds. Treating drug problems. Committee for the Substance Abuse Coverage Study, Institute of Medicine. Washington, DC: National Academy Press, 1990.
8. Centers for Disease Control and Prevention, Division of STD/HIV Prevention. 1993 annual report. Atlanta: Centers for Disease Control and Prevention, 1994.
9. Perper JA, Van Thiel DH. Cardiovascular complications of cocaine abuse. Recent Dev Alcohol 1992;10:343-361.
10. Warner EA. Cocaine abuse. Ann Intern Med 1993;119:226-235.
11. Gold MS, Washton AM, Dackis CA. Cocaine abuse: neurochemistry, phenomenology, and treatment. Natl Inst Drug Abuse Res Monogr Ser 1985;61:130-150.
12. National Center for Infectious Diseases, Division of HIV/AIDS. National HIV Serosurveillance summary_results through 1992. Vol 3. Atlanta: Centers for Disease Control and Prevention, 1993. (Publication no. HIV/NCID/11-93/036.)
13. Schwartz RH. Marijuana: an overview. Pediatr Clin North Am 1987;34:305-317.
14. Jones RT. Marijuana: health and treatment issues. Psychiatr Clin North Am 1984;7:703-712.
15. Keer DW, Colliver JD, Kopstein AN, et al. Restricted activity days and other problems associated with use of marijuana or cocaine among persons 18-44 years of age: United States, 1991. Advance data from vital and health statistics; no 246. Hyattsville, MD: National Center for Health Statistics, 1994.
16. Centers for Disease Control and Prevention. Update: acquired immunodeficiency syndrome_United States, 1994. MMWR 1995;44:64-67.
17. Edlin BR, Irwin KL, Faruque S, et al. Intersecting epidemics_crack cocaine use and HIV infection among inner-city young adults: Multicenter Crack Cocaine and HIV Infection Team. N Engl J Med 1994;331:1422-1427.
18. National Institute on Drug Abuse. NIDA press briefing, September 12, 1994. Rockville, MD: National Institute on Drug Abuse, 1994.
19. Vega WA, Kolodny B, Hwang J, Noble A. Prevalence and magnitude of perinatal substance exposures in California. N Engl J Med 1993;329:850-854.
20. Moser JM, Jones VH, Kuthy ML. Use of cocaine during immediate prepartum period by childbearing women in Ohio. Am J Prev Med 1993;9:85-91.
21. Colmorgen GHC, Johnson C, Zazzarino MA, et al. Routine urine drug screening at the first prenatal visit. Am J Obstet Gynecol 1992;166:588-590.
22. Schulman M, Morel M, Karmen A, et al. Perinatal screening for drugs of abuse: reassessment of current practice in a high-risk area. Am J Perinatol 1993;10:374-377.
23. Sloan LB, Gay JW, Snyder S, et al. Substance abuse during pregnancy in a rural population. Obstet Gynecol 1992;79:245-248.
24. Burke MS, Roth D. Anonymous cocaine screening in a private obstetric population. Obstet Gynecol 1993;81: 354-356.
25. Chasnoff IJ, Landress HJ, Barrett ME. The prevalence of illicit-drug or alcohol use during pregnancy and discrepancies in mandatory reporting in Pinellas County, Florida. N Engl J Med 1990;322:1202-1206.
26. Mayes LC, Granger RH, Bornstein MH, et al. The problem of prenatal cocaine exposure. A rush to judgment. JAMA 1992;267:406-408.
27. Robins LN, Mills JL, eds. Effects of in utero exposure to street drugs. Am J Public Health 1993;83 (suppl):1-32.
28. Volpe JJ. Effect of cocaine use on the fetus. N Engl J Med 1992;327:399-407.
29. Graham K, Dimitrakoudis D, Pellegrini E, et al. Pregnancy outcomes following first trimester exposure to cocaine in social users in Toronto, Canada. Vet Hum Toxicol 1989;31: 143- 148.
30. Chasnoff IJ, Griffith DR, MacGregor S, et al. Temporal patterns of cocaine use in pregnancy. JAMA 1989;261: 1741-1744.
31. Hutchings DE. Methadone and heroin during pregnancy: a review of behavioral effects in human and animal offspring. Neurobehav Toxicol Teratol 1982;4:429-434.
32. Frank DA, Bresnahan K, Zuckerman BS. Maternal cocaine use: impact on child health and development. Adv Pediatr 1993;40:65-99.
33. Chasnoff IJ, Griffith DR, Freier C, Murray J. Cocaine/polydrug use in pregnancy: two year follow-up. Pediatrics 1992;89:284-289.
34. Zuckerman B, Frank DA, Hingson R, et al. Effects of maternal marijuana and cocaine use on fetal growth. N Engl J Med 1989;320:762-768.
35. Day NL, Richardson GA. Prenatal marijuana use: epidemiology, methodologic issues, and infant outcomes. Clin Perinatol 1991;18:77-91.
36. Bell GL, Lau K. Perinatal and neonatal issues in substance abuse. Pediatr Clin North Am 1995;42:261-281.

37. O'Malley PM, Johnston LD, Bachman JG. Adolescent substance abuse: epidemiology and implications for public policy. *Pediatr Clin North Am* 1995;42:241-260.
38. National Institute of Drug Abuse. National survey results on drug use from Monitoring the Future Study, 1975-1992. Vol 1. Secondary school students. Washington, DC: Government Printing Office, 1993. (Publication no. NIH 93-3597.)
39. Sharp CW. Introduction to inhalant abuse. *Inhalant abuse: a volatile research agenda. Natl Inst Drug Abuse Res Monogr* 1992;129:1-10.
40. American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders. 4th ed. Washington, DC: American Psychiatric Association, 1994.
41. Trachtenberg AI, Fleming MF. Diagnosis and treatment of drug abuse in family practice. American Family Physician monograph, Summer 1994. Kansas City, MO: American Academy of Family Physicians, 1994.
42. Cogswell BE. Cultivating the trust of adolescent patients. *Fam Med* 1985;17:254-258.
43. Skinner HA. The drug abuse screening test. *Addict Behav* 1982;7:363-371.
44. Schwartz RH, Wirtz PW. Potential substance abuse. Detection among adolescent patients. *Clin Pediatr* 1990;29:38-43.
45. McLellan AT, Luborsky L, Woody GE, et al. An improved diagnostic evaluation instrument for substance abuse patients. The Addiction Severity Index. *J Nerv Ment Dis* 1980;168:26-33.
46. Catlin D, Cowan D, Donike M, et al. Testing urine for drugs. *Clin Chim Acta* 1992;207:S13-S26.
47. Armbruster DA, Schwarzoff RH, Hubster EC, et al. Enzyme immunoassay, kinetic microparticle immunoassay, radioimmunoassay, and fluorescence polarization immunoassay compared for drugs-of-abuse screening. *Clin Chem* 1993;39:2137-2142.
48. ElSohly HN, ElSohly MA. Poppy seed ingestion and opiates urinalysis: a closer look. *J Anal Toxicol* 1990;14:308-310.
49. Frings CS, Bataglia DJ, White RM. Status of drugs-of-abuse testing in urine under blind conditions: an AACC study. *Clin Chem* 1989;35:891-894.
50. Burnett D, Lader S, Richens A, et al. A survey of drugs of abuse testing by clinical laboratories in the United Kingdom. *Ann Clin Biochem* 1990;27:213-222.
51. Ostrea EM, Brady M, Gause S, et al. Drug screening of newborns by meconium analysis: a large-scale, prospective epidemiologic study. *Pediatrics* 1992;89:107-113.
52. Callahan CM, Grant TM, Phipps P, et al. Measurement of gestational cocaine exposure: sensitivity of infants' hair, meconium, and urine. *J Pediatr* 1992;120:763-768.
53. McCalla S, Minkoff HL, Feldman J, et al. Predictors of cocaine use in pregnancy. *Obstet Gynecol* 1992;79:641-644.
54. Chasnoff IJ. Drug use and women: establishing a standard of care. *Ann NY Acad Sci* 1989;562:208-210.
55. Slutsker L, Smith R, Higginson G, et al. Recognizing illicit drug use by pregnant women: reports from Oregon birth attendants. *Am J Public Health* 1993;83:61-64.
56. Ostrea EM, Welch RA. Detection of prenatal drug exposure in the pregnant woman and her newborn infant. *Clin Perinatol* 1991;18:629-645.
57. Merrick JC. Maternal substance abuse during pregnancy. Policy implications in the United States. *J Legal Med* 1993;14:57-71.
58. Rosenstock L. Routine urine testing for evidence of drug abuse in workers: the scientific, ethical, and legal reasons not to do it. *J Gen Intern Med* 1987;2:135-137.
59. Gunne LM, Gronbladh L. The Swedish methadone maintenance program: a controlled study. *Drug Alcohol Depend* 1981;7:249-256.
60. Chaisson RE, Bacchetti P, Osmond D, et al. Cocaine use and HIV infection in intravenous drug users in San Francisco. *JAMA* 1989;261:561-565.
61. Condelli WS, Fairbank JA, Dennis ML, et al. Cocaine use by clients of methadone programs: significance, scope, and behavioral interventions. *J Subst Abuse Treat* 1991;8:203-212.
62. Greenstein RA, Resnick RB, Resnick E. Methadone and naltrexone in the treatment of heroin dependence. *Psychiatr Clin North Am* 1984;7:671-679.
63. Charuvastra VC, Dalali ID, Cassuci M, et al. Outcome study: comparison of short-term vs. long-term treatment in a residential community. *Int J Addict* 1992;27:15-23.
64. Wickizer T, Maynard C, Atherly A, et al. Completion rates of clients discharged from drug and alcohol treatment programs in Washington state. *Am J Public Health* 1994;84:215-221.
65. Power R, Hartnoll R, Chalmers C. Help-seeking among illicit drug users: some differences between a treatment and non-treatment sample. *Int J Addict* 1992;27:887-904.
66. Bergmann PE, Smith MB, Hoffman NG. Adolescent treatment. Implications for assessment, practice guidelines, and outcome management. *Pediatr Clin North Am* 1995;42:453-472.
67. Botvin GJ, Botvin EM. School-based and community based prevention approaches. In: Lowinson JH, Ruiz P, Millman RB, eds. *Substance abuse: a comprehensive textbook*. Baltimore: Williams & Wilkins, 1992:910-927.
68. Botvin GJ, Baker E, Dusenbury L, et al. Long-term follow-up results of a randomized drug abuse prevention trial in a white, middle-class population. *JAMA* 1995;273:1106-1112.
69. Racine A, Joyce T, Anderson R. The association between prenatal care and birth weight among women exposed to cocaine in New York City. *JAMA* 1993;270:1581-1586.
70. Feldman J, Minkoff HL, McCalla S, et al. A cohort study of the impact of perinatal drug use on prematurity in an inner-city population. *Am J Public Health* 1992;82:726-728.
71. American Medical Association. Drug abuse in the United States: a policy report. Report of the Board of Trustees. Chicago: American Medical Association, 1988.
72. American Academy of Family Physicians. Age charts for periodic health examination. Kansas City, MO: American Academy of Family Physicians, 1994. (Reprint no. 510.)
73. American Medical Association. Guidelines for adolescent preventive services (GAPS): recommendations and rationale. Chicago: American Medical Association, 1994.
74. Green M, ed. *Bright Futures: national guidelines for health supervision of infants, children, and adolescents*. Arlington, VA: National Center for Education in Maternal and Child Health, 1994.
75. American Academy of Pediatrics. Screening for drugs of abuse in children and adolescents. *Pediatrics* 1989;84:396-398.
76. American Academy of Pediatrics, Committee on Substance Abuse. Role of the pediatrician in prevention and management of substance abuse. *Pediatrics* 1993;91:1010-1013.
77. American College of Obstetricians and Gynecologists. Substance abuse. Technical Bulletin no. 194. Washington, DC: American College of Obstetricians and Gynecologists, July 1994.
78. American College of Obstetricians and Gynecologists. Substance abuse in pregnancy. Technical Bulletin no. 195. Washington, DC: American College of Obstetricians and Gynecologists, July 1994.
79. Greenblatt DJ, Shader RI. Say „no“ to drug testing. *J Clin Psychopharmacol* 1990;10:157-159.
80. Chavkin W. Mandatory treatment for drug use during pregnancy. *JAMA* 1991;266:1556-1561.

Adresa:

Petr Petr (Doc. MUDr, PhD), Kalová Hana (Mgr.), Adlerová Michaela, Faltýšek Mojmir (Mgr.), Doudová Martina (Mgr.), Veselý Milan (Bc.), Vurm Vladimír (Doc. MUDr, CSc.)

Petr Petr: Oddělení sociální a klinické farmakologie, katedra veřejného a sociálního zdravotnictví, ZSF JU Č.Budějovice. Pracoviště klinické farmakologie, Nemocnice Č.Budějovice a.s.

Kalová Hana: Oddělení sociální a klinické farmakologie, katedry veřejného a sociálního zdravotnictví, ZSF JU Č.Budějovice. Pracoviště klinické farmakologie, Nemocnice Č.Budějovice a.s. Nadační fond EMA, European Medical Agency.

Adlerová Michaela: Oddělení sociální a klinické farmakologie, katedra veřejného a sociálního zdravotnictví, ZSF JU České Budějovice.

Faltýsek Mojmir: Všeobecná zdravotní pojišťovna, Okresní pobočka Tábor.

Doudová Martina: Laboma spol. s r.o., České Budějovice.

Veselý Milan: Policie České Republiky, Správa Jihočeského kraje, Č. Budějovice.

Vurm Vladimír: Katedra veřejného a sociálního zdravotnictví ZSF JU, České Budějovice

e-mail: petr@nemcb.cz, kalova@nemcb.cz,

DOTAZNÍK SF-36 V CHORVATŠTINĚ

Croatian version of the SF-36 questionnaire.

**Vesna Šendula-Jengiđ, (1,4) Petr P., (1, 2), Kalová H., (1,2,)
Vurm Vl., (1) Vurm Vl. Jr., (1, 5), Soukupová A., (3) Vondrouš P., (3)**

- 1) Zdravotně sociální fakulta Jihočeské Univerzity, Č. Budějovice
- 2) Pracoviště klinické farmakologie, Nemocnice České Budějovice a.s.
- 3) EMA-services s.r.o., European Medical Agency, Č. Budějovice
- 4) Psihijatrijska bolnica Rab, Rab, Hrvatska
- 5) LS Bristol, Bristol Group, Karlovy Vary

Souhrn:

Dotazník SF-36 je široce užívaným nástrojem pro zjišťování a hodnocení Kvality života podmíněné zdravím. (Health Related Quality of Life,- HRQOL). Kromě zdrojových tvarů v angličtině (britská a americká jazyková mutace) existují snahy o vytváření a praktické užívání národních jazykových verzí. Na Oddělení sociální a klinické farmakologie Katedry veřejného a sociálního zdravotnictví ZSF JU máme k dispozici též jazykovou mutaci v chorvatštině vytvořenou ve spolupráci s paní prim. MrSc. MUDr. Vesnou Šendula-Jengiđ, ředitelkou organizace Psihijatrijska bolnica Rab, Rab, Hrvatska a s organizací EMA services s.r.o., našim tradičním partnerem v biomedicinském výzkumu. Tuto verzi, ve formě umožňující skutečné nasazení v terénních studiích předkládáme touto publikační formou k diskusi a užití naší odborné veřejnosti. Ke dni publikování tohoto nástroje již připravujeme pilotní studii ve spolupráci s Policejní akademií Zagreb, Hrvatska a s policií kraje (županije) Primorsko-Goranska županija, Republika Hrvatska, se sídlem v Rijece.

Klíčová slova: Kvalita života podmíněná zdravím, Dotazník SF-36, národní jazykové mutace dotazníku SF-36 v chorvatštině.

Summary:

SF-36 questionnaire is a widely used tool for the assessment of Health Related Quality of Life-HRQOL. Besides the source English versions (in British and American standards) which differ in some regard, the attempts exist to create and use in the practice the national language mutations of this tool. On the Department Social and Clinical Pharmacology, Chair of Public and Social Health of the Faculty of Health and Social Studies the Croatian language mutation of SF-36 Questionnaire has been developed, based on the English standard version in its British appearance. This is the result of our cooperation with prim. MrSc. Vesna Šendula-jengiđ M.D., director of the Clinical Psychiatric Centre Rab, Rab, Croatia, and EMA – services Ltd., (European Medical Agency-services) our traditional partner in biomedical research. This Croatian language version of SF-36 Questionnaire we submit to broad use and possible discussion to broader scientific and research public. While publishing this paper we are starting the pilot study using this tool in Croatian, in cooperation with Police Academy, Zagreb, Hrvatska and with the police of Primorsko-goranska županija (province) of the Republic of Croatia.

Key words: Health Related Quality of Life, SF-36 Questionnaire, National language versions of the SF-36 Questionnaire-Croatian version.

Úvod

Dotazník SF-36 je široce užívaným nástrojem pro zjišťování a hodnocení Kvality života podmíněné zdravím. (Health Related Quality of Life,- HRQOL). Kromě zdrojových tvarů v angličtině (britská a americká jazyková mutace) existují snahy o vytváření a praktické užívání národních jazykových verzí. Tyto

snahy a tendence jsou stimulovány současným postojem předních mezinárodních organizací, včetně OSN a WHO, vnímat pojmy pokrok a rozvoj z hlediska cílových osob. Vedle kvantitativního popisu ekonomického rozvoje, charakterizovaného kupříkladu kalkulací HDP (Hrubý Domácí produkt) na 1 obyvatele, provádí OSN rozsáhlá šetření ve kterých se stanovuje tzv. HDI – Human Development Index, totiž index

rozvoje lidských zdrojů v té které zemi. Poněkud nadužívaným pojmem v těchto souvislostech je udržitelný rozvoj – sustainable development. Tento syntetický index zohledňuje očekávanou dobu dožití, průměrné dosažené vzdělání, a hrubý domácí produkt / hlavu. Dynamické sledování Kvality života podmíněné zdravotním stavem (HRQoL – Health related Quality of Life) se stalo organickým doplňkem sledování HDI, a požaduje se dnes při všech hodnoceních sociálních a zdravotnických intervencí jako součást sady primárních sledovaných výsledků (primary outcomes) a to dokonce i při klinickém hodnocení nových léků a jejich zavádění do praktického užívání. Takovéto přístupy nabývají na významu zejména dnes, ve sjednocené Evropě, neboť umožňují srovnávat mezi sebou nejrozličnější celky, včetně nadnárodních - a hranice států překračujících – regionů.

Regionální rozvoj se neobejde bez metody a metodiky k jeho vyhodnocování a sledování. Jednou z těchto metod je právě sledování kvality života příslušných populačních skupin.

Současné trendy v užívání dotazníkového nástroje SF – 36.

Na Oddělení sociální a klinické farmakologie Katedry veřejného a sociálního zdravotnictví ZSF JU se pracovní skupina Petr P., Kalová H., Vurm VI., Vurm VI. Jr. systematicky zabývá kvalitou života, zejména v konceptu

HRQoL – Health Related Quality of Life. V průběhu posledních pěti let jsme vytvořili národní jazykové

verze dotazníku SF- 36 v němčině, francouzštině, portugalské, afrikánštině (afrikaans), a dále též v domorodých jazycích subsaharské Afriky - tswana, oshiwambo a swahili.

V našem nejbližším kulturním a jazykovém kontextu zpracováváme nyní národní verzi ve slovenštině. Vzhledem k objektivní poptávce Evropské Unie po zintenzivnění spolupráce s Chorvatskem coby kandidátskou zemí EU, a zejména ve vztahu k možnostem nabízeným programem CEEPUS (Central European Exchange Programme for University Students) jsme překročili k vytvoření národní verze dotazníku SF – 36 též v chorvatštině. Dnes máme tedy k dispozici též jazykovou mutaci v chorvatštině vytvořenou ve spolupráci s paní prim. MrSc. MUDr. Vesnou Šendula-Jengiće, ředitelkou organizace Psihijatrijska bolnica Rab, Rab, Hrvatska a s organizací EMA services s.r.o., naším tradičním partnerem v biomedicinském výzkumu. Tuto verzi, ve formě umožňující skutečné nasazení v terénních studiích předkládáme dnes k diskusi a užití naší odborné veřejnosti. Ke dni publikování tohoto nástroje již připravujeme pilotní studii ve spolupráci s Policejní akademií Zagreb, Hrvatska a s policií kraje (županije) Primorsko-Goranska županija, Republika Hrvatska, se sídlem v Rijece.

Tyto dotazníky, včetně zde publikované chorvatské verze existují též v elektronické podobě a jsou pro případné zájemce k dispozici u autorů.

Copyright:
Medical Outcomes Trust 1996
Boston, MA U. S. A.
Health Services Research Unit, 1996
Oxford, Great Britain

Hrvatska language version: 1/ 2004
Zdravotně sociální fakulta
Jihočeská Universita v Č. Budějovicích
Czech Republic, and
Psihijatrijska bolnica Rab, Kapor
Rab,

Hrvatska

THE SHORT FORM 36 HEALTH SURVEY QUESTIONNAIRE (SF-36)

ZDRAVSTVENI UPITNIK (Kratka forma 36)
O kvaliteti života vezanog uz zdravlje (HRQoL)

Smjernice: Slijedeća pitanja su o vašem zdravlju, kako se osjećate i kako obavljate svakodnevne aktivnosti.

Osobni podaci ispitanika:

Datum rođenja:		dan-mjesec-godina
Spol:	M / Ž	zaokruži
Vrsta intervencije:		Ispunjava liječnik
Diagnoza:		MKB-10

Ako ste nesigurni kako odgovoriti na njih, molim vas dajte najbolji odgovor i slobodno komentirajte. Ne trošite previše vremena za odgovore jer je vaš neposredni odgovor uglavnom i najiskreniji.

1. Generalno, kako biste opisali svoje zdravlje:

(zaokružite jedan broj)

Izvršno	1
Jako dobro	2
Dobro	3
Slabo	4
Loše	5

2. Kako biste ocijenili svoje zdravlje sada, naspram stanja prije godinu dana?

(zaokružite jedan broj)

Puno bolje	1
Nešto bolje	2
Isto	3
Nešto gore	4
Jako loše	5

3.

Slijedeća pitanja odnose se na uobičajene dnevne aktivnosti. Da li vas vaše zdravlje limitira u tim aktivnostima? Ako da, do koje mjere?

AKTIVNOSTI	(zaokružite jedan broj u svakom redu)		
	Jako	Malo	Ne limitiraju me
a. Trčanje, dizanje utega, razni sportovi	1	2	3
b. Srednje intenzivne aktivnosti čišćenje, kuglanje, pomicanje pokućst	1	2	3
c. Dizanje i nošenje namirnica	1	2	3
d. Uspinjanje stubama ,nekoliko katova	1	2	3
e. Uspinjanje do 7 stuba	1	2	3
f. Savijanje, klečanje...	1	2	3
g. Hodanje više od 1 km	1	2	3
h. Hodanje pola km	1	2	3
i. Hodanje 100 m	1	2	3
j. Osobna higijena, kupanje i oblačenje Bez pomoći druge osob	1	2	3

4. Da li ste zbog zdravstvenih tegoba imali neki od slijedećih problema na poslu ili u obavljanju dnevnih aktivnosti u prošla četiri tjedna?

(zaokružite jedan broj u svakom redu)

	DA	NE
a. Skraćeno sam radio-l	1	2
b. Napravio-la sam manje od očekivanog	1	2
c. Nisam sve mogao-la raditi	1	2
d. Otežano sam radio-la ili obavljao-la dnevne aktivnosti	1	2

5. Da li ste imali neki od slijedećih problema na poslu ili u obavljanju dnevnih aktivnosti zbog emocionalnih problema u prošla četiri tjedna. (npr. zbog depresivnosti ili anksioznosti?)

(zaokružite jedan broj svakom redu)

	DA	NE
a. Smanjio-la sam opeseg posla	1	2
b. Napravio-la sam manje od očekivanog	1	2
c. Nisam radio-la predano kao inače	1	2

6. Koliko su vaše zdravlje ili emocionalni problemi utjecali na vaše normalne socijalne aktivnosti s obitelji, prijateljima ili susjedima u prošla 4 tjedna?

(zaokružite jedan broj)

Nikako	1
Ponešto	2
Osrednje	3
Dosta	4
Jako	5

7. Koliku fizičku bol ste osjetili u prošla četiri tjedna?

(zaokružite jedan broj)

Nije me ništa boljelo	1
Slabo	2
Malo	3
Osrednje	4
Dosta	5
Jako	6

8.

9. Koliko je ta fizička bol intreferirala sa vašim poslom u posljednja 4 tjedna?

(zaokružite jedan broj)

Nikako	1
Ponešto	2
Osrednje	3
Dosta	4
Jako	5

9. Ova pitanja su o tome kako se osjećate u posljednja 4 tjedna. Za svako pitanje dajte samo jedan odgovor, najbliži onom što osjećate.

Koliko dugo ste u posljednja četiri tjedna...

(zaokružite jedan broj u svakom redu)

	Cijelo vrijeme	Većinu vremen	Dobar dio vremena	Nešto vremena	Malo vremena	Ništa
a. bili puni gorčine	1	2	3	4	5	6
b. bili vrlo nervozni	1	2	3	4	5	6
c. osjećali se potišteno tako da vas ništa nije moglo oraspoložiti	1	2	3	4	5	6
d. bili mirni i spokojni	1	2	3	4	5	6
e. osjećali se puni energij	1	2	3	4	5	6
f. osjećali se depresivni	1	2	3	4	5	6
g. osjećali se izmoždjeni	1	2	3	4	5	6
h. osjećali se sretnom osobom	1	2	3	4	5	6
i. osjećali se umorni	1	2	3	4	5	6

10.

11. Koliko su vaše fizičko zdravlje ili emocionalni problemi u posljednja 4 tjedna utjecali na vaše društvene aktivnosti (druženje s prijateljima i obitelji...)

(zaokružite jedan broj)

Stalno	1
Većinu vremena	2
Nešto vremena	3
Malo vremena	4
Ništa	5

12. Kolko su istinite ili netočne ove rečenice, za vas?
(zaokružite jedan broj)

	Istina	Većinom istin	Ne znam	Većinom neistin	Laž
a. Čini mi se da se razbolim nešto lakše nego ostali	1	2	3	4	5
b. Zdrav-a sam kao i svatko drugi	1	2	3	4	5
c. Očekujem da će se moje		1	2	3	4
d. Moje zdravlje je odlično	1	2	3	4	5

Danas sam uzео (la) ove lijekove/medicinske pripravke:

Ime lijeka (količina u miligramima)	Jutro	Podne	Večer
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			
7.			

Datum:

Závěr:

Publikováním chorvatské verze dotazníku SF-36 se vracíme k závažnému tématu kvality života. Odkazujeme v této souvislosti na naše předchozí publikace, zejména Kvalita života u nespecifických střevních zánětů Petr P., Kontakt, Supplementum 1, ročník 2, 1999 a další publikace naší pracovní skupiny, viz seznam literatury.

Literatura:

Irvine EJ, Feagan B, Rochon J, Archambault A, Fedorak RN, Groll A, Kinnear D, Saibil F, McDonald JW.: Quality of life: a valid and reliable measure of therapeutic efficacy in the treatment of inflammatory bowel disease. Canadian Crohn's Relapse Prevention Trial Study Group Gastroenterology (UNITED STATES) Feb 1994 106 (2) p287-9
Jenkinson, C., Layte R., Wright L., Coulter A.: The UK SF-36: An Analysis and Interpretation Manual. Oxford: Health Services Research Unit, 1996
Lane R.E.: Quality of life and quality of persons. Political Theory, 22(2): 219-252, 1994
Petr P.: Kvalita života u nespecifických střevních zánětů (Health Related Quality of Life, HRQOL, in Inflammatory Bowel Disease) Kontakt, 1(2): 26-30, 1999

Petr P.: Dotazník SF-36 o kvalitě života podmíněné zdravím. (The SF-36 Questionnaire of the Health related Quality of Life) Kontakt, 2(1): 26-29, 2000

Petr P.: Kvalita života u příslušníků Policie České Republiky (Health Related Quality of Life in Members of Czech Police Corps). Klinikopathologické semináře Nemocnice Č. Budějovice, 2001
Petr P., Záškodný P., Vondrouš P., Soukupová A., Kalová H.: Regionální standard Kvality života podmíněné zdravím (The Regional Standard of Health Related Quality of Life) Kontakt 3(3): 146-150, 2001

Ware E.J., Sherbourne C.D.: The MOS 36-item short form health survey (SF-36) Conceptual framework and item selection. Medical Care (USA), 30(6): 473-483., 1992

Adresa:

doc. MUDr. Petr Petr, PhD., oddělení sociální a klinické farmakologie, Katedra veřejného a sociálního zdravotnictví, ZSF JU, Staroměstská 16, 370 04 České Budějovice,
e-mail: [HYPERLINK „mailto:petr@nemcb.cz“](mailto:petr@nemcb.cz)
petr@nemcb.cz
tel.: 387 874 370, tel., fax: 387 874 377

STRAVA PRO TŘETÍ TISÍCILETÍ

Food in the third millenium

(Probiotika, Prebiotika, Synbiotika)

Revoluce nebo návrat ke kořenům?

Petr Petr, (1, 2), Kalová Hana, (1, 2, 3), Soukupová Alexandra (3), Zdeněk Velikovský

- 1) Oddělení sociální a klinické farmakologie, Katedra veřejného a sociálního zdravotnictví, Zdravotně sociální fakulta Jihočeské university v Č.Budějovicích
- 2) Pracoviště klinické farmakologie, Nemocnice Č.Budějovice a.s., Č.Budějovice
- 3) Nadační fond EMA, České Budějovice

Nic není prchavější nežli móda. Zároveň nic není obtížnější, nežli změnit návyky či postoje, které jsou (dosud) v módě. A módě podléhá vše, vše na světě. Jen ona sama podléhá času. To si autoři dobře uvědomovali při přípravě tohoto článku. Očekávají, a těší se, že čas ukáže...

Souhrn:

Autoři podávají přehled vývoje a významu fermentačních technologií v jednotlivých fázích vývoje lidské společnosti. Zdůrazňují přínos těchto technologií pro obsah probiotik, prebiotik a synbiotik v každodenní stravě. Vyzdvihují opomíjený nutraceutický význam fermentovaných masných výrobků, zejména fermentovaných suchých salámů, jako domácího, organolepticky vynikajícího a dostupného synbiotika.

Klíčová slova: Fermentační technologie, probiotika, prebiotika, synbiotika, jogurt, fermentované suché salámy „uherského“ typu.

Summary:

The authors present a survey of the development and the importance of fermentative technologies in human nutrition during the long evolution of humankind. The stress is put on the fact, that these technologies produce probiotics, and the products contain prebiotics, which results in synbiotics natural occurrence. The almost neglected nutraceutic importance of fermented meat products, mainly fermented dry salami is elucidated. Salami is/are domestic products, with excellent organoleptic qualities and the present the excellent accessible synbiotic.

Key words: Fermentation technologies, probiotics, prebiotics, synbiotics, yoghurt, fermented dry sausages/salami .

Úvod

Stravovací návyky lze z celosvětového hlediska rozdělit zhruba na dva velké nadregionální okruhy, které, s vědomím určitého zjednodušení, můžeme označit jako Západ a Východ.

Pomyslná dělicí čára probíhá v širokém pásu zhruba od Baltského moře, po moře Černé, jakoby kopíruje pradávnu obchodní cestu „iz Varjag v Grěki“ - tedy ze Skandinávie do oblasti helénské, později byzantské kultury.

Ačkoliv nesynchronně, tedy nesouběžně v čase, přesto kupodivu nesmírně podobně, prochází celý svět, jak Západ tak Východ, podobným vývojem.

Prakticky až do 20. století nebylo na světě místa, které by nebylo ohroženo potenciálním katastrofálním nedostatkem potravin. Od starší doby kamenné až do 20. století trvalo z hlediska teorie výživy období nazývané „Věk potravy pro přežití“. Hlavní snahou

jak výrobců tak spotřebitelů potravin bylo zajistit, aby potravin bylo dost, nikoliv jen nárazově, ale i rozloženě v čase. (Bohužel, tento stav trvá v některých částech světa dodnes a ohrožuje nemalou část světového obyvatelstva).

Ve dvacátém století nastává v v průmyslově vyspělých společnostech dramatický posun ve stravovacích návycích. Hlavní otázkou již není zajistit přístup k potravinám, jejich dostupnost. Takzvaná moderní společnost postrádala a postrádá jiné hodnoty, jiné „zboží“. Je to zejména čas, čas na práci a čas na zábavu. Tomu se podřídili opět jak výrobci, tak spotřebitelé, a svoji roli zahrála i móda. Nastal „**Věk pohodlného stravování**“. Řetězce rychlého stravování. všude dostupné, nevyžadující dokonce ani vystoupení z automobilu, jsou jen příslušným „vrcholkem ledovce“. Tento věk přinesl předpřipravená jídla, polotovary, vyvolal revoluci v balení potravin, ve způsobu prodeje, a v neposlední řadě i ve výrobě kuchyňských zařízení

a technologií (mikrovlnné trouby!).Nyní , ve třetím tisíciletí, jsme svědky poněkud nečekaného vývoje. Nastává nový věk, „ **Věk funkční potraviny a funkčního stravování**“ (2). Od jídla očekává jeho spotřebitel , že mu prospěje nejen jako zdroj energie a potěšení smyslů, ale že bude mít takzvané „ nutraceutické“ účinky, tj. napomůže podpořit, udržet či navrátit zdraví . (Pozn: slovo nutraceutické, v anglickém originále nutraceutic, je utvořeno podle slova farmaceutic – léky vyrábějící či k lékům se vztahující).

Celým tímto vývojem procházejí, jako ona příslovečná červená nit, prastaré technologie , nesmírně zajímavé jak z hlediska technického a chemického tak, a to zejména, z hlediska zdravotního a zdravotnického. Jsou to **fermentační (kvasné), technologie** .

Tyto technologie vznikly pravděpodobně již v 8 tisíciletí před naším letopočtem, a stabilizovaly se zhruba v období 8 000 až 3 000 let před začátkem naší éry. V době „ věku potravin pro přežití“ umožnily rozvoj lidské populace, a podílely se na „ neolitické revoluci“ na velkém skoku který lidstvo zaznamenalo v mladší době kamenné. Tomuto úžasnému fenoménu byla věnována celá jedna sekce na 11. světovém kongresu potravinářských věd a technologií, který se konal v Soulu (Jižní Korea) v roce 2001. (6) . V referátech a diskusích zazněly zásadní příspěvky k vývoji fermentačních technologií . Byly zajímavě osvětleny i rozdílnosti v jejich vývoji mezi oblastmi Západ a Východ, jak je zmiňujeme výše.

Z hlediska orientace na cílový produkt rozdělujeme tyto technologie do 6 skupin (17) :

Alkoholová fermentace, Mléčná fermentace, Kvašený chléb, Fermentované masové výtahy, Fermentované omáčky a pasty dodávající masovou chuť, a

Fermentované proteinové nemasové ochucovací působky.

První tři typy jsou doma na Západě, a zbývající tři na Východě. (6)

Pivo, víno, a pálenky jsou darem alkoholové fermentace, sýry, kysané mléko a mléčné výrobky a ušlechtilé fermentované salámy (tzv. uherského typu) jsou přínosem fermentace mléčné. Kvašený chléb, přesněji chléb z kvašeného těsta , je fenoménem naší západní civilizace a časem nabyl silného citového významu, jako určité zhmotnění domova a vlasti.

Na Západě, kde vždy převažovalo maso jako základní potravina, byly od prvopočátku zapotřebí technologie, které by umožnily udržet zkáze jinak podléhající maso v jedlém, požitelném stavu po delší dobu. Totéž platí pro mléko, další základní součást „ západní“ stravy . Odpovědí na tuto výzvu byly fermentační technologie , které vedly ke vzniku masových klobás a primitivních salámů , dále sýrů a kysaného mléka a mléčných výrobků. Po tisíciletí a staletí kultivovány, vedly tyto technologie k fantastickému spektru , kdy stačí jen zmínit pojmy jako “ francouzské sýry“ a „ janovské, milánské a boloňské salámy“ případně „

uherský salám“ aby se otevřelo široké spektrum chutí, vůní, podnětů.

Fermentační technologie plnily svůj úkol, totiž zajistit potraviny konzumovatelné po delší dobu, prakticky až do nástupu lednic a chladniček pro domácnosti na sklonku 19. století v USA a poté i v Evropě. Na Východě , kde základní potravinou jsou obiloviny , šel vývoj poněkud jinou cestou. Z hlediska psychologického i zdravotnického je nesmírně zajímavé, že i na Východě, a to jak v jihovýchodní tak severovýchodní Asii (pozn: skutečnou vlastí fermentačních technologií je zřejmě pobřeží severovýchodní Asie) vyžadovali již pradávni spotřebitelé, aby jídlo mělo chuť masovou a slanou. Takže, chuťově-smyslové (organo-leptické) požadavky pradávnych obyvatel Asie byly prakticky totožné, jako u masem, mlékem a strdím relativně hýčkaných obyvatel tehdejšího Západu. To vedlo v Asii k rozvoji nesmírně zajímavých fermentačních technologií, jejichž výsledkem jsou sojové a rybí omáčky, které dodají fádlnímu obilninovému pokrmu (zejména rýži) žádanou masitou chuť. (17)

Podobně, jako se úloha a postavení fermentačních technologií užívaných při zajišťování potravy liší geograficky, mění se jejich postavení a úloha i v čase.

Jak jsme již zmínili výše, v době označované jako „ Věk potravin pro přežití“ slouží tyto technologie k uchování potravin . Jakmile nastal „ Věk pohodlného stravování“ uplatnily se tyto technologie zejména pro ochucování potravin a jídel, a pro výrobu přísad a součástí hromadně - průmyslově vyráběné stravy. V téže době dochází i k zajímavému „ vpádu“ asijských, fermentačními technologiemi vyrobených omáček a past , do evropské kuchyně.

V našem 21. století panuje „ Věk funkční potraviny a funkčního stravování“ . Výrobci potravin se orientují na možnost, vytvářet potraviny „ ušité na míru“ pro spotřebitele. Potraviny a strava musejí uspokojit jak osobní požadavky spotřebitele/strávníka, jeho prostě řečeno „ chutě“ tak jeho nároky na to, aby strava byla prospěšná jeho zdraví. A tato situace přináší nové výzvy a možnosti pro fermentační technologie. Na staré známé tradiční výrobky se nyní soustřeďuje zájem biomedicínského výzkumu. Usilovně (a nutno říci že úspěšně) se hledají

jejich vlastnosti jak zdraví podporující, tak vlastnosti preventivní a léčebné. Přesněji řečeno: fermentační technologie nám přinášejí potraviny, které podporují pozitivní zdraví, předcházejí onemocnění, a případně i již existující onemocnění léčí.

Nejnovejší biotechnologické postupy, včetně genetického inženýrství vedou ke stálému zlepšování těchto tisíce let existujících postupů A zdravotnický výzkum přináší nové a nové podklady pro racionální využití fermentačními technologiemi připravených potravin v praxi.

Prebiotika, Probiotika, Synbiotika. Přínos fermentačních technologií.

Fermentační technologie a jimi připravené potraviny stojí dnes ve středu zájmu zdravotnického výzkumu zejména proto, že při použití těchto technologií vznikají takzvaná prebiotika a probiotika, která jsou pak ve výsledném produktu obsažena. Jako synbiotika označujeme takové látky či produkty, kdy systém obsahuje současně jak prebiotika, tak probiotika.

Všechny tyto pojmy si nejlépe objasníme, pokud se současně zamyslíme i nad historií jejich vzniku a dosavadního používání.

Probiotika

Doslovně tento termín znamená „pro život“, rozuměj látky vhodné „pro život“. Je odvozen z řečtiny, případně z latiny a řečtiny (pro = pro, bios = život). Pokud je autorům známo, použili tento termín poprvé Lilly a Stiwell, v roce 1965 (7). Použili tento termín k označení substancí, které...jsou vylučovány určitým mikroorganismem, a podporují růst jiného mikroorganismu.... Termín označuje látky, které jsou opakem antibiotik, a proto byl také podle „vzoru antibiotika“ utvořen. Pro všeobecně pozitivní dojem, který tento termín vyvolává, začal být používán i v širších souvislostech. Kupříkladu v roce 1971 jej Sperti použil k označení tkáňových extraktů, které stimulují růst mikrobů. (16)

Až Parker v roce 1974 použil poprvé termín probiotika v dnešním slova smyslu (8)

Definoval probiotika jako „organismy a substance, které přispívají k udržení mikrobiální střevní rovnováhy“. To že ve své definici pojmu probiotika podržel Parker slovo

„substance“ vedlo při širším výkladu i k možnosti, že by mezi probiotika mohla být řazena i některá antibiotika. V důsledku toho přikročil Fuller v roce 1989 k revisi pojmu probiotika

a postuloval následující definici: Probiotika jsou živé mikrobiální přísady ke stravě, které mají příznivý vliv na hostitelský živočišný organismus tím, že zlepšují jeho intestinální mikrobiální rovnováhu. Tato revidovaná definice zdůrazňuje požadavek, aby probiotiky byly rozuměny živé mikroorganismy, a poprvé zavádí aspekt příznivého vlivu na hostitele. (3) V roce 1992 tuto definici rozšířil Havenaar a spol., zejména co se týče hostitelského organismu a místa kde probiotikum – mikroorganismus sídlí. Jejich definice zní: Probiotika jsou monokultury nebo smíšené kultury mikroorganismů, které podány zvířeti či člověku příznivě ovlivňují svého hostitele zlepšením vlastností jeho vlastní mikroflóry. (4)

K dalšímu rozšiřování definice přistoupili Salminen a Schaafsma, oba v roce 1996. Salminen

definuje probiotika jako „živé mikrobiální kultury nebo mikrobiálními kulturami vzniklé mléčárenské

produkty, které příznivě ovlivňují zdraví a stav výživy hostitele. (13)

Lakonický Schaafsma definuje probiotika takto: Perorální probiotika jsou živé mikroorganismy které požitý v určitém mají příznivý zdravotní efekt přesahující inherentní základní výživnou hodnotu. (14)

Zcela recentně přikročili k revisi pojmu probiotika Jürgen Schrezenmeier a Michael de Vrese (15). K definici jak ji podává Salminen mají následující zásadní připomínky. Uvádějí dva zásadní důvody, proč tato definice vyžaduje revisi.

Za prvé, Salminen ve své definici slučuje příznivé vlivy probiotik na zdraví hostitele s příznivým vlivem na stav jeho výživy. Z definice však není patrné, co by měl v jejím kontextu znamenat pojem „stav výživy“ aniž by byl tento přínos – ovlivnění stavu výživy - pokryt logickým rozsahem pojmu „příznivé ovlivnění zdraví“. Proto se Schrezenmeier a de Vrese domnívají, že pojem „stav výživy“ je možno a nutno ze Salminovy definice vypustit.

Za druhé, to že Salminen ve své definici explicitně mluví o „mléčárenských produktech“ vede ke značnému nedorozumění, a je nesmírně zavádějící.

Živé probiotické organismy jsou totiž obsaženy i v jiných potravinářských produktech, kupříkladu *Lactobacillus plantarum*

v **ušlechtilých fermentovaných trvanlivých sálahách „uherského typu“**. Pro tyto mikroorganismy i jejich frakce je prokázáno, že mají antikarcinogenní účinky, a příznivé účinky imunomodulační (1,2,15)

Proto po zvážení těchto kritických úvah přikročili Schrezenmeier a de Vrese k definici vlastní. (15)

Sami zdůrazňují že jejich pojetí je nejbližší názorům které publikoval Havenaar v roce 1992 (4)

Probiotikem rozumíme přípravek nebo výrobek, který obsahuje živé, definované mikroorganismy, v dostatečném množství, které změní mikroflóru (implantací nebo kolonizací) v určitém kompartmentu hostitele a tím vyvolají příznivý efekt u tohoto hostitele.

Svůj vlastní přínos spatřují Schrezenmeier a de Vrese v následujícím:

1. Přidávají k původní definici pojem „výrobky“
2. Zdůrazňují požadavek dostatečného množství mikroorganismů
3. Preferují pojem „změní mikroflóru“ oproti původnímu „zlepšení vlastností mikroflóry“. Zdůrazňují totiž, že optimální složení, či alespoň normály pro vlastní mikroflóru nejsou dosud dostatečně definovány. Z toho plyne, že příznivost či nepříznivost může být dovozena jen z účinku na zdraví, na zdravotní stav.
4. Vypuštěním přívlastku „vlastní“ u pojmu „mikroflóra“ v definici zjednodušili situaci, protože po jakékoliv kolonizaci je již jen obtížně možno označit výslednou mikroflóru za „vlastní“.

Prebiotika

Termín prebiotika zavedli Gibson a Roberfroid v roce 1995 (cit. dle 15). I když v logické sekvenci prebiotika předchází přítomnosti a účinkům prebiotik, je to pojem mladší.

Gibson s Roberfroidem vytvořili pojem a termín prebiotika právě od pojmu a termínu prebiotika. Zaměnili pro za pre. Latinská předpona pre (prae) značí před, před něčím nebo před nějakou dobou, časem.

Definují prebiotika jako „nestravitelné složky potravy, které příznivě ovlivňují hostitele tím, že selektivně stimulují růst a/nebo aktivitu jednoho druhu nebo určitých druhů bakterií v tlustém střevě“. Tato definice se víceméně překrývá s definicí dietní vlákniny, s výhradou

ve věci selektivity pro určité druhy bakterií. Příkladem selektivního mechanismu prebiotik je

metabolismus bifidobakterií, které jsou schopny využít jen některé fructooligosacharidy a inulin, dále transglykosylované oligosacharidy a některé oligosacharidy ze sojových bobů.

Synbiotika

Tento termín se používá pro současnou přítomnost prebiotik a probiotik. Jelikož termín sám evokuje pojem synergismu, měl by být důsledně rezervován pro takové situace, kdy přítomné prebiotikum skutečně selektivně favorizuje přítomné probiotikum.

V přísném slova smyslu, produkt, který by obsahoval oligofruktosu a Bifidobacteria vyhovuje této definici synbiotika, kdežto produkt obsahující oligofruktosu a kupř. Lactobacillus casei nikoliv, neboť Lactobacillus casei sám oligofruktosu nemetabolizuje, ač je probiotikem. (Zde vzniká prostor pro minuciózní diskusi skutečných znalců, neboť lze doložit, že použitím lactobacilů by mohlo dojít k podpoře hostiteli vlastních bifidobakterií, které by pak lépe využívaly oligofruktosu.....)

Fermentované masné výrobky a jejich nutraceutický potenciál.

Historie vztahu člověka k fermentovaným výrobkům a k jejich pozitivnímu zdravotnímu vlivu je neuvěřitelně stará. Již v bibli nalézáme pro tyto úvahy inspiraci a poučení. Poměrně zdánlivě nevýznamné místo v 1. knize Mojžíšově, Genesis, a sice Gen. 18.8. existuje ve starobylé verzi psané v perštině (farsí) v takovém znění, které přičítá Mojžíšovu dlouhověkosti tomu, že konzumoval fermentované produkty. (15).

To co spojuje výrobu fermentovaných mléčných a masných výrobků (ušlechtilých fermentovaných salámů „uherského“ typu) je přítomnost a technologický význam bakterií mléčného kvašení druhů Lactobacillus. Původ fermentovaných salámů a sušených fermentovaných masných výrobků je prokázán před více než 2 000 lety, v oblasti Středomoří. V dnešní

době tyto výrobky doslova zdomácněly prakticky v celém světě. Při jejich výrobě rozeznáváme 3 fáze, a sice formulaci (vytvoření výrobku fyzicky), fermentaci a zrání.

Při fermentační fázi způsobí bakterie mléčného kvašení (Lactobacillus plantarum, Pediococcus cerevisiae, Pediococcus acidilactici, případně Micrococcus) rychlý a důrazný pokles pH. Přítomná kyselina mléčná zcela zabrání přítomnosti jiných, zdravotně nevhodných, bakterií, a je důležitá i pro vznik a udržení charakteristické červenavé barvy. Současně probíhá přeměna aminokyseliny tyrosinu až na tyramin, což má poměrně značný vliv, když statisticky málo se vyskytující význam medicínský. Tyramin totiž může u osob užívajících inhibitory MAO (monoaminooxidasy) vést k hypertenzní krizi (9). Fermentace může proběhnout jak pod vlivem přírodně se vyskytujících bakterií, tak pod vlivem úmyslně přidaných „startovacích“ kultur mikroorganismů. Zdravotní požadavky na tyto startovací kultury jsou poměrně přísné, musejí splňovat podmínky pro tzv. GRAS substance (Generally Recognised As Safe), to jest látky obecně uznané jako neškodné.

Při zrání ztrácejí tyto ušlechtilé produkty vodu, a probíhají v nich degradační pochody postihující bílkoviny a tuky. Během zrání také probíhá nitritová redukce v celém systému, která je facilitována přítomností kyseliny mléčné a je zodpovědná též za barevný vzhled výrobku na řezu.

V době zrání jsou některé výrobky kontaminovány ušlechtilými plísněmi rodu Penicillium (též skupiny která produkuje penicilin) a nabývají definitivního „plísňového“ vzhledu.

Fermentace tedy přináší žádoucí vlastnosti ve všech čtyřech hlavních ohledech, důležitých pro kvalitu finálního výrobku, a sice aciditu, vůni, barvu a potřebné mechanické vlastnosti (tažnost, nikoliv křehost, a vynikající soudržnost).

Existuje poměrně široké spektrum fermentovaných salámů/masných výrobků, které můžeme co do trvanlivosti rozdělit na (dělení podle Ministerstva zemědělství USA – USDA):

polosuché (fermentovány až k pH pod 5,3) které nejsou stabilní pro volný pultový prodej, dále

polosuché salámy nevyžadujících uložení v lednici, tedy vhodné pro volný pultový prodej, které jsou při výrobě fermentovány až k pH od 5,0 jejich poměr voda/protein (tzv. m:p ratio, rozuměj moisture: protein) je nižší nežli 3,1 : 1. Tyto produkty bývají uzavřeny.

Konečně je tu skupina **fermentované ušlechtilé suché salámy**, které jsou při výrobě fermentovány až k pH pod hodnotu 4,6 a jejichž m:p ratio je nižší nežli 1,9 : 1. Některé z těchto produktů zejména typu pepperoni, mají dokonce m:p ratio pod 1,6. V těchto výrobcích probíhá proteolýza a lipolýza, což má spolu s přítomností zdravotně příznivých mikroorganismů typu Lactobacillus velké důsledky praktické. (5)

Pro nutraceutický význam ušlechtilých fermentovaných suchých salámů „uherského typu“

je důležité, že obsahují jak probiotika tak prebiotika, a lze na ně tedy nahlížet jako na synbiotika. To je z hlediska zdravotní prospěšnosti fermentovaných potravin možnost nejvýhodnější, nejlepší.

Salámy uherského typu obsahují v 1 gramu až 7,1 log₁₀ cfu (colony forming units), tedy 10 na sedmou prospěšných mikroorganismů typu *Lactobacillus plantarum*, a též kolem 7 log₁₀ cfu dalších prospěšných mikroorganismů typu *Lactobacillus sakei/curvatus* a případně též stejné množství *Lactobacillus verismoldensis*. (Schillinger U, et al. Citováno dle 6). Je tedy obsah probiotik v těchto organolepticky tak vysoko ceněných potravinách naprosto srovnatelný s jogurtem

Ty nejlepší jogurty, vysoce hodnocené pro svoji probiotickou funkci obsahují řádově 7 log₁₀ cfu *Lactobacillus bulgaricus*, a řádově kolem 6 log₁₀ cfu *Bifidobakterií*. (údaj poskytnutý výrobcem Rokiskio comp.)

Salámy uherského typu obsahují navíc produkty degradačních pochodů tuků a bílkovin, k nimž došlo během zrání fáze. Tyto menší molekuly mohou sloužit jako substrát pro metabolismus mikroorganismů mléčného kvašení, tedy jako prebiotika.

Závěr

Fermentované produkty, zejména jogurt a suché fermentované salámy mají vzhledem k obsahu probiotik a částečně též prebiotik velký zdravotní význam. Zatímco u jogurtů a obecně řečeno kysaných mléčných výrobků jde o fakt obecně známý, veřejností akceptovaný a marketingově, promočně a komerčně využívaný, stojí tradiční fermentované masné výrobky ve stínu svých populárnějších mléčných „bratřanců“. Z hlediska použitých biotechnologií jde přitom o příbuzné, někdy totožné mikroorganismy mléčného kvašení.

V poslední době se objevují snahy sumarizovat zdravotní efekty a dopady systematického požívání potravin připravených fermentací (kupř. jogurtů a ušlechtilých fermentovaných suchých salámů uherského typu).

Dobře prokázány jsou příznivé vlivy na dysmikrobiální průjemové stavy po užívání antibiotik, způsobené zejména *Clostridium difficile*, dále u infekce rotaviry spojené s průjmem, při nežádoucích účincích chemoterapie pro maligní onemocnění, a při takzvaných cestovatelských průjemoch – travellers diarrhoe. Existují též dobré experimentální průkazy pro příznivý účinek jak na humorální tak na buněčnou imunitu u osob které tyto produkty systematicky požívají. Prokázán je také mimo jakoukoliv pochybnost příznivý vliv na snížení nežádoucích metabolitů v tlustém střevě, zejména čpavku a procarcinogenních

enzymů. Tímto mechanismem je uživatel do jisté míry chráněn před tolik obávanou nemocí – rakovinou tlustého střeva.

Dále byly nashromážděny podpůrné výsledky pro vliv probiotik na snížení až vymizení přítomnosti *Helicobacter pylori* – původce vředové nemoci žaludku a dvanáctníku, a při stavech snížené acidity zřejmě i rizikový faktor pro vznik rakoviny žaludku – (10,11,12), vymizení *Helicobacter* u dětí, odstranění zácpy, zmírnění příznaků syndromu dráždivého tračníku, příznivý vliv na metabolismus minerálů, zejména vápníku v těle, a příznivý vliv na kostní densitu a pevnost, příznivý vliv ve smyslu předcházení zhoubným onemocněním – prevence rakoviny. Přítomné jsou i určité výsledky naznačující, že fermentované potraviny mohou vést ke snížení plasmatického cholesterolu a triacylglycerolu a předcházet tak rozvoji aterosklerózy.

Prastaré fermentační technologie se tedy ve vysoké míře, a s dobrým vědeckým odůvodněním, podílejí na současném trendu nutraceuticky hodnotných potravin, kdy strava má podle konceptu „funkční stravy“ (2) nejen chutnat a sytit, ale též

- **upevňovat a posilovat zdraví přítomné,**
- **preventivním účinkem chránit a bránit zdraví ohrožené,**
- **a pokud možno léčivým či hojivým účinkem navracet zdraví porušené.**

Literatura:

- Farmer E., R. Inhibitory Effect of Yoghurt upon the proliferation of ascites tumour cells. *J Dairy Sci*, 1987, 58:787-8
- Farnworth E.R., Handbook of Fermented Functional Food. Published by C.H.I.P.S. Books, Functional Foods and Nutraceuticals Series, 2004
- Fuller R., Probiotics in man and animals. *J Appl Bacteriol* 1989, 66:365-78
- New York, N.Y., 2004
- Havenaar R., Probiotics: a general view. In: Lactic acid bacteria in health and disease. Vol 1. Amsterdam, Elsevier Applied Sciences Publishers, 1992
- Knipe L., Fermented and Dried Meat Products. *Animal Science* 552.02, 2004
- Lee C.H., Creative Fermentation Technology for the Future. Proceedings of 12th World Congress of Food Science and Technology, July 16-20, 2003, Chicago, USA
- Ohio State University Press, USA, 2004
- Lilly D.M., Stiwell R.H., Probiotics. Growth promoting factors produced by micro-organisms. *Science*, 1965, 147:747-8
- Parker R.B., Probiotics, the other half of antibiotic story. *Anim Nutr Health* 1974, 29: 4-8
- Petr P. et al., Lékové interakce. Vydal KÚNZ Č. Budějovice, JČT 1-7877-89, 52 str..
- Petr P., et al., *Campylobacter pylori* v humánní medicíně. *Succus*, 2/1990, Avicenum, Praha, ČSFR, ss 1-16
- Petr P., et al. Azithromycin (Summamed) jeho vliv na eradikaci *ampylobacter* (*Helicobacter*) *pylori*. In vivo. *Succus*, 2/1990, Avicenum, Praha, ČSFR ss. 16-1
- Petr P., et al., Citlivost kmenů *Helicobacter pylori* na Azithromycin a Metronidazol.
- Min. Ther. II, VI/48, 1997
- Salminen S., Uniguess of probiotic strains. *IDF Nutr News Let* 1996, 4:16-18

Schaafsma G., State of art concerning probiotic strains in milk products. *IDF Nutr News Lett* 1996,5:23-24
Schrezenmeier J., de Vrese M., Probiotics, prebiotics and synbiotics-approaching a definition. *AJCN*, Vol. 73, No: 2, 361S-364S, February 2001
Sperti G.S., Probiotics. West Point, CT: AVI Publishing Co., 1971
Steinkraus K.H., Comparison of fermented foods of the East and West. United Nations University Press, Tokyo, 1993 (pp 1-12)
WHO, (1996) Fermentation and Research, WHO/FNU/FOS/96.1

Adresa:

doc. MUDr. Petr Petr, PhD. (1,2,) Mgr. Kalová

Hana (1,2,3,) Soukupová Alexandra (3)

1) Oddělení sociální a klinické farmakologie, Katedra veřejného a sociálního, ČR zdravotnictví, Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Č. Budějovicích, ČR

2) Pracoviště klinické farmakologie, Nemocnice Č. Budějovice a.s., Č. Budějovice, ČR

*3) Nadační fond EMA, České Budějovice, ČR
e-mail: petr@nemcb.cz*

POKYNY AUTORŮM PŘÍSPĚVKŮ

Časopis AUSPICIA je recenzovaným periodikem pro otázky společenských věd Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích. Uveřejňuje jednak původní vědecké práce s danou problematikou, podléhající oponentnímu řízení. V tomto smyslu akceptuje pouze příspěvky, které nebyly dosud publikované a nejsou přijaty k publikování v jiném časopise, o čemž autor předloží prohlášení. Dále uveřejňuje práce odborné a informativní, anotace, recenze, kritiky knih a statí i drobné zprávy z dané oblasti.

Rukopisy zasílejte na adresu:

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., Žižkova 6, 370 01 České Budějovice, e-mail: berova@vsers.cz, předmět: Auspicia, tel.: +420 386 116 816, fax: 386 116 824

Struktura příspěvku

Představuje formální členění v souladu s konvencí pro vědecké (odborné) sdělení.

Nadpis (název práce) v českém (slovenském) jazyce - stručný, výstižný, poskytující jasnou informaci o obsahu článku (do deseti slov). Použít velká písmena, začínat od levého okraje. Jako první se uvede název práce v českém (slovenském) jazyce, pak název práce v anglickém (německém) jazyce.

Název práce v anglickém (německém) jazyce

Jméno autora (autorů) se uvádí bez titulů, v pořadí - jméno, příjmení, např. Josef Novák. Příjmení se v případě potřeby opatří indexem.

Summary (krátký souhrn) nejprve v anglickém (německém) jazyce. Jasně se stanoví cíl výzkumu, stručný popis pokusů, průzkumů, výsledky a závěry. Rozsah 100 až 200 slov (Word-panel nabídek-nástroje-počet slov). Neopakujte název článku, neuvádějte všeobecně známá tvrzení.

Key words - klíčová slova v angličtině (němčině) nemají přesáhnout 5 slov, řadí se od obecnějších ke konkrétnějším, navzájem se oddělují středníkem.

Souhrn v českém (slovenském) jazyce. Platí stejná pravidla jako pro summary v anglickém (německém) jazyce, stejně tak i pro klíčová slova v českém (slovenském) jazyce

Klíčová slova v českém jazyce (slovenském jazyce).

Úvod - obsahuje nejnútnejší údaje k pochopení tématu, krátké zdůraznění proč byla práce uskutečněna, velmi stručně stav studované problematiky. Je možné uvést citace autorů vztahující se k práci, zejména z posledních let. Doporučuje se vyhnout rozsáhlým historickým přehledům.

Materiál a metodika umožňuje zopakování popsání postupů. Podrobný popis metodiky se uvádí tehdy, je-li původní, jinak postačuje citovat autora metody a uvést případné odchylky. Způsob získání podkladových dat se popisuje stručně.

Výsledky - zahrnují věcné, stručné vyjádření výsledků, zjištění, nálezů a pozorovaných jevů. Vedle tabulek se doporučuje používat grafů. Graf nemá být kopií tabulky, má vyjadřovat nové skutečnosti. Tabulky mají shrnovat výsledky statistického vyhodnocení (ne být přehledem jednotlivých měření). Popis výsledků má být věcný, obsahovat pouze faktické nálezy, nikoliv závěry a dedukce autora.

Diskuse vyhodnocuje zjištěné výsledky, konfrontuje je s literárními údaji, zaujímá stanoviska, diskutuje o možných nedostatcích. Srovnává je s dříve publikovanými údaji. Vyžaduje-li to charakter práce, je možné popis výsledků a diskusi spojit do jedné statí „Výsledky a diskuse“. Pokud autoři považují za účelné, může být do příspěvku zařazen závěr.

Závěr zahrnuje základní informace o materiálu a metodice, stručně vystihuje nové a podstatné znaky. Je nekritickým informačním výběrem významného obsahu příspěvku, včetně statistických dat, nikoliv jen jeho pouhým popisem. Má být psaný celými větami (ne heslovitě) a nemá překročit 10 řádků.

Podle uvážení autora je možné na tomto místě uvést poděkování spolupracovníkům.

Literatura - se uvádí pouze ta, která byla skutečným podkladem pro napsání příspěvku. Musí odpovídat současně platné normě.

Citace se řadí abecedně podle příjmení prvních autorů.

Citace z publikace zahrnuje: příjmení autora /čárka/ zkratka jména /tečka, dvojtečka/ plný název publikace /tečka/ místo vydání /čárka/ název vydavatele a rok vydání /tečka/ počet stran /tečka/

Příklad citace z publikace:

Novotný, K.: O zvířatech. Praha, Nakladatelství JIH 1999. 628 s.

Citace z časopisu zahrnuje: Příjmení autora /čárka/ zkratka jména autora / tečka, dvojtečka/ plný název práce /tečka/ název časopisu nebo jeho úřední zkratka / tečka/ místo vydání /čárka/ vydavatel a rok vydání /čárka/ ročník /čárka/ první a poslední strana citovaného článku.

Příklad citace z časopisu:

Voráček, K.: Trh práce. Věc veřejná. České Budějovice, VŠERS 2004, roč. 2, č.3, s. 12-13

Adresa prvního autora (kontaktní adresa) - se uvádí jako poslední údaj v příspěvku. Obsahuje plné jméno, příjmení, tituly, přesnou adresu a PSČ, číslo telefonu, faxu, příp. e-mail.

Technická úprava rukopisu

Způsob záznamu:

Rozsah: max. 5 stran

Elektronická podoba: .txt, .doc, .rtf na disketě PC 3,5“ nebo CD

Tištěná podoba: k disketě či CD nutno přiložit dva vytištěné exempláře

Způsob psaní textu:

Velikost písma: 12 pt, řádkování 1, 5, formát A4, okraje 2,5 cm

Neformátovat !!, neboť veškeré formátování se v sázecím programu ruší.

Entrem oddělovat pouze odstavce, odstavce neodrážet, ani neoddělovat mezerami.

Nestránkovat, čísla stránek zaznamenat na doprovodný vytištěný text.

Mezitimulky neoddělovat mezerami. Názvy kapitol a mezitimulky psát minuskami / malými písmeny/. Text nesmí obsahovat žádné efekty, nepoužívat písmena tučná, podtržená či barevná. Nutnost těchto efektů vyznačte ve vytištěném dokumentu. Jména pište v plném znění. Nadpisy či potřebu zvýraznění textu - nepodtrhávejte.

Odkazy neuvádějte pod čarou na té samé straně, ale na konci rukopisu!!

Fotografie, ilustrace, loga:

Fotografie a kresby předávejte:

a) v originále, ostré a nepoškozené, očíslované na zadní straně tužkou. Obrázky převzaté z časopisů (výstřižky apod.) nebudou přijímány

b) v elektronické podobě, skenované na rozlišení 300 DPI, uložené ve formátech .tif nebo .eps pod čísly, např. foto-1.tif

loga: předávejte ve vektorových formátech .ai, .eps, .cdr, .wmf

Obrazové dokumenty nezařazujte do textového souboru, uložte je do zvláštního souboru. Na konec textového souboru však zařaďte seznam popisů k fotografiím, např. Foto 1: popis Na fotografii musí být odvolávka v textu.

Tabulky:

Tabulky uvádějte na závěr rukopisu. Vodorovnými linkami oddělte pouze záhlaví a konec tabulky, nikoliv řádky. Sloupce se linkami neoddělují. Vysvětlivky pište pod tabulkou. Na tabulku musí být v textu odvolávka.

Závěrečné pokyny:

Autor odpovídá za jazykovou a gramatickou správnost textu. Redakce má právo podrobit rukopis recenzi dle vlastního uvážení. Rukopisy, jejichž úprava nesplní uvedené požadavky nebo budou v rozporu s etickými zásadami pro publikování, nebudou přijaty. Přijetím a otištěním rukopisů nebere na sebe redakce žádné finanční závazky vůči autorovi.